

ERDÉLYI
PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

1878.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS

SZÁSZ DOMOKOS,

ev. ref. pap és egyházker. közjegyző.

K I A D Ó

STEIN JÁNOS,

erdélyi muzem-egyleti könyvtáros.

NYOLCZADIK ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1878.

NYOMATOTT STEIN J. M. K. EGYET. NYOMB. AZ EV. REF. TANODA BETŰVEL.

TARTALOM:

	Lapszám.		Lapszám.
Fő- és másod cikkek.			
Gr. Bánffy Béla. A közgyűlés tagjaihoz	271.	Szász Béla. A reformált egyház országos szervez-	
Böhm Sándor. Protestantismus a művészetben	4, 17, 29, 40, 51, 64, 78, 102, 115.	kedése	599.
— — Szent Pál tövissei. (Francziából)	161, 184.	— — Nekrolog Elekes Károly felett	73.
— — Shakespeare hitvallása	446.	— — Háboru papiron	123, 135.
— — Müller Miksa legújabb felolvasásai	458.	— — Föltámadás	183.
— — Stuart Mill a vallásról	485, 565, 577, 590, 601, 613, 630.	— — Figyelmeztetésül	206.
Csulak Zsigmond. Viszhang a „centralizatio rémé“-re	79, 88.	— — Visszapillantás	311.
Dr. Elekes Victor. A názárethi Jézus élete és jellemrajza	503, 520, 533.	— — Népiskolai ügyünk	302.
Ferencz József. Egy Bramo Somaj pap beszéde	111.	— — „En“ (felolvasás)	542, 553.
Geréb Márton. Észrevételek a latin nyelv elemi oktatása körül	220, 232, 246.	Szász Domokos. Kimutatása az 1878. 1888 évi ciklusra megválasztott egyh. ker. képviselőknek	6.
Gönczi Lajos. Tanári székfoglaló beszéd	474, 484, 496.	Szász Domokos. Victor Emanuel (necrolog)	25.
— — Tanodáink értesítőiről	508, 522, 534.	— — Emlékbeszéd Elekes Károly felett	93.
— — Az iskolai értesítőik kérdéséhez	608.	— — A csendes hét	171.
György Aladár. A hitoktatás kérdéséhez	455, 490.	— — Egy miniszteri rendelet	194.
Hegedűs István: Pro aris et focis	347.	— — Észrevétel Kovács Ödön válaszára	212.
— — Békesség a földön!	371.	— — Dicséretes visszavonulás	218.
— — A protestantismus újabb hódítása	383.	— — Zsinati előmunkálatok	252, 265, 278.
— — Nekrolog b. Baldácsi Antal felett	396.	— — Nyilatkozat	256.
— — Canossa?	419.	— — A múlt s jövő	281.
Horváth István. A 78 éves öreg	126.	— — Protestans templom, egyh. beszéd	516.
Imre Sándor. A tudományok terjesztése	444.	— — Templom és iskola, egyh. beszéd	528.
Jancsó Lajos. Az iskolai év végén	332.	— — Nekrolog Basa Mihály felett	270.
Dr. Jenei Viktor. A gombási votum és az igazgató tanács jogköre	230.	— — Új egyetem	407.
— — Egyházunk vezérférfiaihoz	335.	— — A döntő pillanat	479.
Dr. Kolozsvári Sándor. A Bethlen-főtanoda anyagi viszonyai s a további teendők	49, 61.	— — Franklin Vashingtonhoz	480.
— — A conventi bizottság összehívása alkalmából	516.	— — A conventi nagy bizottság üléseiből	546.
Koós Ferencz. Nyil levél Szász Domokos barátomhoz	138.	— — Adalékok a budai zsinat történetéhez	579, 592, 605.
Dr. Kovács Ödön. Nyilt válasz Szász Domokosnak	211.	Szász Károly. Levél a Mikó tanoda előljáróságához	253.
— — Nyilt levél a szerkesztőhöz	256.	— — Zsinati előkészületeink	282.
Málik József. A vallás-oktatás népiskoláinkban	13, 26.	— — Beszéd a conventi nagy bizottság ülésén	568.
Mezey Albert. A conventi albizottságok munkálatairól	407.	Vadas Albert. A protestantismus hivatása	527.
Miklósi József. Indítvány a tanító gyűlésen	448.	Zeyk József. Négy évi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával	226, 237; 250, 277. 289.
Mitrovics Gyula. Az egyházi beszéd szövege (textus) s e tárgygyal összefüggő kérdések	349, 361, 372, 386, 398.	A negyedik evangeliom, mint Jézus élete megismerésének kútforrása	199, 214, 234, 248, 286.
Nagy László. Vestigia terrent	74, 85, 99.	Észrevételek az erd. ev. ref. tanodák által kiadott, s az 1877—1878 iskolai évről szóló értesítők kérdéséhez (d.)	
— — Az anyakönyvek és az állam	626.	Nyári levelek a t. szerkesztőhöz. (É—n.)	359, 396, 431.
Nagy Péter. Püspöki jelentés	317.	A reformált egyház országos szervezkedése (Nemzeti Hirlap)	587.
Parádi Kálmán, tanügyi referens. Évi jelentés.	328, 341, 351, 363, 376, 388.	Az izlam és a keresztyénség (Hölke Lajos. Fővárosi Lapok)	607.
— — A kolozsmegyei tanítótestület közgyűlése	536, 545.	Vegyes tartalmu cikkek (hivatalos jelentések, gyűlésekről tudósítások stb.)	
Réthy Lajos. Még egy szó az enyedi tanító képző ügyében	159.	Hivatalos jelentés a Baldácsi alapítványról	617.
— — Középiszkoláink átalakítása kérdéséhez	539, 563, 575, 611.	Igazgató tanácsi jelentés az 1877—1878 évről	309, 313, 327, 337.
Surányi Gyula. Quousque tandem	147.	Jelentés az új testamentom legújabb magyar átdolgozásáról	338.
Szász Béla. Tovább, tovább!	1.	Ig. tanácsi jelentés a Bethlen-főtanoda anyagi viszonyaira vonatkozólag, a múlt évben tett intézkedésekről	340.
— — A centralizatio réme	37.	Az áll. ig. tanács előterjesztése, a nagy-enyedi főtanoda vagyoni állását illetőleg	353, 364.

	Lapszám.
Segédlelkészek alkalmazhatósága	389.
A sárospataki ref. főiskola	401.
Mutatvány a ref. elemi népiskolák tantervéből	412, 422, 435, 449, 462, 473.
A konvent elé terjesztett emlékirat (Nagy Péter, dr. Kolozsvári Sándor és Szász Domokos 242, 258.	
Hetes bizottsági javaslat az Unio ügyében (Nagy P. Szász D.)	(470, 481.
Egyházkerületünk közgyűlése	305, 318, 327.
Egyházkerületünk rendkívüli közgyűlése	492.
Tudósítások az állandó igazgató tanács nagy- és kis gyűléseiről 18, 31, 46, 65, 88, 104, 126, 149, 172, 187, 222, 235, 274, 320, 354, 390 425, 437, 463, 487, 507, 536, 544, 571, 594, 620.	
A III. egyetemes tanítógyűlés	409, 424.
Az iskolai év megnyitása a kolozsvári ref. főtanodában	433.
A kolozsvári ref. iskolaszék működése (pp.)	628.
Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből (r. t.)	629.

Tárczák.

Szabó Károly. Adalékok az erd. ev. ref. egyház történelméhez: Huszti András elítéltetése	2, 13, 26, 58.
Böhm Sándor. A gyermek	86.
— — Statulay Henrik és az afrikai expedíció	62.
— — Lelkész és plébános (beszély, francziából átdolgozva)	100, 112, 124.
— — F. J. Rousseau	323, 336, 348.
— — A legújabb assyr és babyloniai kutatások eredményei	360, 372 384 396, 408.
— — A falusi pap (mutatvány dr. Maccenzie Wallace „Russia“ cz. művéből, 420, 432, 444, 456, 368.	
— — Juniusban; költemény (Bryant)	480.
— — Mutatvány Greguss Ágost meséiből	136.
— — Egyházi élet Amerikában	259.
— — Lángnyelvek (Pünkösdi tárcza)	271.
Bányai Géza. A kányaberki parochia (elbeszélés)	137, 148, 109, 174, 184, 195, 207, 219, 231, 242.
Farkas Károly. A húsvét és a hozzá tartozó ünnepek	172.
Nagy Sándor. Egyházi műemlékeink és a kegyelet	282, 294, 312, 491, 503
Ballagi Aladár. Ballagi Mór	491, 503
Dr. Elekes Viktor. Magyar prot. történelmi kútfők	518, 530.
Szabó Károly. Betlen Gábornak egy levele	540.
Szász Béla. Lichtenberg megjegyzéseiből	552, 564, 576.
Herepei Gergely. A kolozsvári orthodoxusok Quere-relája az unitarius uraimék ellen.	588.
Egy szép lélek vallomásai. Göthe „Meister Vilmos“-ából ford. Nagy Károly	600, 612. 625.

	Lapszám.
Vidéki élet.	
A dézsi egyházmegyéből	570.
Az erdővidéki egyházmegyéből	105.
A görgényi egyházmegyéből	256 402, 551.
A gyulafehérvári egyházmegyéből	89, 537, 569.
A kolos-kalotai egyházmegyéből	166, 288, 320,
A küllői egyházmegyéből	42, 53, 117, 130, 191, 242, 276.
A marosi egyházmegyéből	32, 225, 570.
Nagy-Enyedről (levél a szerkesztőhöz) Biró Miklós	56.
Maros-Vásárhelyről	719.
A nagy-enyedi egyházmegyéből	366.
A nagy-szebeni egyházmegyéből	582.
A sepsii egyházmegyéből 54. 143, 151, 166, 179, 190, 202, 215, 270, 594, 619.	
A szilágy-szolnoki egyházmegyéből	55, 67, 81, 250, 257, 265.
Az udvarhelyi egyházmegyéből	131, 558, 568.
A testvér superintendenciák köréből	32, 91, 377.

Irodalom, lapszemle s könyvészet.

Mutatvány Váradi Antal „Mózes“ cz. tragediájából (Mózes küldetése)	3.
Mózes, dráma 5 felv. Irta Váradi A. (Böhm S.)	8.
Homo sum, regény. írta Ebers Gy. (Böhm S.)	44.
Greguss Ágost meséi (Böhm S.)	133.
Lapszemle 140, 151, 163, 178, 188, 200, 213, 224, 236, 248, 263, 275.	
A keresztyén egyház rövid története	152.
„A tanító mint orvos“	153.
„Darvinizmus“ (Nagy Károly)	192.
Az erdélyi muzeum-egylet évkönyve	214.
Egyházzsertartási dolgozatok (Dézsi Gyula)	239, 255.
Birálati észrevételek két elterjedt tankönyvre (Hegedüs István)	330, 343.
Egy jó kézi könyv latinnyelv elemi oktatására (Geréb Márton)	355, 366.
A „Thomé Paszlavszki“-féle állattan (Elekes Károly)	378, 391, 403, 413, 427, 438.
Irodalmi szemle	494, 498, 525.
Egyházi szónoklattan, Mitrovics Gyulától (Dézsi Gyula.)	585, 595.

Külföld.

Afrika, Amerika, Anglia, Ausztrália, China, Franciaország, Hollandia, India, Németország, Olaszország, Spanyolország 8, 20, 33, 433 56, 69, 82, 92, 107, 117, 132, 167, 215, 368, 402, 420, 450, 476, 510, 559, 572, 609.	
Püspöki körövények 23, 47, 83, 121, 134, 181, 204, 216, 229, 291, 333, 357, 417, 453, 488, 610.	
Egyházi és iskolai hírek s szerk. postája minden számban.	
Minden számhoz félív melléklet.	

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legczélszerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Tovább, tovább! Szász Béla. — Mózes küldetése. Mutatvány Várad Antal Mózeséből. — Protestantismus a művészetben. Böhm Sándor. — Kimutatás az 1878—1882 évi ciklusra választott egyházkerületi képviselőkről. — Vidéki élet: Reminiscentiák. I. Lénárt József — Külföld. Amerika és Olaszország. — Irodalmi Szemle: Mózes, dráma 5 felvonásban. Irta Várad Antal. B. S. — Tárca: Adalékok az erdélyi ref. egyház történelméhez. IV. Huszti András elítéltetése 1742-ben. Közl Szabó Károly. — Egyházi és iskolai hírek. — A szerkesztő postája. A kiadó hirdetése.

Tovább, tovább!

Kolozsvárt, 1878. jan. 4.

Az éj, mely a nehéz munkában telt napot a következő viradattól elválasztja, nem a tétlen pihenés ideje. Az álom varázs-fátyola alatt csak iskoláját járjuk még az örök megnyugtatónak, s míg a hajnal elérkezik, hogy rózsa-ujjaival gyöngéden félrevonja a fátyolt, a holnap munkájára szolgáló erők gyűjtése foly és foly szakadatlan, s jaj a szervezetnek, mely e látszó pihenés alatt nem bír annyi munkát végezni, hogy a következő nap terheinek megfelelő erő-összeget előállította legyen.

Az éj, mely az emberi idő-számítás nagy napalait, az esztendőket egymástól elválasztja, szintén nem lehet a semmittevés prédája, hanem a magabátterés, beszámolás és tervezés beható munkájára kell alkalmat nyújtania, hogy a tettek idejére szükséges erő-összeg ujlag és megfelelő mértékben rendelkezésre állhasson.

Perczig sem ringathatjuk tehát magunkat a csalálomban, mintha a földön vívódtunkban csak egy évre is pihenőre térhetnénk, s nem legkivált annak a társaságnak tagjai, mely sem kegyet sem üdvöt mástól. mint saját magától, alapelveinél fogva el nem fogadhat; mely előtt értékkel, mind saját erkölcsiségének életében, mind a közmunkálkodás küzdelmeinek mezején, csak azok a mozzanatok birhatnak, melyeket vagy magával, vagy a szabadság el-

leneivel folytatott harcain, a lemondás és önmegtágadás, a bőven nyert gyűlölség és rágalom nehéz árán vásárol vala meg.

Ne prédikáljátok tehát, renyhe torhaságban vagy lesvető álkodástokban a békét, mely csak a semmittevés euphemisticus kifejezése, mert a Mester sem azért jött, hogy békességet bocsásson e földre, hanem hirdessétek, mint Ő, a fegyvert, mert a munka harc; harc a földdel, hogy kieroszakoljuk tőle a tápláló magvat, harc az elemekkel, hogy szolgálatunkba kényszerítsük, harc a társadalom inertiajával, hogy tespedése pezsdüléssé válva előhaladásra ösztönöztessek, harc az önzéssel, hogy kicsikartassék kezéből a progressiv adó, melynek fillérei nélkül a közjó alkotmánya föl nem épülhet soha.

Igen, pirulnánk megtagadni meggyőződésünket, hogy jövőben is harcolni fogunk, mert harcolnunk kell. A protestantismus élet-eleme a küzdelem, mert az individualismus confessioja ez, ép úgy, mint az elmosódott, körvonalozatlan universalismusé a római „katholikus“ (egyetemes) vallás. Individuum jellemzetes sajátságok, elzárolt, sokszor szögletesen kitünő, sőt kirívó egyediességek nélkül nem gondolható s jól mondja Spinosá: omnis determinatio est negatio; a protestantismus, a mennyiben létalapja a szabad egyéni meggyőződés, az önelhatározás, a maga munkája által szerzett jóllét és üdv: ily küzdelmes vivások, ily determinált negatiók, s ily állandó harc nélkül nem is gondolható. Azok tehát, kik a jámbor békesség kedvéért a harczról való lemondást követelik tőlünk, vagy többet kívánnak, mint a megnyit maguk adni hajlandók, vagy a val gyaláznak meg bennünket, hogy nem hisznek meggyőződésünk szilárdságában, tiszta voltában, hanem azt gondolják, hogy mint kabátunkat, jó pénzért, elveinket is készek vagyunk elcsere-berélni.

S még jó, ha így! de akárhányszor lehetett alkalmunk tapasztalni, hogy a béke praedicatorai az önzés zsoldjában álló szolgáló-had, kik a cselvetéseik ellen intézett nyílt csapást a békerontás elítélő nevével bolygezték, s a keresztyéni szeretet szent nevében követelték a harc abbahagyását — a nélkül, hogy ők hajlandók lettek volna fölhagyni cselvetéseikkel. A monachus is torkaszakadtából jajveszékelt a vallás igaztalan megtámadtatása fölött, holott csak az ő kámzsáját porozzák, mert tetten kaptott.

De a midőn így a harc híveiül valljuk magunkat, nem feledjük soha, hogy a harc mindig csak eszköz valamely cél kivételére, s míg általában a harc jogos voltát vitatjuk, nem minden harcot tartunk igazoltnak, s a cél minőségét ismerjük el irányadónak arra nézve, hogy a kivételre szolgáló eszközt elfogadhatónak tartjuk-e, vagy sem? A rabló is harcol, csak úgy, mint a hazáját védő hős, s míg ennek homlokát babérral köríti az utókor, amazt kárhózzatással sujtja a világ-ítéletet író történelem.

Nemes ügyért küzdeni dicső, s nem lehet ár, melyért az elv, a meggyőződés embere zászlóját elhagyni kész lehetne; de személyek érdekében, de önző célok szolgálatában, de vett sérelmek szította gyűlölködésben tartani fogva erőnket s juttatni ki-

fejezésre egyéniségünket — oly dicsőség, melynek babéraiért nem esenghet senki, erkölcsi értékre törekvő.

A munka, mely egyházi életünk körében e most megnyitott év folyamán hívja tetterőnket ki, bizonyosan harcok tüzeit is fogja szítani közöttünk. A protestantismus nem nedvefogyott erőtlen agg, ki a béke ernyesztő semmittevését választja inkább, hogyszem küzdelmek árán vivja ki önalkotta tervei valószínűségét.

A reformált magyar egyházkerületek bizonyos formák szerint való egyesülése, szükségkép provokálni fogja az elvi nézet-eltéréseket. A historiai multban gyökerező alkotmány-fejlés eredményei mennyiben föntartandók, mint az egyedi sajátlagosság természeteszerű fejleményei, s mennyiben fölládozandók a közösségben rejlő erő érdekében, hogy se a papismus nivelláló centralismusává ne fajuljon az egység, se a rideg elzárkozottság szétzúllott szakadozottsága magát a célt lehetetlenné ne tegye.

Saját egyházkerületünk alkotó elemeinek hatáskörére nézve újabb időkben fölmerült többszörös controversiák, elkerülhetetlenné teszik az uralkodó fogalom-zavarok elosztatását; a fegyelmi hatóság és eljárás mind égetőbbé váló kérdése sürgetően követeli e törvényhozási mulasztás helyreállítását; az egyház-

TÁRCZA.

A D A L É K Ö K

az erdélyi ref. egyház történelméhez.

IV.

Huszi András elítéltetése 1742-ben.

Közlő: Szabó Károly.

Huszi András, a kolozsvári ref. collegiumban a törvény- és államtudományok tanára, 1742-ben, az Isten által üdvösségre vagy kárhózzatra való eleve elválasztás (a praedestinatio) tana ellen irt munkájáért a dévai köz szent zsinat határozata által, ha munkája kárhózzatott tételeit vissza nem vonja, az erdélyi ref. egyház kebeléből kizárattott, tanári állásától s az erd. főconsistorium és a kolozsvári egyház részéről élvezett javadalmaktól megfosztatott.

A zsinat ezen határozata s Huszi ügye egy pár hét múlva az erdélyi reform. főconsistorium akkor Szebenben tartott üléseiben, mint fensőbb hatóság előtt tárgyalatván, jóllehet Huszi a maga nézeteit tudományos érvekkel védte, melyeket ellenfelei ellenérvekkel leküzdeni képesek nem voltak, s főconsistorium által arra ítéltetett, hogy ha tanári

állását s jövedelmét meg akarja tartani, az akkori püspök Deáki József által elébe szabott abjurandi formula aláírásával meggyőződését tagadja meg, nyomtatásban közzétett tételeit vonja vissza, s a dortrechi zsinatnak a praedestinatio tanára vonatkozó öt cikkelyét fogadja el.

Huszi, ki valóban jeles törvénytudományi képzettsége mellett alapos hittudományi készültséggel is bírt*), ki a praedestinatio tanát lelke teljes meggyőződéséből veszedelmesnek, erkölcstelennek, absurdumnak tartotta, ez ítéletnek nem engedelmeskedett. A püspök által elébe terjesztett megtagadási esküformát szinleg elfogadta ugyan, s azt csak azért, hogy fizetését fölvehesse, alá is írta, de épen meggyőződéséhez való ragaszkodását igazoló záradékkal írta alá, s miután e csel által 200 forintnyi salariumát kezéhez vette, maga figyelmeztette az ezt nem is sejtő püspököt, hogy aláírásában nincs köszönet.

Ez eljárása következtében a főconsistorium a dévai zsinat határozatát megerősítette s Huszit tanári állásától megfosztotta.

*) Huszi az odera-frankfurti egyetemen a törvénytudományt a híres Heineccius-tól tanulta; de adott ki ott hittani értekezést is „De Christo primogenito. Francofurti cis Viadrum.“ 1728. 4 r. 38 lap. (Megvan az erd. muzeum könyvtárában). Ebből bizonyos, hogy hazánkban az enyedi és kolozsvári collegiumban s Frankfurtban is hallgatott hittudományt.

kerületi képviselőket illető választó-törvény sokszoros hiányai, melyek a most lefolyt választások nyomán tüntek ki, javító eljárást tesznek indokolttá; az enyedi főtanoda túlon túlcsigázott rendszeres kiadásainak vagy leszállítása, vagy részben egyházkertületi forrásokból leendő fedezése, s általában az egyházak és tanodák vagyonának természete fölötti vagy általános elvi megállapodás, vagy esetről-esetre történő elhatározás nyomán való döntés — mind, mind oly kérdések, melyekre nézve a legkülönbözőbb nézetek uralkodhatnak, s a melyek így természetszerűleg involválják a lehető, sőt szükségképeni harcot és küzdelmet, — melynek anyagából, nézetünk szerint, csak akkor fogyhatunk ki, a midőn valóban elkövetkezik — ha elkövetkezhetik — Hartmann lesújtó ítélete szerint a protestantismus önfelemésződése.

De éppen mert Hartmannal ellenkező nézetben vagyunk: várjuk, reméljük, ohajtjuk, hogy általában a protestantismus, s különösen ami egyházunk életében minél több, minél erősebb és minél egészségesebb harcz anyaga termelődjék, hogy a most lefolyt év végpillanatában való rövid megállapodásunk, ne a nyugalomra készülő elpettyhüdése, hanem az új munkára erőt gyűjtő belterjes magunk megembereléseé legyen e pillanat, mely után bizva, bátran s harczai kedvvel indulhassunk tovább, tovább!

— Szász Béla.

Husztii ezen peréről eddig csak a vele majdnem egykorú *Bod Péter* előadásából volt homályos tudomásunk, ki a *Magyar Athenás* 115. lapján Husztii életéről és munkáiról írva azt mondja: „Adott ki egy szép könyvet deák nyelven ily titulussal: *Juris prudentia Hungarico Transilvanica. Cibinii. 1742. 4. r.* Ennek eleibe függesztett volt egy oratiót, melyet szegezett a reformátusok tudományok ellen igen mérgesen, mintha ő soha nem tudta volna a reformátusok tudományokat, úgy terhelte mindenféle reá fogott vádokkal és mocskokkal. Azért az oratió benn tiltatott a tipográfiában.“

Az általam közlendő adatokból kitűnik, hogy Husztii ezen oratiójából a főconsistorium 950 példányt foglaltatott le, miután a szerző már elébb mintegy 50 példányt elajándékozott. Ezen körülménynek tulajdonítható, hogy a legnagyobb ritkaságok közé tartozik Husztii *Jurisprudentiájának* oly példánya, mely előtt ezen oratió, — melynek tételei miatt perelte be és ítélte el őt a dévai zsinat, — megtalálható. Szerencsére az erd. muzeum könyvtárában egy ily példány áll rendelkezésünkre, s így lehet alkalmunk a Husztii ellen hozott ítélet alapos vagy alaptalan, igazságos vagy igazságtalan voltáról meggyőződést szereznünk.

Éppen ezért gondos figyelemmel átolvasván Husztiiat az erdélyi magyar nemes ifjúsághoz intézett oratió pánegy-

Mózes küldetése.

(Mutatvány Váradí Antal „Mózeséből“.)

III-ik felvonás.

Mózes.

Pásztor valék a bérczek ormain,
Hol a nagy égbolt felhős homlokát
A midiáni szirtromra hajtván
Zápor könyüket sir a földre le.
Rab volt anyám, szülőházam Agyptus
S bölcsöm a Neilos ringó habjai.
Dajkám királyi hölgy, s anyám tejével
Beszítam a rabság gyűlöletét,
S e gyűlölet kiűzött rab hazámból
Szabad mezők bilincstelen honába,
Hol Úr az Isten, s papja a vihar,
Mely menydörögve zengi himnuszát,
S villámkezelével bérczoltár kövén
Egy erdőt gyujt meg áldozattüzéül.
Ott éltem én, s egy ismeretlen nemzet
Testvéréül fogadt fel, s rokonúl,
S reám bizá egyetlen vagyonát,
Kis nyájait — szerény előjeléül
A küldetésnek, a mely várt reám.

Biborsugáros alkonyat vala.

A nap, királyi köntösét felöltvén
Sugárkezelést szent végáldásra nyujtá
A föld fölé. S fényes szemét sötét

ricáját, „De Interpretibus Celebrioribus Jurisprudentiae Hungarico Transilvanicae, Eiusdemque Juris cum Lege Dilectionis et Lege Fidei Evangelica Connexione“, azt, úgy a törvény és államtudományi, mint a hittani ismeretek bőségét és alaposágát, a fölfogás és nézetek helyességét, az érvelés erejét tekintve oly munkának kell elismernem, mely az akkori tudomány színvonalán állott s írójának becsületére válik. Az egész tisztán tudományos modorban van tartva; mérges kedélyt, a reformátusok tudományára ráfogott vádakat és mocskokat benne csak az elfogultság láthatott; ellenkezőleg, a mai kor higgadt, elfogulatlan olvasója, Husztii nemes gondolkodásának, fölvilágosodott szellemének, józan ítéletének, s vallásos mély meggyőződésének elismeréssel kénytelen adózni.

Kortársai nem így ítéltek; neki, mert a praedestinatio tana ellen meggyőződésből, nyíltan, férfiasan, tudományos érvekkel mert fellépni, mert meggyőződését megtagadni vonakodott, vesztett pere volt.

A kitagadott, hivatalától megfosztott férfiú, mint Bod Péter írja „annak utánna részegsége adta magát, felesége is elhalván, az urak körül udvarokban töltötte idejét, holmi Genealogika Táblákat dolgoztatván a régi levelekből, változtatta vallását is; a római hitre állván szerzetek neki a károlyvári káptalanban Digestor Capituli titulussal szép

Kezével a halálos éjszaka
 Készül befogni — ott fenn álltam én
 A Hóreb égbenyuló ormain,
 S alátekinték haldokló világa
 Bús színhelyére Messze láthatáron
 A szürkülettel átfogott vidék
 Kődében pálmaerdő reszketett.
 Messzebb a sárgaarczu sivatag
 Pyramisoknak nyuló árnyival,
 Hol a Memnon szobrok zengő csodái
 Fején még alkony koszoruja égott.
 Amott keletfelé a büszke tenger
 A napsugártól vérré változék,
 S mardosva mosta partja szírt-kövét
 Megösszefolyt a messze táj ködével.
 Beállt az éj, csak még a Hóreb ormán
 És vállamon rezgett biborsugár,
 Mijőn körültem új világ derengett
 S vörös fényével oltártűz gyanánt
 Az égre lángolt. Egy bokor vala
 A mely kigyult, de fénye oly csodás
 S a nyugvó nap fényével oly rokon volt,
 Hogy áhitattal hajlott meg fejem
 S szilárdan álló térdem megtörött
 Felé közelgtem, ámde rémülettel
 Döbhentem vissza, mert a lángnak ajka nyílt
 S dörgő szavával így kiálta rám
 „Olld meg sarúdat, mert a hely, hol állasz
 Szent.“ És én áhitattal leborultam
 Mig ajkam ezt rebogte csak: „Ki vagy ?

üzetést; de illetlen alávaló magaviselése, részegeskedése miatt ott sem maradhatván, ismét az udvarokban kezdett időt tölteni, majd minden rendbeli emberektől megutáltatott. Holt meg 1755. esztendőben.“

Nem akarom Huszti András élete utolsó korszakát mentegetni, szépítgetni; a saját hitfelei által méltatlanul kitagadott, becsületétől, hivatalától, jövedelmétől megfosztott ember, — ki kedvező viszonyok közt a tanügy és tudományos irodalom terén nagy érdemeket szerezhetett volna; így is szerzett annyit mint elitélői közül bizonyosan egyik sem, — nem dirt oly lelki erővel, hogy meggyalázatása után magát a sülyedéstől vissza bírta volna tartani, s 1755-ben, életének legszebb férfi korában, minden esetre korán, Bod Péter szerint megutáltatva, elhalálozott. De nem hagyhatom szó nélkül, hogy a kő, melyet az egykor jeles tanárra, a nyomtatott és kéziratban hagyott munkáiban maig is élő tudósra, mint testileg és lelkileg sülyedt emberre, kortársai kiméletlenül vetettek, az ő pere iratait higgadtan és részrehajlatlanul átvizsgáló utókor ítélete szerint azokra hull vissza, kik ellene oly kérdésben, melyben csak tudományos érvek dönthetnek, nem a tudomány meggyőző fegyverével, nem a keresztyéni szeretet türelmességével, hanem a tekintély és hatalom kiméletlen parancsszavával harcoltak, s őt az egyház kebeléből kirekesztve, az erkölcsi sülyedés örvényébe taszították.

„Figyelj reám“ felelt az égi hang,
 Mert én vagyok apáid Istene,
 Ki Ábrámot új hazába vittem,
 Izsák halálcsapását felfogám
 S Jákobnak adtam nőt és új hazát!
 Lelkemben mély haragnak lángja gyult,
 Mivel apáid nemzetét szabad
 Honából más hazába vezeté
 Rosz szelleme. Énnépem, Izrael
 Rab, megvetett, letiprott ne legyen,
 Én akarom, az örök Jehova!

Protestantismus a művészetben.

Kolozsvárt, 1878. jan. 2.

Régi, és a mindennapi élet apró üzérkedései közt talán megbecsülhetetlen elv az „arany középszerűség“ elve. Ez elv szerint haladnak a momentan társadalmi idomulatok, ez elv paralyzálja az ephemerismus szűk keretén ki-ki-csapó eszme-áramlatokat. A történelem azonban radicalisabb. Évezredes folyása a végletek impulsusa alatt áll, s míg a korszakokat mozgató nagy problémákkal szemben rendesen langyos tartzkodás az emberiség álláspontja, addig a történelem kardja, élén az „aut-aut“ világrendítő jelszavával, döntőleg csap le a legkuszáltabb kérdések gordiusi csomójára, s egy csapással vágja ketté azt, a minnek kibontásán myriádon-népségek oly hasztalanul fáradoztak. Ily eredmények a korszellem direct kinyomatai, vezéreszmék, melyekkel szemben egyesek csak mint a gondolatok

A periratok, melyek a kérdés lényegére s az ügy érdemére eddig nem ismert világosságot vetnek, a következők:

1. A Huszti András által elítéltetése után készített, s egy erdélyi kormányiszéki tanácsosúrhoz beadott Species facti, mely Huszti tudományos álláspontját s az ügyében követett eljárást részletesen megismerteti. Eredetiben.
2. A dévai zsinatnak Huszti ellen 1742. június 11-én hozott ítélete. Másolatban.
3. A főconsistorium által Szébenben 1742. június 20-dikán Huszti elébe terjesztett, de általa el nem fogadott megtagadási eskü formája.
4. A főconsistorium említett ülésében részt vett tagok teljes névsora.
5. Schunn Jakabnak a Huszti ügyében egy erdélyi főúrhoz Berethalomból 1742. október 15-dikén kelt eredeti német levele.
6. A dortrechtli zsinat végzéseire ragaszkodó particularista theologusok hittudományának és hitének alapja, és a reformáta vallásnak a Helvética Confessióból és a heidelbergi kátéból kivont alapja; latinul, Huszti munkája, melyet Schunn Jakabnak átadott s ez saját levele mellett az említett főúrral közölt.
7. A dévai zsinat végzésének latin fordítása, az 1742. június 19-diki főconsistoriumban, melyben e végzés felol-

kifejezésének segédeszközei, mint élettelen betűk szerepelnek az örök világrend óriási könyvében.

Ime a nagy, a speculativ, de vajmi kevés történelmi érzékkel bíró Németország irodalmi mozgalma évekig tartja szőnyegen a pessimismus és optimismus, más szavakkal catholicismus és protestantismus, az erkölcsi és historiai világnézetek különböző elméleteit, igyekezve metaphysicai bonczolgatás útján hatolni be a kérdések rejtett lényegébe, vagy, mint a magyar oly csattanosan kifejezi: „szarva közt keresve a tölgyét“. Mintha bizony a végtelen erő, az örök világösztön megmérhetetlensége csinosan kiformált elvek s szabályok igája alá volna szorítható. Valóban ideje volna elhagynunk már az üres kategoriák és teleologiai álfogalmak meddő mezejét, hová Spinoza, a halhatatlan protestáns szavai szerint: „a tudatlanság menekül“, s szemlélni e helyett a természetet a maga valóságában, a nagy világ-processust a maga lényegében, *causa a l i t á s á b a n*, mely egyedül vezethet az egésséges gondolkodásra nézve legmagasabb, általános történelmi nézpontra.

E reflexiók szorosan tárgyunkhoz tartoznak, mert nem akarunk szőrszálhasogatásokra vetemedni. Nem akarjuk hideg logicába ölni a legpezsgőbb életet, a költészet örökderős életét. Egy az igazság, de a szép végtelen különböző alakban érvényesülhet, melyek közül mindenik jogosultsággal bír, s külön szempontokra tart igényt, önmagából kívánván megítéltetni. És éppen a tudományos tárgyalásnak ez az oldala volt a czimül irt tárgynál leginkább háttérbe szorítva. A fejtegetések többnyire mind felekezeties elemet tartalmaztak magukban, melynek itt helye nincs, sőt legnagyobb mértékben károsan hat. Utalunk Nauman munkájára (a német prot. egyetel 1871-dik évi kiadványai vastatott; a részt vett 16 tag névsora, a főconsistoriumi tárgyalás rövid vázlata, a főconsistorium által Husztira kiszabott megtagadási eskü latin fordítása. Mindezeket Huszti, a magyarul nem tudó Schunn Jakab részére latinul írta össze.

A legutóbbi iratban csak egy oly adat van melyet a magyar Species factiban nem olvashatunk, hogy t. i. az a két tanár és két pap, kik Huszti bevádolt órátióját írásban megbírálták és heterodoxának ítélték, Vásárhelyi Tőke István, enyedi matheseos tanár, Csepregi Ferencz kolozsvári hittanár, Köpeczi István dézsi, és Beregházi Mózes ugyancsak dézsi pap volt. Ezek iratait azonban Huszti hijába kérte a főconsistoriumtól vele közölni; mert azokat neki meg nem mutatták.

Mind ezen iratok, s ezek közül a négy első, Huszti saját kezével írva, megvannak egy csomagban az erd. muzeum kéziratárában (Jos. Comit. Kemény Collectio major. Ms. Hist. Tom. XVIII. Aro. 6.) honnan azokat, a két utóbbi szám mellőzésével ezennel közlök teszem.

(Folytatása következik.)

közt), mely egyike a legujabb e nembeli műveknek ugyan, de szintén számos polemikus oldalt tár elénk, téves nézetektől, felfogásoktól hemzseg, s némi fanatismussal tüllő a czélon, melyet maga elé tűzött.

Lehetetlen e tanulmányt aesthetikai vonatkozásában, nem a katholikus művészet apologiájával kezdenünk. Sőt kénytelenek vagyunk igen kis mértékben azt is elismerni, hogy igazuk van azoknak, kik állítják, hogy protestáns egyházaink puritán egyszerűsége nem igen nyújt tápot a művészi geniusnak, s nem vetekedhetik a katholikus ritus mysticus pompájával, a katholikus egyházak merész stylú architectonicus szépségeivel, a remekművi oltárképek, zenei misék, requiemek lekötő varázsával. A mi vallásunknak is vannak fanatistái, az excentricus amerikai, a mély vallásos érzelmű, de éppen ezért néha kissé bogaras, tulbuzgó angol, kik az ősz reformatörök, Luther, Zvingli, Kálvin által nem ösmert pedanteriát igyekeznek behozni vallás-életünkbe, de ezek csak fattyuhajtásoknak tekintendők a protestantismus élettől duzzadó fáján, s éppen azért helyes mérvül annak megbírálásánál nem vehetők fel. Ellenkezőleg, hogy protestáns vallásunk meynyi aesthetikai elemet rejt magában, sőt hogy minő mélyreható változásokat idézett elő a művészet történelmében, azt mindjárt alább kétségbevonhatlanul fogjuk látni. Mielőtt azonban erre rátérnénk, lássuk minő véleménynyel voltak reformatöraink az istentisztelet művészeteti oldalát illetőleg, egyáltalában minő álláspontot foglaltak el e nem csekély sulyú elvvel szemben, hogy a hivek hitérzete kedélyvilágával párhuzamban az aesthesis, a szépérzék által segítették elő tartósabb, mélyrehatóbb diadalra.

Azon körülmény, hogy a reformatio világtényére az első lökést Leo pápa rajongó műszerete adta meg, könnyen magyarázthatatik a fentebbi vád igazolásául. E föltevést megczáfolnunk azonban elég Luthernek előbeszédére hivatkoznunk, melyet 1529-ben megjelent egyházi énekeihez bevezetésül irt volt, s mely következőleg hangzik: „Nem gondolom, hogy az evangelium minden művészetet földre tiporni volna hivatva, sőt ellenkezőleg, minden művészetet s különösen a zenét, szívesen látnám annak szolgálatában, ki azokat adta és teremtette“. E szavait tettel is igazolta, mert például az „Erős vár nekünk az Isten“ kezdetű gyönyörű chorálnak nem csak szövegét, de zenéjét is ő maga írta. Nemcsak, de sőt örömet fogadott magánál zenészeket, zeneköltőket, oly férfiakat, mint Walther János, kikkel az evangelicus cultus megzenésítése érdekében tanácskozott. Czélja volt nem csak kezdetleges karénekekre szorítkozni, hanem az egyházi zenének complicáltabb műfajait, több szólamu árnyalatait is, lehető tág értelemben érvényre juttatni. Minő elragadtatással szól például e sorokban a zenéről: „Hol a természetes zenéhez a művészet simítása is járul, ott, csak ott ismerhetjük meg igazán Isten tökéletességét, csodálatos művészetben, a zenében, melyben mindenekelőtt az bámulandó, hogy egyik a főszólamat adja elő, míg mellette három, négy, öt más szólam is énekelteik, melyek amazt mintegy örömrivallgva ug-

rándozzák körül, különbözőképpen ékítik, s mintha égi tánczot járnának, nyájasan fonódnak egymásba, s enyelgve ölelgetőznek!"

Számtalan hasonló nyilatkozatait mellőzve, még csak azon szoros barátságra mutatunk rá, mely közte s a kor egyik legnagyobb művésze, Kranach Lukács festő között létezett, ki őt több ízben festette le. Dürer Albrecht szintén lelkesedetten szól róla, s Hans Sachs egy helyütt Wittenborgai csalogánynak nevezi, mi mind a mellett bizonyít, hogy e nagy férfiugondolatoktól izzó agya mellett egy oly szívet is hordozott, mely a szépért, a művészetért hön tudott lángolni. Csak Luther halála után kezdte uralni a kedélyeket az a tulhajtott zelotismus, mely minden művészetet érzékinek, s így ördöginek declarált. Luther tisztán emberies álláspontja, követői által már alig érintetett, de azért Marot, Franc, Beza és Gondimel nemcsak hogy zsoldárfordításokkal foglalkoztak, de tették ezt igaz költői emelkedettséggel, s a kényesebb igényeknek is megfelelő finom műtérzékkel. Hogy pedig a képtisztelet visszautasítása által a cultus művészi jellegének egy fontos részét áldozták vala fel, az itt, hol a külsőség a benső lényeggel jött összeütközésbe, valóban nem tudható hibájukól be.

Az elősorolt tények is elég védekezéseül szolgálhatnának a puritanismus vádjával méltatlanul illetett protestáns egyházunknak. Nagyon rossz methodust követnénk azonban, ha csak ez apróságokra szoritkoznánk, melyek utóvégre is merőben egyéniel lehetnek, a nélkül, hogy organicus összefüggésben állanának magával a reformatio tényével. Ha a protestantismus művészettörténelmi hatását, aestheticai jelentőségét akarjuk fejtegetni, úgy azon nagyszerű revelatiokat kell első sorban tekintetbe vennünk, melyeket az, mint a köz- és lelkiismereti szabadság világszerte proclamált elve, közvetlenül a társadalmi életben, a kor erkölcsi világnézetében, s közvetve a művészi genius telfogásában, kiviteli stylisticájában stb. idézett elő. Csak így találhatjuk föl azon valódi történelmi és philosophiai álláspontot, mely a felekezeti pártoskodásra tán kevesebb alkalmat nyújt ugyan, de mindenestre több és nevezetesebb eredményeket fog fölmutatni, mint minden kicsinyeskedés a világon.

(Folytatása következik.)

Böhm Sándor.

Kimutatása

az 1878—1882 évi ciklusra megválasztott egyh. kerületi képviselőknél.

(Sz.) Esetről-esetre jeleztük ugyan a képviselő választások eredményét, de olvasóinknak szolgálatot vélünk tenni, mindön — áttekintés végett — az eddigi összes eredményt föltüntetjük, megjegyezve azonban, hogy e kimutatásunk sem egészen teljes. Ugyanis: a sepsi egyházmegyében — mint olvasóink tudhatják — nincs még végrehajt-

va az elrendelt négyes választás; a végre hajtott ötös választás (Nagy Sándor lelkész, két kerületben, Csulak Zsigmond, lelkész, Fülöp Géza, lelkész, Tóth Zsigmond, tisztartó, a tanítók részéről Császár Bálint) sincs még igazolva. A küüllői egyházmegyében is függőben van még a kérdés, miután az egyházmegyei közgyűlés, jogkörét tullepve, alaki hiányok miatt a megejtett választásokat semmisenek jelentette ki s a beküldött jelentéseket is széttépték. A nagy-enyedi egyházmegyében is a tordai kerületben (Kállai Lajos és Szentkirályi Gábor közt) függőben van. Az udvarhelyiben nem igazoltattak Bartha Miklós és Karácson Mózes, mint kereset alatt állók. A többi választások eredménye a következő:

A v-hunyad-zarándi egyházmegyében: m. Szilvássy László. Tanítók részéről: n. Réthy Lajos.

A Gy.-Fehérvári egyházmegyében: t. Szilágyi Sándor. Tanítók részéről: Tókos Sándor, lelkész.

A kolozsvári egyházmegyében: Szabó Károly, dr. Jenei Victor. Tanítók részéről: Benedek József, tanító.

A kolozs-kalotai egyházmegyében: ifj. m. Zeyk Károly, Timár Lajos lelkész, Ignác Károly lelkész, t. Gyarmathy Zsigmond, m. Lészai Gyula. Tanítók részéről: Paál Ferencz, tanár.

A szilágy-szolnoki egyházmegyében: Kis Albert, Szathmári Dániel, Dulka Elek, Surányi Gyula, Kiss Elek, Lukács László, Fábian Dániel lelkész, Nagy László lelkész, Mezei Albert, Kiss Lajos. Tanítók részéről: Kerekes József.

A deézi egyházmegyében: m. Szacsavay Sándor, báró Bánffy Ernő. Tanítók részéről Dózsa Imre lelkész.

A széki egyházmegyében: báró Bánffy Dezső, t. Boros József, Pergő Márton lelkész, m. Ugron Sándor. Tanítók részéről: Péter Antal lelkész.

A n-sajói egyházmegyében: Koós Ferencz. Tanítók részéről: n. Vályi Gábor.

A görgényi egyházmegyében: báró Kemény György, legifj. gróf Bethlen János, Bod Sándor lelkész, m. Gyárfás Benedek. Tanítók részéről: Erőse Miklós.

A marosi egyházmegyében Szász Károly lelkész, Ilyés István, Madaras János lelkész, t. Sánta Károly, Szentkirályi Sándor lelkész, t. Jenei József, m. Nagy Pál, Tóth Márton lelkész. Tanítók részéről: m. Knöpfler Vilmos.

Az udvarhelyi egyházmegyében: Györke János lelkész, Zagoni Mózes lelkész, Kádár Domokos lelkész, Kovács Mózes lelkész, Kelemen János lelkész. Tanítók részéről: Szakács Mózes tanár.

Az erdővidéki egyházmegyében: t. Nagy Lajos, t. Bartha János. Tanítók részéről: Nagy János tanító.

Az orbai egyházmegyében: Incze György lelkész, Demeter Sámuel lelkész, gróf Bánffy György. Tanítók részéről: Molnár Károly tanár.

A kőzdi egyházmegyében: Székely János lelkész, Vitályos György lelkész, ifj. t. Kovács Károly, dr. Bartók György lelkész.

A nagy-szebeni egyházmegyében: Sylveszter Domokos, lelkész. Tanítók részéről: m. Gáspár János.

A m.-vásárhelyi egyházközségben: t. Bodola János, Wass Tamás lelkész.

A fogarasi egyházközségben Pánczél Károly lelkész.

VIDÉKI ÉLETT.

Reminiscentiák.

I.

Marosvásárhely. 1877. dec. 31.

Alig volt kérdés, mely a keresztyénség történetének folyamán, egész a legujabb időkig annyi vizet zavart volna, mint a pápai csalhatatlanság kérdése. És nem tekintve az ezzel kapcsolatosan felmerült világi uralom kérdését, épen az tetszik csudálatosnak, hogy a „minden igazságra vezérlő szentlélek“ kalauzolásával dicsekvő keresztyén világnak nem volt bátorsága és ereje e kérdések felett napi rendre térni, s azokat felvetőkkel együtt ad acta tonni. Mig ez egyfelől a krisztusi szellem általános hanyatlását s a Pálban nyilvánuló magasabb erő hiányát bizonyítja; másfelől azon gyakori feljajdulás, tiltakozás, melyet e pápai törekvések felidéztek, mutatja, hogy mily messzeágazó számítással tájékozottak a pápák, ezen látszólag egyoldalú kérdéseket beleoldani a népelet fejlődésébe időnként, úgy, hogy azok az államélet, nemzeti és polgári fejlődés minden ágára kinyújták polyp karjaikat.

Most, midőn a pápaság egyik typicus alakja letűnőben van, önkénytelenül felújulnak emlékünkből a keresztyénség vallásos és szellemi fejlődésében felmerült hullámzások, a küzdelmek és üzemek, az olnyomatás és diadal, a boru és derü változó képei, melyekben a római hierarchia nagy szerepet játszott. És mindezek közül kimagaslik egy, a csalhatatlansági törekvés, e nagy pápai absurdum, Kanttal szólva: ezen a priori képtelenség, mely a mi Piusunkban kulminált.

Azon nagyon is tarthatatlan bizonyítékok között, melyekkel korunkban némelyek gyontató papjaik kezéből nyert hitetlenségüket kortársaik előtt védeni szokták, első helyet foglal az: hogy egy meghasonlott kedély bizalmat és megnyugvást egyedül a catholicus egyház kebelében találhat, mivel ez folyton a szentlélek vezetése alatt áll, élön egy csalhatatlan főpappal, ki az egyház számára szükséges igazságokat első kézből nyerte s nyeri mai napig.

Ki a római egyház történetét ismeri, annak bámulnia kell ezen, s ehhez hasonló állítások fölött; különösen ha felújúl emlékében, hogy mindazok mily gyakran és alaposan lőnek megczáfolva — s még ma is ismételni hallja őket; de szünni fog bámulata, ha azt sem feleli, hogy a rómaiak

soha semmit sem adtak fel abból mit birni hittek — vagy akartak, még akkor sem, ha annak — mihez ragaszkodtak — tarthatatlanságát, valótlanosságát, szentírásból és történelemből napnál világosabban megmutatták is nekik. Mintán a polgári törvénykezés terén némely igények és jogok elévülés által elveszhetnek, úgy tetszik, mintha a római egyház úgy gondolkozott volna mindég, hogy a századok folyamán a szellem itőlőszóke előtt lassanként elévül az igazság szent joga, elveszti erejét s hatalmát, vagy épen hazugság lesz végre belőle!

Ah, de nagy tévedésben vannak! A mi hazugság, örökre az marad; s minél gyakrabban lett kimondva, minél ravaszabbul védelmezve s szilárdabbul támogatva, annál szegyenletesebb és megvetésre méltóbb színben tűnik fel az elfogulatlan lélek szemei előtt; annál mélyebb homályba kell süllyednie az igazság győzelmes fénye előtt.

A papizmus világhatalmi és csalhatatlansági törekvései ellen, több konciliumon adott dolgot a pápának az ilyes áramlatok elnyomása. De miként a földből felbugyogó forrás, ha egy helyen bedugják más helytt tör elő; úgy újultak meg azon szabadabb szellemü mozgalmak időről-időre, melyek a reformatio vallás- és erkölcs ujtó folyamában egyesültek. És itt eszembe jutnak Hussnak a kostnitzi zsinaton mondott szavai: „Ha valamely pápa bűnös és erkölcstelen életü, úgy nem lehet a keresztyénség vallási feje, még kevésbé szent, habár a pápai szék tényleges birtokában van is; épen így az apostolokról kérdezettve, azt kellene felelnem, hogy Judás, mivel a közös pénzt meglopta és mesterét elárulta, nem szent, habár apostol volt.“ Őt megégették ez, s ehhez hasonló állításaiért, de ugyanakkor három lecsapott s kiátkozott ex-pápa gondolkozott a pápai helyhez kötött szentség, s a tisztartói mindenhatóság közötti különbségről. Egy század mulva Luther egyik levelében azt mondja mindezekre: „A kostnitzi urak, bár ők maguk három pápát átkoztak ki s csaptak le, mégis tán szivesebben hallották volna Huss szájából így: ha a pápa alávaló bűnös ember, ő mégis szent és nem tévedhet, s mindazt, mit tesz és mond, hit és cselekedet sinormértékeül kell tartani — amen!“

Az éles gúny és tagadhatlan igazság, mely Luther szavaiban van, száz meg ezer alakban lett a reformatorok, s utánuk az óriási lépéseket tevő tudományos mivelt világ által „Róma“ szemeibe szórva; de hiven fennebbi példánkhoz, el nem állott attól, mit birni képzelt vagy akart, s végre is a 19-ik század második felének kellett megszülnie a középkor magvának szülöttjét, IX-ik Pius pápaságának 24-ik évében, 1870. jul. 13-án.*)

*) 1870 jul. 13-án a „De romano pontifice“ 4-dik füzetében, a pápa csalhatatlansága előleges szavazatra bocsáttatott; 451 igennel, 88 nemmel, 62 igennel — ad modum — fenntartással, 70 nem szavazott, Jul. 18 befejez. 533 igennel, 2 püspök (Riccio, Cajazzóból, és Gerald Fitz, Littlerockból) nemmel: „Romanum pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam, ipsi in b. Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus redemptor Ecclesiam suam . . . in-sfructam esse voluit; ideoque ejusmodi Romani Pontificis definitiones esse ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae ir-reformabiles.“

Most azonban hagyjuk békében e már letűnő alakot; várjunk míg ő és viselt dolgai a történeleméi lesznek, akkor majd visszatérünk rájuk is. Addig is tartsunk egy rövid szemlét azon dogma keletkezésének s fejlődésének multja fölött, mely fennebb jelzett jegyzetünkben érintve bevégzett tény gyanánt áll előttünk.

Symmachus (498—514) volt az első római püspök, ki családhatatlanságát először fölveté. A római egyház főpapja és tanítója azon időben alattomoság, ravasz magalkalmazás, és a helyi és külvilági körülmények ügyes felhasználása által már nagy befolyásra tett szert. Ama szentírásnak és minden emberi jognak és okosságnak ellentmondó, állítólagos „Krisztus helytartósága“, és oly sok hamisításon, véres jeleneten felépült papi uralom, már ez időben meglehetősen biztosítva volt a római püspökök számára.

Mi vezette *Symmachust* a merész lépésre, magát és a római püspököket családhatatlannak állítani? II-ik *Anastazius* halálával az új püspök választásánál szakadás történt; *Theodorik* király *Symmachust* pártolta, de ellenei a *Laurentius* érdekében oly nehéz vádakat emeltek ellene, hogy csak több zsinat tartása után — melyek hatalmát nagyban növelték — maradhatott meg székén. Védelmezőinek egyike, *Ennodius* páviai püspök így ír ez alkalommal: „Az Isten úgy rendelte el, hogy minden más ember felett e mbertársai hozhassanak ítéletet; de a római püspök feletti ítéletet egyedül magának tartá fenn.“ *Symmachus*, hogy ellenfeleit egészen elhallgattassa, egyik engedelmes zsinat beleegyezésével kimondá, hogy: „a szent szók azt, ki elfoglalja, minden emberi tévedés alól fölmenti; mert Isten csak azoknak engedi azt elfoglalni, kiket előre kiválasztott a szentségre. Ennek pótlásául hozzá tette még: mikép a szentháromság egy, úgy a főpapságnak is egynek kell lennie hitben, szóban és tettben; ennél fogva a következő püspök megelőzőjének rendeleteit egyáltalában meg nem változtathatja; mert mikép őrizhetné meg a szentek fejedelmének, Péternek utóda, az őt megillető legmagasabb tiszteletet, ha az utód elődjének intézkedéseit megsemmisítené!

Ez utóbbi állításban is már határozottan ott rejlik a családhatatlanság alap gondolata. Azonban, hogy mennyire voltak következetesek e tan alkalmazásában a római püspökök, s hányszor játszották el az annyira keresett tiszteletet, azt eléggé bizonyítják *Symmachus* utódainak úgy, mint elődeinek példái. *Marcellin* római püspök (302) *Diocletian* alatt a bálvány Istennek áldozott, később vádoltván, játszta a bűnbánót. Valóban szép családhatatlanság, mely a hatalom számára bálvány előtt csuszkal! *Liberius* püspök *Athánásius* véleményén volt, t. i. hogy Istennek fia az atyával egyenlő lényegű; *Constantius* császár *Arius* felé hajlott, t. i. hogy a fiu csak hasonló természetű az atyával. A császár letette a püspököt; de a püspök okos volt ám, *Arianus* lett s székét visszanyerte. *Zosimus* római püspök (417—419) eleinte védelmezte *Pelagiust* és *Coelestiust*, kik az eredendő bűnt tagadták; a körülmények változtak, s ő volt az, ki az

egyház nevében kiátkozá őket. A példa igen sok, de legyen elég most ennyi a *Symmachus* elődeiből — lássuk utódait.

Léonard József.

K Ü L F Ö L D.

Amerika.

(Gyermek-kiállítások.)

A végletek hazája, Amerika, szép és nemes törekvései mellett sok szemetet is hoz felszínre. Legújabb, és meglehetősen különöz eszme, mely már minden nagyobb városban, de főleg New-Yorkban divatos brzgsággal ápoltatik — a gyermekkiállítások eszméje. E célra külön fölszerelt termekben hosszú sorát lehet látni az apró kis „baby“-knak, orditozva, sirva-riva, dajkáik, vagy épen a kitüntetésre áhító modern *Gracchus*-anyák ölében. A pályadíjak kiosztása sem mutat valami spártai izlésre. Így például jutalmat nyertek rendkívüliségökért: egy fénylő fekete bőrű, néger hármás szülött, (száz dolláros aranyórát), egy három éves kis amerikai német, ki énekelni s táncolni tud, s egy más reményteljes ivadék, ki születésekor csak 2½ fontot nyomott, most pedig, egy éves korában, összes súlya 7½ font.

Olaszország.

[Nevezetes vállalat kath. szerzetesektől.]

A Nápoly és Róma közötti uton fekvő híres *Monte-Cassinói* kolostor, mely 1868-ban a többiekkel együtt kormányrendelet következtében betiltatott, még néhány elaggott *benedictinust* rejteget falai közt, kik valóban elismerésreméltó tudományos foglalkozásoknak szentelik idejüket. A jelenlegi apát, *Oderisio Taeggi*, a kolostor nagyszerű kéziratára, történelmi és műkincsei értékesítése céljából, a „*Paleografia artistica di Montecassino*“ című igen érdekes irodalmi vállalat körül fáradozik. E kiadvány első füzeté már megjelent, s 16 tábla kéziratmutatványt közöl, régi góth misekönyvekből, melyek részint a 15-ik, részint a 16-dik századból való keltűek. Az egyszerű ábéczére czifra majusculák és initialek következnek itt, a legkozdetlegesebbektől, a legművészeibb kivitelűekig. Némely initiale 4—5 színű, francia mester kezére mutat. A második füzet *longobard*, aztán latin, góth, uncial- és angol-szász kéziratokat fog hozni. Végre az egész mű második része *miniaturákat* tartalmazand, a 6-dik század durva képeitől, a renaissance nagy mestereinek pompás festményeiig. Valóban értékes vállalat, melyet bár sok szerzet követne. Ajánljuk régészeink, valamint köz- és magán-könyvtáraink figyelmébe.

IRODALMI SZEMLE.

M Ó Z S.

(Dráma 5 felvonásban. Irta Váradi Antal.)

Bármely nemzet irodalmában is örvendetes mozzanatnak tűnhetnek fel a vallásos költészet mentől szélesebb kör-

ben való felvirágozását. Nem hisszük ugyan, hogy az exact tudományok, a közfelvilágosodás, szükségképen magok után vonnák a hitbéli közönyt, a vallási dolgok iránt való idegenkedés körjelenségeit; de még ha ez így volna is, a költészet örök birodalma bizonyára nem az a tér, mely a sivár skepsist, a tagadás rideg bölcselmét megtűrni tudná fénysugáros tekintete előtt. Még a legmegrázóbb tapasztalatok, az élet legkeserűbb csalódásai után is, a kedélynek sértetlenül maradt naivitása az az erő, a mi dalba öntni tudja az átélt szenvedéseket, bearanyozni képes szeretete fényével a gyászos sebeket, miket a fájdalom vert füljajduló szivén; s ha tán könnyes szemekkel nézi is egy porba omlott világ hiu mulandóságait, lelke mélyén két oltár tüze lángol enyészhetetlenül, remény s emlékezet, más szavakkal hit és szeretet, Isten országának e két talpköve. Hiu képzelgés, üres ábrándnak nevezhetik tán sokan, oh de mit tesz az? hisz az álomban is az szép, hogy álom, míg ha valósággá durvul, lehull varázsa, szétfoszlik a csoda. Ebben áll a vallás mély jelentősége a művészetre nézve, ezért üdvözlünk szivünkéből minden oly kísérletet, mely annak közvetlen forrásából merített üde italt nyújt ajkainkhoz.

Az előttünk fekvő mű szerzője, közönségünk előtt nem ismeretlen már e téren. Vallásos énekei, bibliai tárgyú költői dolgozatai, s főleg „Iskarióth“ tragoediája, már eddig is méltó elismerést szolgáltattak nevének. Mint csaknem egyedüli repraesentánsa nálunk ez irányúak, fellépése egyéni szempontoktól eltekintve, bizonyára irodalom-történeti érdekekkel is bir. Németországban egy Klopstock „Mésziás“-a, Angliában a társadalmi és erkölcsi regények egész halmaza, Franciaországban, Jean Bapiste Rousseau ódái nem említve, csak újabban is az elbunytt Remusat posthumus műve „Abelard és Heloise“ drámai költemény, — elégséges praecedensül szolgálhattak arra nézve, hogy a megtört uton, tehetségeink szerint, mi is kényelmesen haladhassunk. Mindamellet, ha merültek is fel egyes hangok irodalmunkban, meg kell vallanunk, hogy a küzdött jó ideig a catholicus clerus dominálta, a már elhallgatott Tárkányi személyében például, vagy a sz. István társulat szép-irodalmi kiadványaiban. In specie protestáns eszmékkel legelső Várad Antal lépett fel, s benne nyertek öntudatot, önálló aestheticai jogosultságot először azon elvek, melyekhez eddig inkább hagyomány, professio, s különféle mellétkörintetek fűzték íróink legnagyobb részét.

Daczára szerző különböző műfajokat felölelő működésének, nem csalódunk, ha kimondjuk, hogy úgy tehetsége, mint hajlama és előszeretete, kiválóan a dramaticum felé gravitál, s bár a kiforrottság pontját el nem érte, de e részbeni tapasztalatai, már is meglehetősen színpadismerete, arra enged következtetnünk, hogy oly egyénnel van dolgunk, ki e csodás légtör minden zeg-zugával ösmerős, s képes rendlélkezni azon ezornyi apró fogással, melyekre szabályt, elméletet adni lehetetlenség. S ha ily fényes előnyök daczára is kénytelenek volnánk csupa „critique d'estime“-re szorítkoznunk, úgy az csak annak tulajdonítható, hogy a mű még csak második kísérlet, s így sokkal enyhébb szempontok

alá kell hogy essék, mint más körülmények közt történnék. Kezdd dramaticus rendesen sokáig nem bir felőcsudni az első conceptio mámorából. Itt is az az eset; ezen is látszanak „Iskarióth“ nyomai. Ugyanazon scenikai eszközök, a hősnék frappans főnséges megjelenése, „quos egó“-jával lecsendesítve a kedélyeket; ugyanazon technikai gyöngék, dagályba menő declamatio, erős korrajzi érzék mellett túltengése a staffage rajzának, ugyanazon alakok, motívumok, eszmék, csak az effectualizáló hajlam nyilatkozik még élesebben, sőt önkényesebben, a tableau-k alkalmazását illetőleg. Ez általános észrevételek után azonban vizsgáljuk kissé részleteiben a művet, s lássuk mindenekelőtt a cselekvényt, lehető legegyszerűbb vázlatában.

Az első felvonás Memphis kapuja előtt játszik, sudar pálmák s a távol sivatag égre meredő obeliszkei között. Éj van; a zsidó rabok türelmetlenül várják a hajnal hasadtát, az egész képleten a honfábat nyomasztó gyásza ül. Ott van Abdiás, egy Petur, és Simeon egy Mihál bánféle alak. A siró Noémi beteg fia, Aser felett viraszt. Eljön a hajnal, s a durva Molech, a zsidó rabok öre, szitkok között sorkenti munkára a vérig kintott népet, sőt még a saját maga által halálra korbácsolt, s most már végóráján levő Aserben sem tudja tisztelni a halál szentségét, s őt orószakkal akarja kitépni anyja karjai közül. A zsidók felbőszülve fegyvert ragadnak, Molech fegyvereseit szólítja elő, s az összecsapás megtörténik. Ekkor jelen meg Mózes, pártját fogva a zsidó anyának, az ellenálló Molechet földre sujtja úgy, hogy az rögtön szörnyet hal. E vakmerő tett általános szörnyükdést kelt, s míg Noémi és társai hálálkodva borulnak lábai elé, addig Hathor, Molech anyja, a rabnók öre, átkot zudit fejére. Mózes pedig a jelenlevő Osiris és Horúsz papjai a halottak bírāja elé idézik, hogy számot adjon tettéről, s bizonyosságot tegyen állítólagos Isteni küldetéséről.

Igy végződik az első felvonás. A másodiknak színhelye egy földalatti üreg, a halottak negyvenkét birájának székhelye, nagy bazaltoszlopokkal, égő oltártüzekkel. Itt találkozik a fiait sirató két anya, Noémi és Hathor, keserű szemrehányásokkal illetve egymást, s átkozódásaikkal fölverve a néma csendet. E jelenet III-ik Richard lady-jeire emlékeztet, s bár képnek szép, de psychologiai tekintetben alapos kifogások alá eshetik. Ime lássuk

Noémi.

Fiad megölte ártatlan fiam!

Hathor.

Fiad miatt az én fiam megölték.

Noémi.

Tépd, tépd hajad, szakítsd meg gyászruhád!

Szórj fűrtöidre hamvat, hasztalan,

Kinod nem enyhül.

Hathor.

S a tied megenyhól?

Soha! Hiába fojtod vissza könyüid,

Kitör szemedből sós nedűje, sirj,

Fájdalmad mégis kisebb mint enyém.

Noémi.

Nagyobb tiednél.

Hathor.

Nem! A szent Isisre,
Fájdalmad árnya sem az én kinomnak.

Noémi.

Tiéd bolygótűz, máglya az enyém
Mely fölemészt. stb.

E szép dialogban van némi mozaikszerű. Már maga a situatio természetellenes, s azonkívül hogy a színész elé roppant nehézségeket tár, szinpadi hatása is tökéletesen elévész. Ugyan mivel tudná indukolni szerző az oly gyors átmenetet az átok, keserv és káröröm pathosából a sentimentalismus azon állapotába, melyben fájdalmainkat nagyítani, azokat másokéval egybevetni, s úgy szólva benne kéjelegni oly hajlandók vagyunk. Vannak ugyan momentumok lelki életünkben, midőn a szenvedélyek izzó 'párája, mely a magasba lövel, megtörtetvén, tehetetlen hull alá s gyöngye harmatcseppekben rakódik le a szív falára, de ez határozott, világos motiválást kíván, különben elveszti lényegét, benső igazságát. E rövid kitérés után tovább fűzhetjük a cselekvény szálaikat. Roéna, a pharao leánya, véletlenül ott találja a két buba merült anyját, s megértvén tőlük panaszai okát, Hathor kérésére a megölt és váddal illetett Molech védelmére vállalkozik a halottak bírái előtt. Ezt meg is teszi, midőn a bírák összeülnek, de megpillantván a megidézett Mózeset, szerelemre gyúl iránta, s nem bír ellene bizonyítani. Mózes fölmentve nagy diadallal szabadon bocsáttatik, de Roéna tekintete már az ő szívéet is megbirta, s ebben van elvetve a később kifejlendő katasztrófa végzetes csirája.

A harmadik felvonás Memphis egy nyilvános terét tárja elénk, melynek közepén a pharao számára készített királyi trónus áll. E helyen lesz Mózes nyilvánosan számot adandó szent hivatásáról, melyet a Jehovah maga bizott reá. Harsonák jelentik a pharao érkezését, ki elfoglalja székét, jobbára leányát, baljára pedig annak jövődöbelijét, tartományai örökösét, Manethot, Horusz főpapját ültetvén. Mózes megjelenik Osirisnak a maga részére megnyert főpapja, Ammon-Rha kíséretében, s előadva magas küldetését (a mű legszebb része ez, s mutatványúl fennebb közöljük) kéri Izrael népének szabadon bocsáttatását, ellenkező esetben tudtára adván a pharaonak Jehovah rettentő boszuját, melyet a parancsait megszegő Egyiptomon állni fog. A pharaot sem kérés, sem fenyegetés nem képes megindítani, de midőn látja leányát a nép által megrohant Mózesnek önfelédten védelmére kelni, világos lesz minden előttte, s semhogy meggyaláztatását tűrje, inkább késznek nyilatkozik, bár nagy áldozattal, Izrael népét elbocsátani, nemcsak, de sőt, hogy e káros szerelemnek útját állja, szigorúan megparancsolja Mózesnek, hogy országát népével együtt, a legrövidebb idő alatt hagyja el.

Csak hogy most már Mózes az, ki az elindulást szívesen készletetné, ha hatalmában állana. A negyedik felvonásban tanuk nélkül találkozik Roénával, ki neki bevallja szerelmét. Lelke küzd emberi érzései és isteni hivatásának

magasztos tudata közt, örömet maradna, hogy majdan a két népet egy testté, egy lélekké foraszszza, de a bosszuvágyó Hathor árulása következtében őt Roéna karjai közt meglepő nép. keserű szemrehányással illeti ingadozásáért, míg másfelől az ugyancsak Hathor által figyelmessé tételt pharao, s vetélytársa Manetho, mindent elkövetnek, hogy tőle mielőbb szabadulhassanak.

Az ötödik felvonásban végre utra készülten látjuk Izrael népét, Memphis térein sorakozni. Mózes még küzd magával, de a királylány, Roéna, Jehovah célzatának nem akarván ellentállani, az önzetlen, tiszta szerelem áldozatára határozza el magát. Egy végső tekintetet vetve Mózesre, tört döf keblébe, s halva rogy lábai elé, míg az, határtalan fájdalommal szívében, az atya átkaitól kisérve, követi a láthatáron fölesillanó, s Izrael népét szabadabb hazába káluzoló tűzoszlopot.

Ennyi a cselekvény. Egyszerűség, könnyen átlátszó compositio, s az érdeket folyton lekötve tartó bonyodalom képezik fényoldalait. A mi a történeti hűséget illeti, mi legalább, e részben oly radicalis elvek vallói vagyunk, hogy e szempontot, meggyőződésünk szerint, nyugodt lelkiismerettel kikerülhetjük. Elég, ha annyit constatálunk, hogy a Mózes és Roéna közötti viszonynak a hagyományokon kívül álló fictioja, mint főmotivum, igen ügyesen van beszöve a készen talált anyagba. Pedig ez oly egy nehézség, melyet leküzdeni az újabb írók közt kevésnek, s még az oly sok tragikai érrel rendelkező Wilbrandtnak sem sikerült, Arria és Messalinájában. A történelem hézagát betölteni, kiegészíteni, a megszakadt logikai láncot újra összekapcsolni, az elmosódott színeket újra föleleveníteni, s mindezt a nélkül, hogy a hiány észrevehetővé, a toldás kirivóvá váljék — oly geniust igényel, mely a történelem geniusával rokon, annak ihlettségét érzi magában, s annak örök elvei szerint képes ujjáalkotni, életre kelteni a durva anyagot. E történelmi, e korrajzi érzéket volt már alkalmunk fentebb dicsőreteként említeni föl szerzőnél. Ő nem csak átérzi a vallás mély, örök alapigazságait, de beleélni tudja magát messze századok specialis viszonyaiba, fogalmaiba, társadalmi és természeti sajátságaiba. Innen az, hogy a néző kedélyét hangulatra képes ébreszteni korjellemezése által, s hogy a jellemzésnél, bár az több tekintetben sikerültnek nem mondható, láthatólag igyekszik az egyének typicali alapját, természeti hátterét tenni evidenssé. Sikerül is ez neki, például a fanaticus zsidó anyánál, Noéminál, s még inkább Hathor és több mellékalaknál. Nem mondhatjuk már ezt Mózesről, kiből a héber typus vajmi kevésbé nyilvánul. Ellenkezőleg, egy modern gondolkozásu hőssel állunk szemközt, kit nem annyira ókori patriotismus, mint inkább a francia forradalom kosmopolitismus lelkesít. Benn, az egyén lényegében gyökerező közvetlen motivumok helyett, az isteni kijelentésnek drámailag gyöngye alapjára van építve az egész machinaria, mely hősünket mozgatja. Drámai érdekre ép ezért nem tarthat igényt, nem is említve hosszas, s tautológiákban sinló declamatióit, mely nem hogy imponálna, de sőt profanálni képes inkább azon nagy eszméket, melyeket már Iskariotban megszoktunk némi affectáltsággal, úton-útfelen hangoztatni hallani.

Hiányzanak ekivül Mózesből teljesen a hősi vonások. Ha Róma föl nem áldozná magát oly nemesen érte, nem hissük, hogy az emberi indulatok és profétai hivatása közti választás ez utóbbinak javára ütne ki. De másfelől szenvedélyét sem látjuk oly mérvre emelkedni, a hol annak már joga van, joga mely erejében áll, s lelkünket gyökerestől megrázva, rideg erkölcsbirói álláspontunkból kiforgat. Általában Váradin nem szerencsés a szerelem festésében, s ha Iskarióthja az ellenkezőt nem tanusítaná, azt kellene hinnünk, hogy több benne az esprit, mint a kedélymélység. Azonban Iskarióth sokkal sikerültebb conceptio, s így feljogosít bennünket azon föltevésre, hogy a tehetséges ifjú szerző még jobbakat is bír, és fog idővel producálni, csak ne fojtja eszmékbe, reflexiókba a szenvedély tüzeit, mint ez Mózesnél az eset, ki egy helyt így válaszol a miatta méltatlankodók egyikéhez

Hallgass! a profétáknak sorsa ez.

Ime e pár szóban Mózesnek egész drámaisága megölve van, mert ily resignatio, ily magas philosophia lehetlenné teszi a küzdelmet, lehetlenné a hősnak egy magasabb erkölcsi világrendbe vetett rendíthetlen hitét, s egy Hartmann, Schopenhauer emlőin nevedett modern pessimista észjárására mutat.

Sajnáljuk, hogy terünk szűk volta miatt nem terjeszkehdhetünk ki bővebben a többi alakok részletesebb elemzésére is. Csak annyit tartunk még szükségesnek megjegyezni, hogy az a didacticus befejezés, mit már Iskarióthban volt alkalmunk tapasztalni e vógszavakban: „Hallelujah! az eszme sorsa ez!” s a mely iránti előszeretetét szerző itt sem tagadhatja meg, modorosságát bizonyít, s subjectiv intentioi folytán egy dráma keretében nincs helye. Ki kell emelnünk, és pedig elismeréssel, Noémi és Aser rokonszenves alakjait, általában az egész első felvonás tartalmilag költői tervezetét, s végre a szerencsétlen Hathort, kiből az anyai szeretetnek egyfelől orényre, másfelől bűnre ragadó mindenhatósága van megtestesítve. E nőnek sorsa azonban, kit már első fellépése rokonszenvenessé tesz, mikor a Noémi beteg fiát bántalmazó Molechet visszatartja — nem felel meg a költői igazságszolgáltatásnak, nyomaszt s bántja erkölcsi érzetünket.

Örömmel időztünk, s időznénk tovább is e múltól, mert hibái mellett is oly sok reményre jogosító kezdet jeleit hordja magában, hogy egy hideg „non curamus“-nál többre éreztük magunkat kötelezve iránta. S ezt főleg azért, mert jól esik tudnunk, hogy közművelődésünk egyik főtényezője, az az intézet, mely hajdan a mysteriumok korában a vallás és erkölcsiség hathatós támaszául szolgált, ma sem feledkezett meg szent hivatásáról, az édes honi nyelven oly eszméket, oly elveket hangoztatni falai közt, melyek a mindennapiság silány sarából kiemelkedve, a nemesebb érzések, az örök „emberi“ tisztult vallásos kedély, hit és közerkölcsiség üde zöld oázisait nyitják a sértett szemnek föl.

B. S.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvárt, jan. 4.

„Adjon Isten a mi nincs
Ez új esztendőben.“

Koszorus költőnk e refrainjével tolmácsoljuk legszivélyesebb jókívánatainkat, me-

lyeket t. olvasóinknak, közelben s távolban, küldünk az új év hajnalán. Igaz, mindenki maga érzi, tudja legjobban, hogy neki mi „nincs“, s épen azért jó kívánataink részletezésébe nem bocsájtkozunk bele, csupán fölidézzük olvasóink emlékezetébe nagy Mesterünk emez intését: „**Egy a szükséges dolog**“ Ez az egy: a **hit!** Hit magyar fajunk s hazánk jövődjében, a magyar protestantizmus, s abban a mi anyaszentegyházunk magas rendű küldetésében, saját nemes elhívattatásunkban s a mi mindent egybefoglaló: hit az örökkévaló bölcsességében, hatalmában és szeretetében, melyet Krisztus által kijelentett. Ha megvan e hitünk, ez mindent pótol; ha nincs, azt nem pótolja semmi! Mindenek felett hát az új évben azt kérjük Istentől, hogy a kinek meg van e hite, annak tartsa, a kinek nincs, annak adja meg!

T. előfizetőinkkel tudatjuk, hogy lapunk mostantól kezdve nem csütörtöki, hanem vasárnapi kelettel fog megjelenni, de úgy intézkedtünk, hogy helybeli előfizetőink a lapot már szombatnapon kézhez kapják s ugyanaz nap vidéki előfizetőink számára is expediáltassék, hogy vasárnap, az Úrnak napján, ők is olvashassák e lapot, mely Isten ügyének van szentelve.

A kiadóhivatal tudatja azt is, hogy lapunk ez évi két első számát eddigi előfizetőinknek megküldjük s addig, de csak is addig, az intézkedés megtételére időt engedünk, de azontúl, felesleges példányokat nem nyomtatván, nem leszünk azon helyzetben, hogy szolgálhassunk. Kérjük azokat, kik lapunkat nem akarják továbbjártatni, sziveskedjenek a második számot, keresztkötés alatt, visszaküldeni. Ellenkező esetben az előfizetők sorába befognak jegyeztetni. Ismételjük, hogy szegényebb sorsu lelkészeknek, tanítóknak s egyházközségeknek, a lapunk honlokán olvasható előfizetési árra nézve kedvezményt nyújtunk. Nyolcz előfizető gyűjtése után tiszteletpéldánnyal szolgálunk.

— Az első prot. missio javára a gyakorlati lelkészet harmadik füzetéből Czelder Márton külön lenyomatban bocsátotta közre egy missioi prédikációját „Legyetek tanítványok“ czímmel, melyet még 1861-ben tartott Oláhországban Pitesten. A hangulatteljes beszédet a jótékony czél érdekében is olvasóink figyelmébe ajánljuk. Kapható szerzőnél Felső-Bányán, s Debreczenben Kütassy Imre könyvnyomdájában. Ára 20 kr.

— Nevezetes hír járta be a napokban a hazai sajtót, mely valóban örömmel tölti el minden, a közerkölcsiség iránt érdeklődő hazafi szívet Felső-Magyarország egy kicsiny Sztankócz nevű helységében az oda való gör. k. kántor-tanító szerződésre lépett hitfeleivel, melynek értelmében azok

50 frt. különbeni büntetés terhe alatt egy évre visszatartják magokat a pálinkaivás káros szokásától. Ha pedig a szerződés pontjai hiven megtartatnak, azon esetben a kántor-tanító kötelezi magát egy 50 frtos diszes lámpát vásárolni saját költségén a templomszámára. Amerikában, Angliában nem tartozik a ritkaságok közé az efféle; vajha nálunk is minél több követője akadna e szép példának.

— Wagner László, a kir. műegyetemen a mezőgazdaság- és erdészettan nyilvános rendes tanára 1878 január hó 1-től elvállalta a „Földmívelési érdekeink“ és a „Falusi Gazda“ szerkesztését. Ajánljuk ezen két jeles képes gazdasági szakközlőnyt a magyar gazdaközönség pártfogásába. A „Földmívelési Érdekeink“ című hetilap előfizetési ára egész évre 6 frt., a „Falusi Gazda“-jé 3 frt. Az előfizetési pén-

zek Légrády testvérekhez (Budapest, V., nádorutcza: 6 sz.) s a lap szellemi részét illető közlemények pedig Wagner László czime alatt (Budapest, V. Erzsébettér 10 sz.) küldendők.

A szerkesztő postája.

T Lőre Lajos, tanár úrnak, N.-Enyed. Mi közreadtuk ön nyilatkozatát s ön köszönet fejében, ildomtalan módokban személyünkre ront a Szemle közlelbi számában. A többi után elviseljük bóketüréssel. Önnek az fáj, hogy nyilatkozata személyeskedő passusait kitöröltük; igen, mert továbbra is az önök lapjának akarjuk átengedni azt a dicsőséget, hogy a személyes piszkolódások kloakája legyen. Mi nem azért alapítottuk s tartjuk fenn lapunkat.

Éppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

Lukács Ödön

Egyházi Beszédei. 35 beszéd templomi és temetési használatra. Egy testes kötet. Nagy 8-rét 280 l.

Ára 1 frt 80 kr.

Közönséges Egyházi Beszédei. Nagy 8-rét 150 lap.

Ára 1 frt.

Fejes István

Temetési beszédei 130 lap.

Ára 1 frt.

Egyházi Beszédei. Két testes kötet.

Ára 4 frt.

Egy szép asszony. A Kisfaludi társaság által 50 arannyal jutalmazott költői elbeszélés.

Ára 60 kr.

Dr. Kerényi Ede, felgymn-tanár

A világtörténet időrendi átnézete. Különös tekintettel Magyarországra a legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 1 frt.

Magyarország történetének időrendi átnézete. A legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 36 kr.

(A legilletékesebb hazai lapok igen elismerőleg említik Dr. Kerényi tankönyveit és oda nyilatkoznak, hogy ezen történelmi kézikönyvek, iskolai irodalmunkban, hiányt pótolni vannak hivatva — ajánljuk tehát azokat a nagy közönség jóindulatu figyelmébe.)

Megrendeléseket elfogad és pontosan eszközöl. STEIN JÁNOS.

(12—*)

Reformatus egyházirodalmi ujdonság!

Épen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

NÉPSZERŰ HALOTTI BESZÉDEK,

Irta: **FÁBIÁN DÁNIEL**, szilágy-csehi ev. ref. pap.

I-só kötet ára 1 frt 40 kr.

A második kötet még ez év folytán hagyja el a sajtót.

Az első kötet tartalma: I—X. Közönséges halotti beszédek. XI—XVI. Halotti beszédek gyermek felett. XVII—XXIII. Halotti beszédek ifjak felett

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legcélszerűbben posz-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Vallásoktatás népiskoláinkban I. Málk József.
— Protestantismus a művészetben. II. Böhm Sándor. — Az áll. ig.
tanács gyűléséből. r. t. — Vidéki élet: Reminiscenciák. II. Lén-
nárt József. — Külföld: (Anglia, Németország. Franciaország,
Olaszország, Oroszország, Afrika, Ausztrália.) — Tárca: Adalékok
az erdélyi ref. egyház történelméhez. V. Huszti András elítéltetése
1742-ben. (Folyt.) Közli Szabó Károly. — Egyházi és iskolai hírek.
— Körözvények. -- A szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

A vallásoktatás népiskoláinkban.

I.

Sepsi-Szt.-György, jan. 9.

Háromszékmege közelebb tartott bizottmányi
gyűlése tanuja volt egy alapjában lélekemelő, ered-
ményében áldásos indítványnak, melyet *Demeter Sá-
muel* zágoni ref. lelkész úr tett vala. Az indítvány
lényege voltaképen abban állott, hogy a szokásos
bizottmányi gyűléseken az eddigi hivatalos refera-
dák a mege szellemi életét nem tükrözik minden
részleteiben vissza. Meghalljuk pl. minő intézkedé-
sek tettek az utak javítását illetőleg, megtudjuk,
hogy áll az egészségügy, minő állapotban van a börtön-
ügy, mennyi százalékot ad a halálozás, hogy áll
a pénztár stb. stb. de a mi az egész referadának
mintegy életet, lelket adna, hiányzik abból. Soha
sem halljuk meg a hivatalos előterjesztések között,
hogy a vallás-erkölcsi élet minő ápolásnak
örvend valamely megeében, hogyan tisztelik a tör-
vényt, s általában a nép erkölcsi élete megfelelő
azon kívánalmaknak, melyek egy jó törekvésű mege
élet-boldogságát feltételezik?

Megvallom, mikor ezen indítványt magam is
hallottam, első tekintetre gyönyörködöttem. Édes ábr-
rándokba merültem a tulajdonképeni „végczél“ fe-
lől. A haladás és tökéletesedés, tehát az ember, mint
szellemi lény, végczélja rózsás felhők között lebegett

szemeim előtt. Láttam az erkölcs diadalát ragyogni
a bűn felett; láttam a szellemi élet mozgékony-
ságát az elpuhult tétlenség helyett; lelki szemeim előtt
ebegett egy boldog állam, melynek fiai egymással
vetélkednek a tökéletesség útján valkó előhaladásban.
Elgondoltam, hogy egy megei tisztviselő-testület
milyen szépen állhatna őrt egy mege vallás erköl-
csi élete fölött, a kulturalis törekvéseknek mekora
impulsust adhatna az által, ha administratív teendői
közé befogadná a nép erkölcsisége felett való fel-
ügyeletet is.

Mikor azonban hazai viszonyainkra, s ezzel
kapcsolatban a megek jelen állású szervezetére gon-
doltam, magam is idealisnak tartám az indítványt,
s annak kivihetősége fölől kételyeim támadtak. Pénz-
ügyi, gazdasági viszonyaink rendezése ma még hát-
térbe szoritja a magasabb czélok felé törekvést. S
igy a társadalom vallás-erkölcsi élete, annak fejlő-
dése, ma még jóformán egyedül a lelkész kezébe van
letéve.

A czélt, magának minél erősebb hitközséget te-
remteni, egyetlen felekezet sem téveszti szemei elől.
S valljuk meg: a hol életerős, hitbuzgó község van,
ugyanott az erkölcsiség, a társadalmi morál is
nagyobb tiszteletben részesül. A vallásos nép egy-
szersmind erkölcsös is. Tanítsátok meg a gyermeket
imádkozni, és megtanítottátok a törvény tiszteletére
is. Itt összpontosul a társadalom akarata. Tisztelni
a törvényt: ebben áll az élet. S hogy a moralis-
táknak is eleget tegyünk: vallásos nevelésünk által
elérjük azon czélt, hogy népünk nem külső sük-
ségből, hanem lelke, jobb érzése iránti hódolathból
fog a törvényeknek engedelmeskedni. Erre törekszik
a vallás: ezt akarja elérni a társadalom is. Mind-
kettő egy uton jár tehát. A társadalom azonban
vallás-erkölcsi életét ma még egészen az egyházra

bizza. Az egyház ki is tüzte annak ápolását: és a czél maig sincs elérve. Sőt, ha igazságosak akarunk lenni, kimondhatjuk, hogy egyáltalában nem is közeledünk a czél felé.

Pedig kezünkben van a hatalom, csak akarnunk kell. Katechizáljunk, tanítsunk vallást népünknek, s a magasabb czélokat megközelíthetjük.

Minden felekezetnek a nélkül is szüksége van, már csak a belmissio tekintetéből is, a vallás-oktatás felkarolására. Ha csupán felekezeti szempontokat tekintünk is, mindent kiadhatunk kezeink közül, jogaink, autonomiánk megsértését itt-ott eltűrhetnők talán, de a vallás-oktatás jogát, ha hű akar lenni missiójához, egyetlen felekezet sem adhatja fel soha, a nélkül, hogy egyháza belső életét is ne veszélyeztetné. Minden felekezetnek saját szempontjából kötelessége ezen belmissiot ápolni. Csak vallás-oktatással szerezhethet egyháza számára hiveket, csak a folytonos, és igényeinek megfelelő vallás-oktatással tarthatja meg egyháza számára a hivek egyetemét. Ez tüzi őket össze, ez tartja fenn a közösséget. Ennek köszönheti az egyház fennállását, s ha megszűnt, csak a vallás-oktatás elhanyagolása okozza bármely hitfelekezet halálát.

Hazánkban leggyengébben felel meg a belmissionak a görög felekezet, napról-napra kevesbedik

létszáma, s ha egykor kihal: nem csupán az idegen ajkú nemzetiségek közé lett beolvadásának, hanem főként a katechizatio elhanyagolt ápolásának fogja köszönni ezt.

A róm. kath. egyház sokkal jobban érzi annak szükségét, hogy hiveit czéljainak megfelelő hitoktatásban részesítse. S ezen felelősségének érzetében minden eszközt felhasznál, autonómiai sánczai bevehetetlenek, körülzárja magát a mysteriumok minden kigondolható csábjaival, s ígér menyországot az át-térőnek, s kárhozat tűzével fenyegeti a kilépőt. Jaj annak, ki az egyház tanát el nem fogadná, s kétszeresen jaj annak, ki azt megbántaná. S a katholicizmus életnek örvend. Vajjon ezen élet csupán a hatalom, a pénz hódításainak köszönhető-e? Vajjon az államvallás tekintélye szerzi-e meg, s tartja fenn számára a hívőket? Bizonyára nem! Ők vallást tanítanak a népnek, s ezt tanulnia kell minden hívőnek.

Hogy aztán ezen katechizálás megfelel-e az általános kívánalmaknak, hogy kielégíti-e a társadalmi szükségeket, s viszi-e közelebb csak egy lépéssel is az embert végczélja felé: az más kérdés. A mi nálunk első feltétel, az ott másodrangú feladat. Az embert ő nem az emberiségért, hanem az egyházért oktatja. Természetes tehát, hogy ezen

az errornak és impedimentumnak fundamentumára s principiumára nem akadhattanak.

Én a Reformáta Helvetica Confession lévő emberek és atyafiak között legkissebb lévén, midőn az én juridicus tractatusomnak praefatiója felett medítálnék, és a nemes Szebeni királyi város felső mezején az Istennek privatim imádkoznám, annak alkalmatosságával ötlődött elmémbe, hogy a particularista reformatus theologusok, elmellőzván az Úr Istennek két fundamentomos törvényes reguláját, ugymint;

1. Diliges Dominum Deum Tuum, Et vises!

2. Crede et baptizare, Et saluus eris!

harmadikat hoztanak bé a keresztyén világnak romlására és veszedelmére. Mely így vagyon:

Quicumque ad misericordiam Dei in sese ostendendam, ab aeterno absolute (id est, sine respectu meriti Christi et fidei) electus est, is salvabitur.

Quicumque autem ad severitatem Dei in sese manifestandam, ab aeterno absolute (id est, sine respectu peccati) reprobatus est, ille condemnabitur!

Ehez képest az Istennek dicsőséges jóságával, szentségével, igazságával, törvényével, minden tökéletességeivel, az egész keresztyén anyaszentegyház tudományával, és in specie a mi Reformata Helvetica Recepta Confessionkkal s

TÁRCZA.

ADALÉKOK

az erdélyi ref. egyház történelméhez.

V.

Husztí András elítéltetése 1742-ben.

Közli: Szabó Károly.

(Folytatás.)

Species facti.

Méltóságos Guberniális Consiliarius Ur!

Kegyes és jó Patronus Úram!

Nyilván vagyon az ecclesiasticus historicusok írásaiból, hogy a mi reformata ecclesiánk, ab ipso reformationis exordio, sem magával sem más keresztyén religiókkal meg nem békélhetett s a tudományban öszve nem férkezhetett mind e mai napiglan, hanem a tévelygésnek szélvészzeitől elragadtatván, az habok között hanyattatott s vettettetett. De a collisióknak okát, ha szintén sokan nyomozták is a tudósok közzül, mindazonáltal észre nem vévén magokat,

uton a társadalomnak nem használ, hogy felekezeti-es merev sánczai mögé általános czélok nem jutnak el soha.

A protestansok e tekintetben modern téren állnak. Ők, ha kell, talán még a vallás-oktatást is szívesen feladnák egyházuk részéről, csak hogy minél több szolgálatot tegyenek a társadalomnak. Itt a belmissio nem örvend oly élénk mozgalomnak, mint a katolikusoknál. Megelégszik a prot. pap, ha hiveit Isten iránti tiszteletre, békességre és szeretetre inteti — a szószékből. Künn a pastorális teendők egyéb részleteibe nem bocsátkozik. S bár egész élete a hiveivel való közösségre van utalva, eredményében mégis azt mutatja egyháza, hogy lelkész és hivek csak a templombau találkozhatnak.

Engedelmet kérek: én a protestans anyaszent-egyház életéért, s ezzel együtt a prot. hivek vallás-erkölcsi fejlődésükért, egyenesen és kizáróan csak a lelkészt teszem felelőssé. S minthogy ma már megszűnt azon apostoli bizalom, mely a lelkészt hiveivel hajdan oly szeretetre méltó tisztelettel összekötötte; ma, midőn már a „felvilágosodás korszaka“ nem tűr meg mindenütt papi beavatkozást: ma csakugyan rá vagyunk szorulva az egyetlen befolyásra, melylyel hiveinket összetarthatjuk. Rá vagyunk

catechismusunkkal ellenkezőnek lenni találván ezt a *juridice et theologicæ* rossz regulát, kevés beszédekkel a *præfatió*-ban exagitáltam. Azért, mert kicsiny kovász az egész tésztát megposhasztja. Ez az egy hitván regula is az egész *christiana theologiá*t *ex fundamento* corrumválja s pervertálja. Mert a mint *Lucretius* régenten mondotta:

*In fabrica si prava est regula prima,
Omnia mendose fieri atque obstipa necesse est.*

Nem igyekeztem pedig irásommal a nemes *Reformata religio* kissebségére avagy romlására, hanem épületire, illustratiójára, tovább való megmaradására, idvességére és boldogulására. És serkenteni akartam, hogy emlékezzenek ama méltóságos váradi püspök *Bársony György* obiectiójára, mely függőben maradt, in *Appendice Historiæ Diplomaticæ* pag. 144. *Sed Calviniani hodie non profitentur Confessionem Helveticam, Ergo neque amplius tolerandi sunt in Hungaria!* De nem tudom mi csoda buzgóságból félen interpretálván szavaimat s szándékomat, és Méltóságos *Úr Alvinczi Gábor* Uram incitálván Méltóságos *Gróf Bethlen Ádám* Urat ő *Excellentiáját*, hogy én megvetvén a *reformata religio* két ellenkező *absolutum principiumit*, ugymint az *absoluta misericordiát* és *absoluta severitást*, evertálni akarom a *reformata religio*t Erdélyben. Mely októl indittatván ő *Excellentiája*, *privata auctoritate*, Felséges Királyné Asszonyunk kegyelmes decre-

sáját létünk fenntartásáért is utalva a vallás-oktatásra.

S ha körülnézzük egyházainkat, épen ezen téren az, melyről az ó-testamentumi igék szólnak, ezen foglalkozás az, melyről elmondhatjuk a profétával: „senki sem kívánja az *Ur* szőlőjét kapálni!“ Egy teherré kezd az elfajulni már, melyet csak kényszerűségből teljesít valaki. Unalmas foglalkozás, mely senkinek sem esik nyére. Háládatlan mesterség, melyet sem külső, sem belső eredmény nem koronáz.

Ki kell mondanunk, hogy a legtöbb protestans egyházban „*sine cura*“-ja lett a papi teendőknek a vallás-oktatás.

S aztán ha megszólal az orgona ünnepélyes hangja, s imára szólítja össze a hiveket, tapasztalnia kell a lelkésznek, hogy a padok üresek, nincs varázsa az evangelium szózatának; az igehirdetés hatalmas hangja a néma égbe vész, a szónoklat remek phrasisai hidegen hagynak minden kebelt. A prot. lelkész panaszkodhatik hidegségről, közönyről, megátalkodott vallástalanságról, de mindaddig, míg az egyházi életet biztosító egyedüli mentő eszközök maguk utasítják el maguktól: panaszai önmagukra háramlanak vissza csak.

tuma ellen, a Méltóságos *Regium Gubernium* engedélme s hire nélkül, az én könyveimet detineáltatta *Dónát Farkas* uram által, az én *absentiámban*. Mely *detentio* iránt a Méltóságos *Reformatum Consistoriumot* aláztos *instantiám* által *requirálván*, erre ajánlottam magamat, hogy a miben ő Nagyságok megbotránkoztanak, azt kihagyom a *præfatió*-ból, csak ő Nagyságtok ne tegyenek olyan nagy kárt nékem, mivel én szegény ember vagyok. De ő Nagyságok azt felelték: Nem lehet azt csak olyan könnyen és szárazon remittálni, hanem *publice* kell recantálni.

Annak utána pedig elküldötték a könyvemet Tiszteletes *Superattendens* *Deáki Joseph* Uramhoz. Ki is a Méltóságos *Supremum Consistorium* intimatiójából két professort és két tiszteletes *prædicatort* rendelvén, négy *tractatust* iratott ellenem, és azt *Dévára* Anno 1742. levívén, s azok mellé ismét négy *ensorokat* rendelvén, az én *præfatiómat* heteroédoxának íteltette és damnáltatta, és engemet *excommunicálván* *statusomtól* s *fizetésemtől* megfosztott, s a *deliberatumot* másod magával Tiszteletes *Superattendens* *Deáki* Uram ide a Méltóságos *Supremum Consistoriumba* behozta *Szebenbe*. Melynek copiója, his *adiunctis*, sub *Litera A.* le vagyon irva, ha méltóztatik a Méltóságos *Consiliarius* *Úr* megoldvasni.

„Még a háztetőről is“ tanitnunk kellene a prot. hittant. Egyházunknak soha nagyobb szüksége nem volt arra, mint épen most. Mikor a máglyák lobogó fénye, a kinpadok világított torturái, s a gályák lánczainak csörgése, mind megannyi fenyegető jelek, borzalommal intették ősatyáinkat a prot. tanok elől, akkor nem rettegett senki, akkor „még a háztetőkről is“ prédikáltak lelkészeink. Most pedig, midőn már külső fenyegetések borzalmi nem rettentnek vissza bennünket, szép csendesen, összetett kézzel nézzük végig, hogyan pusztul, s hogyan hervad óráról-órára azon szép alkotásu gyönyörű mű, melyért ősünk életüket is szívesen áldozták. Pédig ha valaha fenyegetett veszély bennünket, most valóban nem ülhetünk tétlenül. A katholicizmus az állam-kormány védbástyája alatt nemcsak szilárdan érzi magát, sőt hova-tovább terjeszkedik. Templomaink konganak az ürességtől; a közöny és vallástalanság rágódik az egyház beléletén. Összetett kézzel nem nézhetjük mindezeket el, s ha végre egyházunk iránti kötelességünk előttünk nem állana is: tartozunk munkásságunkkal a társadalomnak. Megköveteli életerős, kitartó fáradozásainkat a hanyatló vallás-erkölcsi élet.

Ennek számára pedig csak az iskolában nyerhetünk erős hiveket.

Más nap engemet a Méltóságos Consistoriumban behivatván, holott voltak 18 Méltóságos úri személyek és nemesek, és ismét Tiszteletes Superattendens Deáki Józseph Uram másod magával, mindeneknek előtte azt kérle töllem Méltóságos Gróf Bethlen Ádám Úr ő Excellentiája: *Huszt* Uram! Adott-é Kegyelmed valakinek ezek között a könyvek közül?

És én felelek: Igen is adtam mintegy ötvent.

2. Quaestio. Hát a Királyné Aszszonynak küldött-é Kegyelmed?

Resp. Küldöttem Bécsbe Gróf Teleki Mihály Uramnak.

3. Quest. A Kegyelmed oratioját damnálták, de magát a könyvet nem; mert a jó és dicséretre méltó,

Resp. Kicsoda damnálta és miért?

4. Quest. Olvassák el ő Kegyelmének a deliberatumot.

Resp. Én meghallgatom azt a deliberatumot.

Az után a deliberatumot felolvasá az író deák Hal mágyi Uram. Melyet elvégezvén, protestálék szóval ilyen módon röviden: Az a Deliberatum illegitime emanált deliberatum, azért párban kiadatván divertálok egy kevésbé, és a protestatiomnak okait kívánom beadni és felolvasatni scripto.

Rationes protestationis:

1. A deliberatum me non citato, non convicto, nec confesso, ac totum processum ignorante, emanált.

Ezért nem szabad az iskolát elhanyagolnunk. Ezért kell az iskolában a vallás-oktatást tüzzel és lélekkel folytatnunk.

Ne mondja azt senki, hogy a vallás-oktatás nem fér bele a mai kor műveltségének keretébe. Mig a földön ember lesz, s az ember-sziv dobog, addig a lélek el-eljár a vallás szentélyéhez imádkozni

Azt se mondja senki, hogy a vallásoktatás által a társadalmi erkölcsöket reformálni nem lehetne. Nemzetek történelme, most élő népek utánzásra méltó példája szólna fel ellene.

Lehet a társadalomra hatni vallásoktatás által s lelkem mélyéből meg vagyok győződve, hogy ütni fog az óra, melyben leesik szemeinkről a hályog és látni fogunk új eget és új földet. Látni fog a nemzet egy ujonnan támadt, életerős ifjú társadalmat, melynek vezérei vallás-erkölcsi eszmék leendenek. Látni fog a társadalom egymást szerető, törvényt tisztelő állampolgárokat, kik leborulnak a vallás örök igazságai előtt és élnek többé nem ök, hanem élni fog bennök Jézus Krisztus.

Addig azonban, ismétlem, nem szabad elhanyagolnunk a vallás-oktatást, mert csak is ez azon Já-

2. Pars parti legem non condit, ergo nec sententiám fert.

3. Causa damnationis specifica nincsen a deliberatumba exprimálva; melynek ott kellene lenni.

4. Ab hominibus passonibus amini laborantibus, et charitatem Christianam posthabentibus, contra Approb. Const. Part. I. Tit. I. Art. 3. concipiáltatott.

5. Actor et iudex, iudex et reus in eadem causa nemo esse postest.

6. Clarissimús Superrattendens nen est diplomatische a Principe confirmatus, et quum ego sim Nobilis Hungarus, a nemine possum iudicari, multo minus condemnari, nisi a iudice autoritate Principis constituto aut confirmato.

7. A deliberatum jure publico Regni igen severam, mivel infidelitatis notát intentál.

8. Nem próbáltatott meg, hogy az én praefatióm az Helvetica, Augustana, avagy Catholica Confessióval ellenkeznék.

Azért, azt kívánom hogy azon deliberatum ipso jure pro nullo declaráltassék, de reliqua iterum protestatur.

Erre a protestatióra azt resolválá ő Excellentiája: Ott volt a Ked könyve, s elég az! Én pedig mondék Nem volt ott az auctora, azért nem elég a resolutio. Az után mondának ő Nagyságok: Ked a reformata religio ellen irt. Én pedig felelek: Követem Nagyságtokat, de én nem irtam, mert én magam is reformatus vagyok.

kőb létrája, mely a templomot az étellel, a társadalommal összeköti.

Vannak természetesen a vallás-oktatásnak népiskoláinkban hiányai is, még ott is, a hol valóban buzgósággal járnak el abban. Én egyelőre ilyeneknek látom az oktatás módszertani kezelését, s a vallásirodalom pangását. Ezekről a t. szerkesztő úr szíves engedelmével közelebbről szólni fogok még.

Málik József.

Protestantismus a művészetben.

Kolozsvárt, 1878. jan. 9.

II.

Vessünk mindenekelett egy pillantást a reformatio előtti kor katholicus világnézetére, s azon művészeti szellemre, melyet az, lehető legpraegnansabb kinyomatban, azon idők műremekein hagyott hátra, és származtatott át reánk. Minő más léghört tár az egész középkor társadalma — ha ugyan volt ilyen — élénk, mint a minőben ma mozgunk, s véljük föltalálhatni emberi rövidlátásunkban az emberiség közüdvének jelen s jövőben elengedhetlen *sin qua non*-ját. A modern államfogalom még nincs kifejtve, minden centralelv háttérbe szorul, s csak az egyént, annak concret hajlamát, törekvéseit látjuk irányadóul föltolakodni az emberi cselekvések minden sphaerájában. A közép-

Akkor a Méltóságos Úr Alvinczi Gábor Uram előfordította, azt mondván: A misericordiát és justitiát a divinum decretum principiuminak Kegyelmed nem agnoscálja. Én mondék, hogy nem agnoscálok, mert helytelen consequentiák folynak ki belőllek, hogy Deus erit author peccati, quod est absurdum.

Azután mondának ő Nagyságok: Talám Kegyelmed universalista? És felelék, hogy én a vagyok. Azután ismét mondának: Hiszi Kegyelmed, hogy a Christus mindenekért meghólt? És én felelék, hogy igen is hiszem; mert a Confessiók Capite XI., a Catechismusunk pedig Quaestione XXXVII. tanítja, és ott publicè felolvastuk. Melyre Tiszteletes Püspök Deáki Uram azt repliál: Per universum genus humanum, adeoque totum mundum, Electi intelliguntur. Én arra azt mondám: Electi sunt pars generis humani, sed non sunt universum genus humanum. Azután ő Excellentiája így concludála: Nem kell véle disputálni, hanem procedáljunk! És én moudék: Causa non cognita, ac non discussa, nem lehet engemet megszententiazni. Az után kiküldöttek a házból.

(Folytatása következik.)

kor történelemphilosophiai buvárlata ezért a historicus elé a legnagyobb nehézségeket tárja, mert nehéz benne a vezéreszmét, a korszellem aprioriirányulatát nyomon követni, mely mint kőszá hegyi ér pillanatra felbukik, meg újra eltűnik, csalódásba ejtve szeszélyes játékaival a figyelmes szemlélőt is. Az ezernyi látszólagos ellenmondásokon, mély logikai rejtélyeken, pusztá szemlélet el nem igazodhat.

Az egyén azonban, mint ilyen, gyöngé és erőtlen tényező. Nem is a segédkezés, a kölcsönös támogatás szükségérzetének hiánya akadályozta az egyesülésben, de a libertinus hajlam, a kalandor természet fékezhetlen vágya. Valamint pedig libertinismus és kényszer-hatalom együtt jár, úgy az egyén is, mely magát uralni nem tudta, szükségképen egy rajta kívül álló más egyénre szorult, mely a felelősséget érte elvállalja, hibáit fedezze, s szabott áron osztogassa mindenkinek itéletét. Így jöttek létre az egyházi és politikai dogmák, így szülemlett meg a hierarchia, s az ármány, ravaszság és a genie uralma az ügyefogyottak, gyávák és bornirtak fölött. A kor legtypicusabb jel-szava: „Credo quia absurdum.“

A hit egy légbé tútt szappanbuborék, mely eloszlik a semmisségben, de nem hat vissza az alany erkölcsi életére. Épen mint az égbe meredező „dóm“-ok, mindinkább vékonyuló hegyes csucaikkal, melyekben az antik lehajló köríveknek nyoma sincs. Az építészet symbolicájában látjuk legérthetőbben kifejezve a kor mysticus világnézetét. Magas, komor ivezetek s tömör oszlopok közt titokzatos homály uralg; a fülkék telve dicsőült alakokkal, a szobrászat és festészet ihletett remekeivel. A színes ablaküvegen áttör a holdsugár, s arany csikot von az oltár kövezetére, míg köröskörül tömjénillatban fürdik a levegő. Képzéljük még hozzá a miséző papok ragyogó fényes öltözetét, s az ódon chorusban felhangzó orgona térdresújtó, fenséges szavát, s tisztában vagyunk azon eszközökkel, melyekben a keresztyén katholicus művészet a hivek hitérzülete előtt is imponálni képes volt. Egy megfelfejtlen, titokteljes erő, mely mint minden dogma, oppressiv irányú, s elég óvatossággal bir benső intentioit feltáratlanul hagyni. Legszentebb ugyan a dogmák közt, de még is csak dogma, s mint ilyen tarthatatlan kritikus szellemű századunk előtt, mely mindenben a real-alapig kíván hatolni, külszinben nem hisz, s a művészetben is kimerítő, részletes motiválásra tart igényt.

Ime a feudalismus átvitele egy egészen idegen régioba, a művészetébe. Helyén valónak találjuk azonban itt megjegyezni, hogy mindez eredmények létrehozásánál felette fontos szerepet játszik a néphajlam, s a közvetlen természeti dispositiok alapján nyilvánuló fajszelem is. A külvilág szemléletének itt jelzett módja, magán viseli egy-szersmind az ó-german typus sajátosságait is, melyekkel a fejlődő keresztyén stil első századaiban még nem találko-zunk. Általában ez új tényező hozzájárulása nélkül a keresztyénség alig emelkedhetett volna azon művészettörténelmi fontosságra, melyet oly sokáig sértetlenül megőriz-nie sikerült. Volt valami supranaturalis a keresztyénség-

ben, legalább a mennyiben egy, a viszonyok fölé emelkedett szellem tisztán egyéni életnézetei, philosophemája, kifolyásaként tekinthető. Elvont, s a kor által meg nem értett erkölcsi szabályai, theologiai elvei alá egy aposteriori pszichologiai alap volt szükséges, mely az élethez közelebb hozni, s jogosultságát inductive is igazolni képes legyen. E pszichologiai momentumot pedig éppen a germanismus képviseli, általa hitelesítettett történelmileg és emberileg a keresztyénség ténye. Most már volt a napsugárhoz termő talaj is, mely rövid idő alatt, mint fentebb láttuk, hihetetlen productivitást birt kifejteni. Azonban nem minden téren. A germán felfogás subjectiv iránya sosem volt képes a plasticai eszmét a maga marquirozott, határozottan körvonalozott minőségében magáévá tenni. Ezért látjuk, hogy a szobrászat az egész középkoron át az antik példányokról táplálkozik, mindaddig, míg a reformatio következtében szabadabb életre nem hivatik. Csaknem hasonló eset forog fön a festészetnél is, melyhez a középkori szellem valami intensiv zenei elemet adott, akár a rajz pedansabb kivitelét, akár a színezet lágyabb, olvadékonyabb összhangzatosságát, de főleg a kedélyi eszménynek hagyományos monotoniját tekintve. S ha a festészet aranykorát egy Rafael, Correggio vagy Murillo személyiségeihez is mérjük, mindazonáltal ne feledjük, hogy kulturhistoriai szempontból e korszak sokkal kevésbé fontos és eredménydús, mint a reformatio utáni, egész napjainkig, mely azóta a társadalom minden rétegéből felkutatott és összehalmozott ezer meg ezer új mozzanattal gazdagította a maga és az universum közötti permanens viszonynak teljesebb, valóbb tudatára ébredő emberiséget.

Szóljunk-e még a zene és költészet helyzetéről a középkor tulnyomólag idealis, s így mindent általánosító, reducáló légkörében? E két művészet lételeme a particularitás, az egyénített valóság, s így nem sok tere nyilhatott érvényesülni, ha csak az egyházi zene és lovagköltészet dogmailag lenyűgözött formáira kellett volna nagyobb súlyt nem akarunk fektetni. Vannak ugyan, kik pl. Danteban az első protestáns hangot vélik észrevehetni, azt hisszük azonban, hogy Dante nagysága csorbitása nélkül enuncióalhatjuk e vélemény alyptalan, tudományosság nélküli voltát. Dante minden ízében catholicus költő, s ha a pápák erkölcstelensége ellen ki is kel, e protestatio benne merőben egyéni indokokból származik, a nélkül, hogy magasabb világtudalmi jelentőségre emelkednék. Ellenkezőleg, már maga költeményének alapeszméje, szerzetesi rigorozitást eláruló felfogása, fanatismussal telt leírásai, az ítélet felett korlátlan hatalmat nyert képzelem is, csak ama kor izzó, sötét nézeteit symbolizálják.

A mi a zenét illeti, annak csak egy fajáról, az egyházi zenéről lehet szó még ebben a korban, melynek nagy mesterei Gregorius és Ambrosius voltak. Az egyház itt is absorbealta az életet a maga ezerféle változataiban, bár másfelől lehetetlen el nem ismernünk a jótékony munkásságot, melyet annak tagjai, e szakba vágó elméleti vizsgálataikkal, a későbbi nemzedék hálájára méltóan kifejtet-

tek. De a forma még legnagyobb mértékben kezdetleges, s a roppant, boltozatos templomok akustikai hátrányai, sem a nagyobb, complicáltabb harmoniát, sem a váratlan, gyors átmeneteket nem engedték érvényre jutni. Jóllehet tudva van, hogy már Nagy Károly alapított énekoskolákat Frankhonban, de ezek is zárdákkal állottak kapcsolatban, s száraz, academicus irányuktól nagyobb lendületet várni nem lehetett. Nehezebb passage-ok, coloraturák, a középkor executiv zenei művészetének keretén kívül estek. Népies motívumokat pedig csak Luther és a reformatörök kezdték zsoltáraikban megpendíteni, hiszen a catholicus egyház irtózott mindentől, mely magas tekintélyét profanálni bármily kis mértékben is alkalmasnak mutatkozott volna.

A költészet még ennyi polgárjogot sem birt magának megszerezni. Troubadour vagy Minnesänger, udvari bohócczal csaknem egy értelmű volt. A dráma egy Marlowban, egy Lope de Vegában is alig birt a mysterium alárendelt helyzetéből kivergődni, s ezt is csak annyiban, a mennyiben catholicussá vált. Mert a nép ép úgy nép volt akkor is mint ma, éppen annyi rejtett kincsét tartalmazott magában mint ma, de minden, a mit a magasabb rétegekbe fölvetni akart volna alantás állásából, megfojtva, tehetetlen esett vissza előbbi helyzetébe. Irodalom-történetünk ismerőinek nem kell messze menniök, hogy ez állításunkat sajnosan igazolva lássák. Innen a középkori népköltészet fragmentaricus jellege.

Minde tényeket futólag csak azért soroltuk föl, hogy a középkor művészeti, illetőleg catholicus művészeti állapotáról már fentebb általánosan kimondott véleményünk, némi historiai támogatást nyerjen, s bebizonyítva lássuk azt, hogy a középkor művészete teljesen a dogmák, egyházi és politikai dogmák hatása alatt állott. Aestheticai szempontból e dogmatismusnak is lehettek fényoldalai, mi csak történelmi tarthatatlanságának felmutatására szorítokozunk. Felmutatására annak, hogy a hol a művészeti ideal erőt meritni nem fordul időnként a nép-genius örökfriss forrásaihoz, ott az elmodorosulás kikerülhetlen. E Charybdist a catholicus művészet sem kerülhette ki, közvetlenül a reformatio előtt. A középkor mystico-dogmatico-subjectiv természetnézete az emberiségnek egy öncsalódása volt, melynek talán nem hiányoztak aestheticai mozzanatai, sőt a momentán egyénben még örök-emberi vonássá is magasulhatott, de történelmileg csak átmenetinek tekinthető, egy lépcsőfoknak, melyet az emberiség könnyen maga mögött hágy, de a mely nélkül újabb magaslatra emelkedni, szabadabb látkört megközelíteni, aligha lett volna képes.

(Folytatása következik.)

Böhm Sándor.

Az áll. igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvár, jan. 6.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter, elnök; b. Bánffy Albert, főgondnok; Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, Dr. Ko-

lozsvári Sándor, Szász Béla, ig. tanácsosok; Deák József, pénztárnok; Szabó Ádám, számvető; Bodor Antal, titkár; Balogh György, ügyvéd.

E nagy gyűlés tartama a nagy-enyedi főtanoda fekvői haszonbérleti ügyének elintézésére fordított. Olvasóink ugyanis emlékezni fognak, hogy az idei közgyűlés a tanoda birtokai haszonbéri feltételeinek megállapítását — a gondnokság kihallgatásával — az ig. tanácsra bízván, a gondnokság e föltételek tervezetét korábban (1877. decz. 12-dikén) beküldé, mely föltételek mind gazdasági, mind jogi szempontból tárgyalás alá is vétettek, s b. Bánffy Albert elnöklete alatt Dr. Kolozsvári Sándor és az ügyvéd fölkértek, hogy e tanácskozás nyomán készítsenek a tervezet segítségével javaslatot, egyfelől a kibocsátandó árverési hirdetést, másfelől a megállapítandó általános haszonbéri feltételeket illetőleg. E bizottság munkálataival elkészülvén, javaslatai e gyűlésen kerültek tanácskozás, illetőleg végmegállapítás alá, s a nagyfontosságú ügynek mind általánosságban, mind részleteiben való megvitatása, igénybe is vette az egész ülés folyamát.

Az árverési hirdetés azonnal szövegeztetvén, már a legközelebbi napokban közzé tétetik a lapokban, s így az érdeklődők részletes tudomást szerezhettek róla, az ig. tanács egyszersmind fölkérvén a gondnokságot leiratában, hogy a haszonbéri árverés határidejét f. é. febr. 10-dikén túl ne halassza; hogy az egyes jószágok haszonbérletének kikialtási árait maga állapítsa meg; hogy az eddigi ajánlattevőket a kellő biztosítéki összegek letéteményezésére szólítsa föl, — az árverési hirdetés szövegében gondoskodva levén arról is, hogy a fekvőkkel egyszersmind eshetőleg kisebb királyi haszonvételek, és a gazdasági szerelvények is haszonbérbe adathatnak.

Az általános haszonbéri feltételeket terjedelmes és csak is a bérleti kívánókat érdeklő voltuknál fogva, e helyen nincs miért közlünk s csak épen általánosságban jegyezzük meg, hogy az ig. tanács, a gondnokság tervezete és saját bizottsági munkálatának szorgos összevetése nyomán, a legnagyobb figyelemmel tárgyalta e pontokat végig, s némely pótlások és szövegezési kiigazítások után az egészet visszatette bizottságához végleges szövegezés végett, elnökét fölkérvén a lehető gyors expedíálásra, miután a haszonbérbe adásnak még tavasz megnyilta előtt okvetetlen meg kell történnie, mihez képest az ig. tanács még m. é. junius havában föl is szólította a gondnokságot a tervezet megkésztésére, a mult deczemberi utolsó gyűlésből pedig, mint olvasóink emlékezni fognak, fölkérte a gondnokságot, hogy az ügy értekezleti megbeszélése végett küldje egy képviselőjét Kolozsvárra, de ez nem történvén meg, az ügy elintézése a haszonbérbe adás meghiusultának veszélyeztetése nélkül tovább halasztható nem vala, s így a czél biztosítása érdekében a legsürgőbb intézkedések váltak szükségessé. Vajha az ig. tanács igyekezetét siker koronázná enyedi főtanodánk javára!

Az ülés elején szokás szerint bejelentettek az időközben elnökileg elintézett ügyek, s tudomásul vételük után

elhátároztatott, hogy — miután a volt ügyvéd a kezén levő okmányokat még sem szolgáltatotta át, az ügyvéd utasítatik, hogy ha az átadás f. h. 14-dikéig sem történik meg, e nap tegye meg a szükséges törvényes lépéseket; hasonlóképp utasított az ügyvéd és pénztárnok, hogy az egyházkerület egyik adósa végrehajtás alatt állván, a jan. 16-dikára kitűzött (második) árverésen kellő bánatpénzzel megjelenjenek, s ott az egyházkerület érdekeit képviseljék és védjék.

r. t.

VIDÉKI HÍLET.

Reminiscentiák.

II.

Marosvásárhely. 1877. dec. 31.

Hormisdas (+523) azon kifejezést, hogy a szentháromság egyike szenvedhetett volna, s megfeszítettett, kárhoztatta; az utána következők ez állítást eretnekítették. II-ik *Bonifacius*, római püspöknek, azon nem közönséges eszméje jött, hogy maga és utódai számára azon királyi jogot megszerezze, mely szerint ők nevezzék ki utódaikat. Egy zsinat e jogot megállítja s *Vigilius* lett utódul kinevezve. De változtak a körülmények, s mit tesz Bonifacius? Egy új zsinatot hív össze, kinyilvánítja, hogy jogtalanul járt el, s előbbi kinevezését megsemmisítve megválasztják *Silveriust*. Azonban beleelegyedik a dologba a buja *Teodora* császárnő, s kedvenczének *Vigiliusnak* megválasztatását pénz, s egyéb hatásos eszközökkel kiviszi, ki aztán az előbb megválasztott *Silveriust* egy szigetre viteti; hol éhen vész. Ez azon *Vigilius*, ki *Origenes*, mopsuestiai *Theodor* és *Theodorot* tanait elismerte, s többször hivatalosan védelmezte, s később pápasága alatt kiátkozta; ünnepélyes esküjét, melyet addigi intézkedései megtartására tett, megszegte, s később egy zsinaton, mint eretnekek védője ő is eretnekítettett. Nos! a conciliumok határozatai csalhatatlanok; a római püspöké hasonlóan; itt vagy ott, még is csak tévedtek. A történelem kérielhetetlen, s mi, ha terjedelmesen nem adhatjuk elő, de a resultatumokat igyekezzünk felmutatni.

Honorius római püspök, (625—638) minthogy azon időben, a kath. egyh. egységének bizonyítékául, elkecseregett szakadások voltak, a bizancki püspök *Sergius* által felidézett tan-vitában: vajjon *Krisztusban* egy vagy két akarat volt-e? *Sergiust* pártolva így nyilatkozott: „*Krisztusban* egy akaratnak kellett lenni, mivel az ő emberi természete bűn nélkül való volt, egy *Krisztus* és egy akarat (ἐν ἑνώμα). A hatodik egyetemes — a csiga alaku teremről nevezve, első trullosi-zsinat 680-ban, *Agatho* római püspök befolyása alatt álló 200 püspökével megátkozta a monotheletizmust *Honorius*sal együtt, s a rég meghaltak utódja *IV János* (640—42) által védett iratait máglyán égetteti meg; kimondván egyszersmind: hogy *Krisztusban* a két természetből folyólag két akarat volt, melyek összhang-

zólagon működtek, s melyek közül az emberi az isteninek erkölcsileg alárendeltetett.

A nyolczadik század vége felé egy, a pápai infallibilitást infamis színben feltüntető, esemény adta elő magát. Bajországnak többenél tanultabb világosabb fejű püspöke Vergilius, nem tudott korának azon véleményébe belenyugodni, hogy a föld egy végtelen lap; hanem nagyon helyesen úgy nyilatkozott, hogy a föld gömb alakú, s így ellenlábásaink is vannak. Bonifácius, Németország nagyhirű térítője, más véleményen volt; ő a föld felületet sík lapnak gondolta. Minthogy a véleménykülönbség élesebb lón, s egy alkalommal feltűnést keltett, Bonifác Rómához apellált. Zacharias pápa a Vergilius okoskodását gyanusnak találta, s hogy plane ellenlábásokról is mert fogalmat alkotni, ezért bűnösnek, eretneknek nyilvánította. Egyszersmind meghagyta Bonifácznak, hogy őt az egyházból elűzve Rómába küldje hol valószínűleg a máglya tisztító tüze várta. Azonban Vergiliusnak volt annyi esze, hogy útját nem Róma felé vette; de azért a csalhatatlan pápa az ellenlakókról szóló tudományt mint eretneki hazugságot kárhóztatta. Később Copernicus rendszerével nem így jártak-e el?

Valóban nem tudjuk bámulat-e vagy undor fog el, midőn a Vergilius esetét követő, s a Galileét megelőző tizenegyedik század dolyfős pápáját, a katolikusok büszkeségét, VII-ik Gergelyt így halljuk okoskodni, vagy inkább a mindenség urát káromolni (1074) dictatus Gregorii: „Az egész világ a római szentség számolya; a világi dolgoknál fontosabbak a szellemiek; a pápa csalhatatlanul ítél a szellemiekben, mennyivel inkább ítélhet hát a világiakban; tehát minden földi dolgok az ő ítélete alatt állanak. Azon fejedelem, ki nem Isten törvényei szerint él, az ördög hatalma alatt áll; minden pap kiűzheti az ördögöt, mennyivel inkább a pápa? A fejedelmek többnyire az ördög hatalmában vannak, a pápák szentek, nem őket illeti hát a világ, és annak kormányozása?

Az Avignonban töltött „babiloni fogság“ nem igen volt kedvező hatással a pápaságra. XI-ik Gergely halála után — ki 1377-ben Rómába tette székét — felfordult a római világ. Három pápa egymás mellett! Egyik csalhatatlan a mását átkozza, üldözi, s mind három az őt el nem ismerő zsinatra agyarkodik. Egyik szentlélek által vezérelt concilium a mását követi, egyik a más végzéseit semmisíti meg, Pisát Costniz, ezt Basel, ezt Florenz hazudtolja meg.

Jött a 16-ik század ujjaébredése, a reformatio megtette a magáét; milliókat adott vissza a valódi keresztyénségnek, s millióknak adta vissza lelkiismeretők szabadságát, a hit forrását, az evangeliumot. De Róma nem alkudott, s a kétségbeesés utolsó fegyveréhez, a jezsuitizmushoz nyult. Ki ne tudná, hogy mit köszönhetnek a pápák e rendszernek, s viszont? De szóljunk a dologhoz még pár szót.

XIII. Kelemen (1758—69. Rezzonico) jóllehet Portugalia, s a többi Bourbon udvarok a jezsuitákat kiűzték, egy bullát ad ki, melyben a rendet ujabban ünnepélyesen megerősíti, sokféle hasznos működését dicséri, s őket császárok, királyok és népek ellenében védelmébe fogadja.

Utódja, a szabadelvű és humanus érzelmű XIV-ik Benedek, (Ganganelli, 1769—74) az elődje által dicsőített s visszaállított rendet mindenkorra megszünteti 1773 aug. 16-án kiadott „Dominus ac Redemptor noster“ bullájában e szavakkal: „E társaság, mely magát Jézusról nevezé, mindjárt előállása után a szakadásnak, féltékenységnek és irigységnek sokféle magvait hintette el nem csak saját rendének, de más rendeknek tagjai között is; nem csak az egyetemek és püspökök, hanem a fejedelmek és népek között is. Mind Ázsia, mind Európa társadalmában számtalan bajt, zavargást, felfordulást és mozgalmakat idéztek elő visszavonás ébresztése, ferde tanok felállítására, s veszélyes elvek terjesztése által; minden igyekezet és eszköz hiábanvaló volt, az egyház igaz békéjének helyreállítását ők egyedül képesek voltak megzavarni, stb.“ Az eredmény ismeretes. II Katalin és II Frigyes kivételével minden uralkodó követte a bullát, még a jezsuiták nagy pártolója, *Mária Terézia* is, miután meggyőnt bünei lajstromát szóról-szóra megküldötték Rómából.

Fájdalom Kelemen e bullával, miként maga is mondta, halálos ítéletét írta alá — nemsokára megmérgezték. Utódja VII Pius 1814 aug. 7-én „Sollicitudo omnium“ bullájában ismét ünnepélyesen visszaállítja a jezsuitákat „a keresztyén világ csaknem egyhangú kérelmére, s mivel őket tartja a vallás és erkölcs felújítására, a fejedelmek biztonságának, s a népek nyugalmanak eszközlésére legalkalmasabbaknak!“

Ezzel be is végezzük a papság multjára irányzott vázlatos szemlényt. Száz meg száz esettel bővíthetnők, s az újabb és legújabb pápák történetéből fennakadás nélkül folytathatnók, mert hasonnemű adatokban bővölködik a történelem; de sapienti sat! Az újabbakra is elkerül a sor. Végezzük a mint kezdők, Symmachus emlékezetes szavaival: „mikép őrizhetné meg a szentek fejedelmének, Péternek utóda az őt megillető legmagasabb tiszteletet, ha az utód elődjének intézkedéseit megváltoztatná?!“

Lénárt József.

K Ü L F Ö L D.

Anglia.

(A keleti kérdés egyházi lapokban.)

Anglia cunctator politikáját a keleti kérdésben, egyházi lapok is kezdik már szellőztetni, s támogató hozzájárulásokkal nem nagy tapintatot árulnak el. Kossuth Lajosnak a „Contemporary Review“ legújabb számában közzétett „Russian Aggression“ című essay-jéről így ír az „Inquirer“: „Kissé hystericus módon sürgeti honfitársait Törökország megmentésére; magáról úgy beszél „mint nagyon öreg emberről“, ki „rég tullepte már a szentírás által az emberi életre kiszabott határvonalat“; de a mit mond az elég ártalmas arra nézve, hogy egy éretlen gyerkőcz beszédének tartassék“ stb. Pár sorral fennebb pedig Mr. Eduárd Dicey „Egypt and the Khedive“ című munkáját ösmertette, ily

gyönyörű elveket: proclamál: „Egyiptomnak saját ügyében való rossz gazdálkodása nem nézhető tovább. Ha Oroszország növekedő befolyást nyer Ázsiában, a mi érdekeink is azt kívánják keleten, hogy Anglia állandó suprematiát gyakoroljon Egyiptom fölött“. Valóban szép következetesség.

Németbirodalom.

(Socialdemocrata tendenciák.)

A „Neue Welt“ című socialdemokrata közlöny 1877-diki 7-ik száma, „An meinen Sohn“ címmel egy költeményt közöl, azon határozott igényvel, hogy az a növendék ifjakkánál a confirmatio szentségét legyen helyettesítendő. S mit tesz? Atyai tanácsokat intéz a gyermekhez, hogy ne higgyen Istenben sem boldog, sem boldogtalan pillanatai közt, ne remélljen kegyelmet s ne rettegjen büntetéstől; ne higgyen a papnak, kinek áldása és átka, éneke és imája merő csalás.“ (!) Mert, végzi be csattanosan, hol a zsarnokság ül diadalt az emberi jogokon, ott a papság is bizonyára jelen van. Szükségtelen commentárral kísérvünk e durva Istenkáromlást, melynek hangjára minden érző szív összerendezzen, de egyszersmind sajnálni kénytelen lelke mélyén az ily elvek szerencsétlen vallóit.

Franciaország.

(Ruhmkorff halála.)

A híres Ruhmkorff Dániel, a mint párisi lapok jelentik, a napokban meghalt 73 éves korában. Mint húsz éves ifjú érkezett Párizsba, hol tizennégy évig volt alkalmazva Chevaliernál mechanicusi minőségben. Midőn 1851-ben nevezetes fölfedezése, melynek segítségével a villanyosság jelentőségét az erőműtanból a nyugtanba vitte át, az Institute részéről 50,000 franknyi jutalmat szerzett neki, nehéz betegségbe esett, de újra kigyógyult, s még két évtizednél tovább szolgálta a tudományt, melynek egyik legszerényebb, legbecsületesebb, de egyszersmind leghivatottabb bajnoka volt. Sirjánál Jamin, a Sorbonne tanára emlékezett meg meleg szavakban az elhunyt érdemeiről, s a veszteségről, mely benne a tudományt érte.

Olaszország.

(Befalazott kincsek.)

Loyolának két elbocsátott tanítványa a napokban jelentkezett Rómában a kolostorjavarok liquidáló bizottságánál, s bizonyos pénzbeli jutalom föltétele mellett fontos titkokat ígértek földeríteni. Az ajánlat elfogadtatván, kinyilatkoztaták, hogy a collegium romanum épületében 1873-ban a jezsuiták kincset rejtettek el, ők tudják a helyet, s készek azt fölfedezni. Két bizottsági tag, s egy kőműves kíséretében elindulván, meg is mutatták a kérdéses helyet, de a hol nyílnak nyoma sem volt. A kőműves kutatása folytán azonban csakhamar egy befalazott ajtó jött napfényre, melyet nagy erőfeszítéssel betörvén, egy szobában találtak magokat, különféle egyházi műszerek, kelyhek, ciboriumok, könyvek és nagymennyiségű okiratok közt. Cardelli, jezsuita superior, kérdőre vonatván, megtagadta a feleletet, melynek követ-

kezét ében a tárgyakat összeirták és confiscálták. A két jezsuita állítása szerint ugyanazon épület padlása is sok ily elrejtett dolgot tartalmaz.

Oroszország.

(A zsidó-egyenjoguság kérdése.)

Hirlik, hogy Oroszországban az orosz új év kezdetén nagy meglepetés vár a zsidókra. A kormány elhatározta, hogy a zsidó alattvalókat vagy egyenjogúakká teszi a birodalom többi lakóival, vagy legalább polgárjogaik gyakorlataira az eddiginél nagyobb tért enged nekik. E célra, mondják, Szt.-Pétervárott előértekezlet fog összeülni, hová a zsidó népességgel bíró kormányzatok három-három követet fognak küldeni, kik helyzetükről, s annak javítására czélzó szükségleteikről eszméiket kicserélik. Az egyes községekben nagy előkészület folyik a választásokra.

Afrika.

(Liberia szabad-állam helyzete.)

Liberia szabad állam, Afrika nyugati partján, szomorú viszonyok közt sinlik most. Valami 50 év előtt alapított, Áfrikának felszabadult amerikai négek által való polgárosittatása céljából; de a mily jelentékeny eredményt tudtak elérni jól nevelt négek fehér-környezet mellett, oly keveset tudtak felmutatni amott. A gazdag és termékeny tartomány, mondják, oly kevésbé van művelve, hogy a népnek élelmi szereit, melyeket maga is megtermelhetne, kivülről kell bevennie, s minden más tekintetben is vadsággal határos állapotok vannak készülöben.

Ausztrália.

(A benszülöttek kérvénye a pálinka eltörlése ügyében.)

Uj-Zeeland benszülöttei, a Maorik, legalább az okosabbak köztük, fel birják fogni az általok grog-nak nevezett szeszes italok mértéktelen élvezetének gyászos következményeit. Figyelemreméltó, bár nem egyedül álló vonás az, hogy ők magok kérik a gyarmati kormányzatot, elárusításának megakadályozására. Ime a többek közt Haimona-té-Aotéranga és 167 polgártársának 1874 aug. 18-án az uj-zeelandi követségi kamrához benyújtott kérvénye:

„Kérvénye minden alólírottnak a parlament minden tagjához, hogy a kormány és parlament alkosson törvényt a káros grog ellen, mely bennünket elpusztít, s akadályozza meg a részegeskedést, a Maorik minden bajának e forrását. E bajok a következők: Koldusbotra juttat; gyermekeink gyöngén és betegesen jönnek a világra, mert az atyák igen sokat ittak; népeinknek kiforgatja agyát, s esztelenségükben papirokat jegyeznek alá, mely alájegyzés őket nyomorba taszítja. A grog a Maorik értelmes népéből bolondokat és ostobákat csinál; a grog az oka, hogy sok betegség látogat. Sok szerencsétlenséget hoz reánk, leestet a lóról és a vízbe buktat. A veszekedés és verekedésnek szülő-atyja. Általa megszámlálhatlan nyomor áradt a Maorik népére. Szigorú törvényt kérünk a káros grog eltávolítására.“

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvárt, jan. 11.

— Lapunknak még e számát küldjük mindazoknak, kiknek új évi első számunkat megküldöttük. A következőt azonban már csak is azok fogják kapni, kik előfizettek, vagy legalább értesítik arról kiadó hivatalunkat, hogy az előfizetési összeget mikor fogják bekrüdeni. Azokat, kiknek előfizetési szándékuk nincs, arra kérjük, hogy lapunk e számát, keresztükötés alatt, küldjék vissza. A tiszt. esperes urak pedig sziveskedjenek egyházmegyéikből kijelölni azon egyházközségek, lelkészek s tanítók neveit, melyek és kik az előfizetési árra nézve, kedvezményben részesítendőek.

A kiadó hivatal.

— Nyilatkozat. Szabó Sámuel, ev. ref. főiskolai tanár, fölhasználva azt a körülményt, hogy nekem, mint ev. ref. papnak, hivatásom tiltja a vett sérelmekkel szemben, fegyverrel szállni sikra, jellemzetes cynismussal „Hivány rágalmazó“-nak nevez az „Egyházi és iskolai Szemle“ f. é. jan. 3-diki számának 15-dik lapján, mindaddig, míg a köztünk fönforgott ismeretes vita-ügyben állításaimat vagy vissza nem vonom, vagy be nem bizonyítom.

Állításaimat legjobb tudomással és alapos értesülések nyomán bocsátva közre, azokból egyetlen jöttát sem vonhatok vissza; a nevezett úr által föltett két kérdő-pontra nézve további magyarázataimat attól tettem ugyan függővé, ha ő, mint a sértés terén kezdeményező, félreérthetetlen magyarázatot ad arra nézve, hogy Hunyadi János álnevű író, ki helyett a megnevezett úr a kesztyűt fölvevé, mit értett azon gyanúsító kifejezés alatt, hogy én „a közvagyon elkobzásának nagy mestere vagyok“: mindazonáltal állásom és a t. közönség iránti tekintetből kötelességemnek tartom ez utóbbi, s csak is ez utóbbi elé terjeszteni magyarázataimat és bizonyítékaimat, ettől, s csak is ettől várva az elfogulatlan ítéletet.

Nevezett úr a „Szemle“ 49-ik számában a következő két kérdést, s illetőleg felhívást intézte hozzám:

I-ör. Mutassam ki, hogy a szászvárosi cikksorozatban hol van gr. Kún Kocsárd, mint a közvagyon megrablója, s hol van a hunyad-zarándi egyházmegye közgyűlése tolvajhoz hasonlítva?

II-ör. Adjak félreérthetetlen magyarázatot a fölől, hogy mi az értelme következő soraimnak: „az expositio sokkal élethivebb és igazabb lenne, ha a kommunistákat, a közvagyon elkobzásának nagy mesterét, s az enyedi főtanoda tönkre tevőit saját környezetéből állítaná elő, amaz időből, midőn az enyedifőtanoda vagyonából 10,000 frtként loptak, s azok soráiból, kik ellen a fehérvári törvényszék előtt a bűnvádi kereset folyamatban van.“

Az I-ső kérdés első ágára idéztem szóról-szóra gr. Kún Kocsárd alapító leveléből azon sorokat, melyekben a szászvárosi második papi állomásnak két paptanári állomásra átalakítása tervéről helyeslőleg nyilatkozott s felkérte az ig. tanácsot s egyházkerületi közgyűlést a javaslat elfogadására. Ez idézetből azon észszerű következtetést vontam le, hogy miután a kérdéses cikksorozat mindazokról, kik e javaslatot pártolták, gyanúsítólag s így sértőleg nyilatkozik, azon cikksorozat a nemes grófra nézve is gyanúsító, s így sértő. A ki érti azt a mit elolvas, illetőleg készakarva fordítani nem akar, tisztába van azzal, hogy a nemes grófra vonatkozó eme szavaim: „a ki köztudomás szerint a közvagyon nem gyarapítani hanem megrabolni szokta“, a cikksorozat sértő hangja által indikált ironikus megjegyzésem, nem pedig idézet, a mint nevezett úr föltüntetni akarja. A mi az első kérdés második ágát illeti, erre vonatkozólag idéztem a Szemle 47-ik számából a hunyad-zarándi egyházmegye közgyűlését sértő passust. Tekintettel arra, hogy t. olvasóim legnagyobb része a Szemlét soha se látja, szolgálak az ediginél még terjedelmesebb szó szerinti következő idézettel: „Mikor a szegény ember három fia vándorolni járt volt, egyik tolvajnak készült s mikor haza jött az apai házba, azzal dicsekedett, hogy ő úgy kitanulta mesterségét, hogy ime ott ül a fatetején, fészkeben egy szarka! ő úgy kilopja alóla a tojást, hogy a szarka nem veszi észre“. Ehez hasonlít a dévai gyűlésnek azon kívánsága stb. E szerint nevezett úr első kérdésének mind két ágára felvilágosításomat s s illetőleg a cikksorozatból szó szerinti közlött idézetek által határozott válaszomat megadtam.

A II-ik kérdésre nézve utasítottam nevezett urat a fehérvári kir. törvényszékhez, jelezve, hogy a további felvilágosításokat ennek ítélete fogja megoldani. Szándékosan kerültem valamely egyén névszerinti megemlítését, most azonban kényszerülve vagyok tisztelt olvasóimnak kijelenteni, hogy nevezett úr „környezetéből“ kifejezésem alatt értettem főleg testvérét, Szabó Ferencz urat, ki azon időben, midőn a nagy-enyedi főtanodától a tudva levő 10,000 frt ellopott, mely sikkasztás miatt az akkori pénztárnok tényleg börtönben ül, a főtanodánál fizetéses ellenőr volt s kötelességét, mint ilyen, éveken át nem teljesítette; azt a Szabó Ferencz urat, ki több mint 10 éven át a tanodának, a keze alá befolyt bevételekről s általa tett kiadásokról nem számolt, s kit számadásai beadására per útján kellett rákényszeríteni, s midőn végre e kényszerítésnek engedve, számadásait beadta, ő lépett fel a tanoda ellen, mint követelő, s jelenleg mint felperes áll azzal szemben, több mint 10,000 frt követelésével; végül azt a Szabó Ferenczet, a ki föl a fehérvári kir. törvényszék bünyenyítő osztályából, a vizsgáló bírótól, 1877 sept. 30-án 2725 sz. a. kelt s a magy. keleti vasut igazgatóságához intézett hivatalos átirat szerint: n.-enyedi id. Kiss Károly és társai elleni bünyenyizsgálatban előfordul azon körülmény, miszerint 1870-dik évben a m.-szk.-imrei községben vasuti kisajátítás és kár-

talánítás folyama alatt, a m.-szt.-imrei községben fekvő s a n.-enyedi tanoda tulajdonát képezett Jablonczai-féle belső telket, mely szintén kisajátítás alá volt veendő, Borsos Somának eladta 2000 frtért; 2000 frtért azt a telket, mely ugyanazon évben, az 1870 jan. 4-én létrejött vásári szerződés kelte után rövid idővel 13,922 frtra lett becsülve s melyből Borsos Soma úr 6074 frt 82 krt tényleg fel is vett, többi követelése függőben lévén.

Ime, a föntebbiekből a t. olvasó közönség világos ítéletet alkothat magának a főnnforgó ügy miben állásáról s én nyugodtan nézek ennek, esetleg egy választott bizottságnak ítélete elébe, melynek elősmerem illetékességét dönteni azon kérdésben, hogy a főnnforgó esetben vagyok e én „bitvány rágalmozó?” mert arra, hogy a nevezett úr fajtájú egyének minő véleménynyel vannak felőlem, egyáltalán semmi súlyt nem fektetek, s mint eddig, úgy ezután is, bár sok kellemetlenségekkel járo, de még is elodázhatlan kötolességemnek fogom tartani az igazságot bármily természetű megtámadtatásokkal szemben is, erőmhöz képest szolgálni, lelkem előtt lebegvén annak főnséges példája: „ki mikor szidalmaztatnák, senkit sem szidalmaz vala és mikor szenvedne, senkit sem fenyeget vala, hanem annak hagyja vala a bosszuállást, a ki igazán itél.” (I. Pét. 2. 23).

Kolozsvártt, 1878 jan. 11-én.

Szász Domokos.

— Szabó Sándor, dézsaknai ev. ref. lelkésztársunk, e hó 5-én, 54 éves korában, meghalt. Egyike volt egyházkerületünk legderékabb s legbuzgóbb lelkészeinek, ki egyházközsége javára szentelte föl egész életét s nem szűnyadó gonddal örködött fölötte akkor is, midőn élte alkonyán, gyötrelmes évek hosszú során át, a kinok ágyához szegzetten, szenvedett. Szabó Adám, egyházkerületünk derék számvevője, testvérét, özvegye s két fia a hű férjet s jó apát siratják benne, ki „hű volt mind halálig”.

— A helybeli ev. ref. főtanodában, az 1877—78 tanév első felében tartandó nyilvános vizsgálatok sora. Január 24. d. e. 8—11-ig I. éves bölcsészek, az egyetemes történelemből. 24. d. u. 2—5-ig II. éves bölcsészek a természettanból. 25. d. e. 8—12-ig I. éves bölcsészek a mennyiségtanból. 25. d. u. 2—5-ig II. éves bölcsészek az állattanból. 26. d. e. 8—11-ig I. éves bölcsészek a vegytanból. 26. d. u. 2—5-ig II. éves bölcsészek a magyar történelem és a magyar alkotmánytanból. 28. d. e. 8—11-ig II. éves bölcsészek a lélektanból. 28. d. u. 2—5-ig I. éves bölcsészek a hellénből. 29. d. e. 8—12-ig II. és I. éves bölcsészek a latinból. 29. d. u. 2—5-ig II. éves bölcsészek a hellénből. 30. d. e. 8—11-ig VI. középosztály minden tantárgyból. 30. d. u. 2—4-ig 1-ső elemi osztály minden tantárgyból. 31. d. e. 8—11-ig V. középosztály minden tantárgyból. 31. d. u. 2—5-ig 2-ik elemi osztály minden tantárgyból. Február 1. d. e. 8—11-ig IV. közép osztály minden tantárgyból. 1. d. u. 2—5-ig 3-dik elemi osztály minden tantárgyból. 2. d. e. 8—11-ig III. közép osztály minden tantárgyból. 2. d. u. 4-ik elemi osztály

minden tantárgyból. 4. d. e. 8—11-ig II. közép osztály minden tantárgyból. 4. d. u. 2—5-ig I. közép osztály minden tantárgyból. Kolozsvártt. 1878. jan. 10-én. *Debreczeni József*, tanvezető.

A. főtiszt. püspök úr a következő köröztvényeket bocsátotta ki:

Köröztetnek:

1559—1877. Küküllői egyházmegyében:

a.) a k.-kendi lelkészi állomás. — Jövedelme: 441 frt 10 kr; tisztességes lakás, gazdasági épületekkel.

b.) a medvesi lelkészi állomás. Javadalma: 406 frt. 92 kr; lakás, gazdasági épületekkel.

c.) a sz.-medgyesi lévitai állomás. Fizetése: 223 frt, s tisztességes lakás.

d.) a sz.-almási kántor-tanítói állomás. Fizetése 150 frt.

e.) a mikfalvi kántor-tanítói állomás. Fizetése: 184 frt 43 kr.

A megválasztandó lelkészek 2 frt, a tanítók 1 frt. bekelezési díjat, s mindnyájan egy évi jövedelmük hatodát tartoznak lefizetni az egyházmegyei özv.-árvai pénztárba. Pályázati határnap mindenikre január vége. Folyamodványok esperes t. t. Benedek Ferencz aához Haranglábura (u. p. D.-Szt.-Márton) küldendők.

1577—1877. Széki egyházmegyénkben az árpástói IV. oszt. papi állomás. Pályázati határnap január vége. Folyamodványok esperes t. t. Báthori Dániel aához Székre küldendők.

1578—1877. Szilágy-szolnokai egyházmegyénkben kr.-mihályfalvi kántor-tanítói állomás. Fizetése: egész bérfizetőkötől 1 véka, félbérfizetőkötől $\frac{1}{2}$ véka kétszeres búza = 90 véka; fa pénz 9 frt 40 kr.; 6 hold 1125 $\square^{\circ}$ szántó három fordulón; melyek közül az őszi vetés alá valót az egyház miveli meg; 3 hold 1452 $\square^{\circ}$ minden évben használható kaszáló; az egyházközség tagjai által lekaszálva, felakarítva és haza szállítva; tandíj minden tankötelestől (50—60) egy véka szemes- vagy e helyett két véka csős török-búza, egy csirke, kissébbektől 20- nagyobbaktól 40 kr.; a szántónak és kaszálónak adóját is az egyház fizeti. Pályázati határnap január vége. Folyamodványok esperes t. t. Szabó Pál aához Diósdra (u. p. Sz.-Szentkirály) küldendők.

Kolozsvár, január 3-án, 1878.

A szerkesztő postája.

Szóllósi István, kollégának, Jedd, Fölhasznáalom. Jó kívánatait hasonlókkal viszonzom.

Bogdán József, kollégának, Gyalakut. Kivánsága szerint cselekszem.

Sándor Gergely, kollégának, Bözöd. Meglessz. Vidéki tudósításokat szívesen vennék.

Hirdetések.

Éppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

Lukács Ödön

Egyházi Beszédei. 35 beszéd templomi és temetési használatra. Egy testes kötet. Nagy 8-rét 280 l.

Ára 1 frt 80 kr.

Közönséges Egyházi Beszédei. Nagy 8-rét 150 lap.

Ára 1 frt.

Fejes István

Temetési beszédei 130 lap.

Ára 1 frt.

Egyházi Beszédei. Két testes kötet.

Ára 4 frt.

Egy szép asszony. A Kisfaludi társaság által 50 arannyal jutalmazott költői elbeszélés.

Ára 60 kr.

Dr. Kerényi Ede, felgymn-tanár

A világtörténet időrendi átnézete. Különös tekintettel Magyarországra a legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 1 frt.

Magyarország történetének időrendi átnézete. A legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 36 kr.

(A legilletékesebb hazai lapok igen elismerőleg említik Dr. Kerényi tankönyveit és oda nyilatkoznak, hogy ezen történelmi kézikönyvek, iskolai irodalmunkban, hiányt pótolni vannak hivatva — ajánljuk tehát azokat a nagy közönség jóindulatu figyelmébe.)

Megrendeléseket elfogad és pontosan eszközöl. STEIN JÁNOS.

(13—*)

Éppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

GYÁSZ- ÉS SIRBESZÉDEK,

prédikációk, imák, sirversek.

Irtta: **BORZÁK ENDRE**, szegszárdi ref. lelkész.

I füzet. Tartalom I. Sirbeszédek, összesen 16 beszéd. II. Gyászbeszédek, összesen 10 beszéd. III. Prédikációk, összesen 10 beszéd.

Toldalékul 20 különféle alkalomra irt sirversek ima alakban.

Ára 1 frt 50 kr.

Protestáns egyházirodalmi műveket tartalmazó jegyzékkel kívánatra ingyen és bérmentve szolgálók.

PROTESTÁNS EGYHÁZI BESZÉDEK GYŰJTEMÉNYE.

VI. kötet. Tartalom „Édes Albert egyházi beszédei“ jutányos kiadása.

Ára 80 kr.

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legzélszerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Victor Emanuel. Sz. D. Vallásoktatás népiskoláinkban II. Málk J. — Protestantismus a művészetben. III. Böhm S. — Az áll. ig. tanács nagy gyűléséből. r. t. — Vidéki élet: A marosi ref. egyházmegyéből. Egy marosi ref. pap. — A királyhágon túli testvér superintendenciák köréből. — Orosz szerzetesek és apácák. I. Pall Mall Gazette, — Lapszemle. — Tárca: Adalékok az erdélyi ref. egyház történelméhez VI. Huszti András elítéltetése 1742-ben. (Folyt.) Közli Szabó Károly. — Egyházi és iskolai hírek. — A szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

V I C T O R E M A N U E L.

(szül. 1820 márcz. 14 ; meghalt 1878 jan. 9-én)

Kolozsvár, jan. 17-én.

Klio érez betűkkel jegyzi föl könyvébe a mai napot. Mig Északon, a ködös Albion fővárosában, ma nyílik meg az a parlament, mely hivatva van az agg Európára, s így hazánkra nézve is a háború vagy béke életkérdései fölött dönteni, — addig Délen, a kék ég s a cipruslombok hazájában, az „örök városban“ ugyancsak ma, a harangok bús csöndülésére, egy gyászoló nemzet százezrei sereglenek össze, utolsó tisztességet teendő első királyuknak. A mottó készítik a jövőendő történetét; emitt a gazdagon kiérdemelt hála és kegyelet adóját rójják le a multtal szemben. Milyen lesz amaz, ki tudja? Milyen volt ez, mindnyájan tudjuk.

Tudjuk azt, hogy az a koronás férfiú, ki ott nyugszik ama ravatalon, a gondviselés által el volt hivatva arra, hogy setét századok setét alkotásait romba döntse s a romok fölött egygyé forrott nemzetének milliói számára lerakja egy szebb jövőendő alapjait; tudjuk azt, hogy szétörte azokat a bilincseket, melyeknek súlya alatt, a zárdák czelláiban s az inquisitiók börtöneiben, századok hosszú során át, millióknak teste, lelke nyögött; tudjuk azt, hogy ő, a „polgár- király“ nem retentve vissza a fejéhez sujtott átoktól, sikra szállott a „pápa- király“ ellen, ki földi s menyei hatalmat remegő kezeiben egyesültnek hirdetett, ki magát, mint egy ujkori Nebukadnezár, az egyedül csalhatatlan Istennel egy sorban állónak decretaltatta, ki encyklikákban s syllabusokban, nyilván kijelentette, hogy az emberi tudomány fonséges vívmányainak, a haladás isteni törvényének, a lelkiismeret és hit szabadságának örök ellensége; tudjuk azt, hogy az a polgár király diadalmasan vonult be a pápa- király várcaába s mig ennek királyi széke porba hullott, amazé dicsőségesen emelkedett föl s áll ma rendületlenül, mint hatalmas palládiuma egy nemzet egységének, alkotmányának, szabadságának; tudjuk azt, hogy az ő jogara alatt, elhamvadtak a máglyák, a hitökért üldözöttek börtönei iskolákká változtak át s hirdettetett szabadon Krisztus igéje, protestans gyülekezetek alakultak, templomok épültek s ma már a pápa- király hajdani városában is a világosság, szabadság, szeretet Istenének dicsérete, hitünk szent hajlokaiban, zeng!

Hadd zengjen hát, e pillanatban, midőn ama nagy s nemes királyi férfiú hamvai visszaadtnak az anyaföldnek s szelleme örök honába száll, — hadd zengjen a mi szívünk mélyén is, az ő nevének dicsérete, melynek hangjai ha nem is vegyülhetnek bele az örökváros bús morájába, de bizonynyal elhatnak ama fensőbb világba, hol az igazságért s világosságért küzdő szellemeket nem korlátolják távolság, tér, idő!

Protestans szívünk üdvet kér Istentől a katholikus polgár- király elröppent nemes szellemének!

Sz. I).

A vallásoktatás népiskoláinkban.

II.

Sepsi-Szt.-György, jan. 15.

Ha beláttuk a vallás-oktatás szükségességét protestans egyházunkra való tekintetből: szólnunk kell valamit a vallás-oktatás módszeréről is.

Egyáltalában nem tartozom azon ujitók sorába, kik a vallást, mint tantárgyat, ki akarják küszöbölni az iskolából. De mégis be kell vallanom, miszerint épen ezen tárgy az, melynek módszertani kezelése legkevésbé felel meg a paedagogia kívánalmainak.

Általános a panasz, hogy a vallás-tanítás egyedül csak a hittan elsajátítására szorítkozik, minden tekintet nélkül az általánosabb erkölcsi világra. Tulságosan hajtjuk a dogmatikus tétéleket, s a tanuló gyermek eszét megtöltjük az egyház tanaival, lelkét pedig üresen hagyjuk. A stereotyp kérdések beemléztetése által elérünk annyi czélt, a mennyi épen elégséges arra, hogy növendékeink hidegen maradjanak a vallás erkölcsi eszmékkal szemben. A fő gondolkodik, de a lélek nem reflectál. A hatás pusztán

alaki marad, minden mélyebb eredmények nélkül. Általános a panasz, hogy az ugynevezett káttanítások által a vallástanítók nem látják szükségesnek az anyagot osztályozni növendékeik tehetségéhez mérten, s így imádságok, tantételek, hitágazatok merev szabályai lépnek a vallás-erkölcsi eszmék szelid vonásai helyébe. Magunk is tapasztalhattuk, hogy a fejletlen gyermek lelki tehetsége sok tekintetben nem áll arányban az eléje szabott hittani tárgyak nehézségeivel. Ebből foly aztán, hogy a gyermek, kinek gondolkodása, tapasztalati érzéke nem terjed túl a közvetlen közelében eső tárgyakon, tanulja a dogma elvont tétéleit, s a helyett, hogy először szívet indítók meg, reárontunk eszére, s kényszerítjük azokat megérteni, a miket előbb csak éreznie kellene lelkének. A vallás-igazságok megértése mindenesetre szükséges, de csak azután, mikor a lélek már befogadta azokat.

S ha úgy tetszik: itt állunk azon téren, mely az oktatás módszertanát illetőleg igen is eltér a paedagogusok „ismertről ismeretlenre“, „közelebbiről a távolabbira“-féle didactikai módszerétől.

A paedagogia rendszere szigoruan halad agyermeki érzék, ítélő képesség, tapasztalati kör és felfo-

toriumnak, de ebben nem, mert lélek veszedelme forog benne.

Erre Méltóságos Gróf Teleki Sándor Úr ő Excellentiája így szólla: Tiszteletes Komám Uram, Püspök Uram, magyarázza meg Kegyelmed azokat az articulusokat, mert irtózom attól a dordracumi synodus tudományától! Hiszem nem úgy tanultuk a Catechesisből. Ő Kegyelme pedig nem akarja megvilágosítani, hanem én leirtam a Méltóságos Gróf Urnak, és estve magához hivatván megvilágosítottam. És Gróf Uram azt mondja vala nékem: El ne esküdjé Kegyelmed a maga hitit, mert én is úgy hiszem s úgy is tanultam. Az a dordracumi tudomány rút tudomány.

Áll pedig ebből az öt articulusból, ugymint:

1. Deus sicuti homines quosdam ab aeterno praedestinat, atque in tempore creat ad salutem: ita alios ab aeterno absolutè praedestinat, atque in tempore creat ad damnationem.

2. Deus solis praedestinitis ad salutem indulset gratiam; praedestinitis ad damnationem minime indulset.

3. Christus mortuus est pro solis electis seu praedestinitis ad salutem; pro aliis non est mortuus.

4. Deus praedestinitos ad salutem physicè convertit ad fidem; aliis fidem dare absolutè non vult.

5. Qui semel in gratiam receptus est, nullo apostasiae scelere inde excidere potest.

TÁRCZA.

ADALÉKOK

az erdélyi ref. egyház történelméhez.

V.

Husztí András elítéltetése 1742-ben.

Közli: Szabó Károly.

Species facti.

(Folytatás.)

Dél után ismét béhivatván a Méltóságos Consistoriumba, előmbé adának egy Abiurandi formulát, melynek copiáját leirtam sub Litera B. Ennek alkalmatosságával maga Méltóságos gróf Bethlen Ádám úr ő Excellentiája így perorált: Gondolja meg Kegyelmed, Husztí Uram, a maga státusát, és hogy Kegyelmed minden beneficiumától a consistoriumnak és ecclesiának priváltatik, és az után mire jut a Kegyelmed dolga? Én azért olvasván a formulát, midőn látnám, hogy Superratendens Uram a dordracumi synodus öt articulusait in specie akarja obtrudálni, protestáltam elienek, hogy azok ellenkeznek a keresztyén vallással és az Helvetica Confessióval; azért mindenekben tartozom engedelmeskedni a Méltóságos Consis-

gás fejlettségi fokával együtt, s csak annyit tanít, a mennyit a gyermek esze meg bír. Kívánja tehát köréből a biblia mysteriumok, a szentháromság, csodák stb. tanát, s helyébe ad a gyermeknek erkölcs-tant. Szerinte nem vallástanítással lesz az ember erkölcsös, hanem megfordítva: erkölcsös nevelés által lehet vallásossá. A tudományok haladását tehát e téren nem lehet ignorálni, de teljesen elfogadni is annyi lenne, mint megadni magunkat, feladni magát a vallás lényegét, melynek befolyását a társadalmi erkölcsökre minden moralista elismeri.

Lenni kell tehát módszernek, mely sem a paedagogia követelményeit ne sértse, sem pedig az egyház kitüzött célját: vallás-erkölcsös társadalmat teremteni, ne veszélyeztesse.

Fentebb pár szóban érintém a vallás-tanítás lényegét. Ennyiből áll csak: érezni, befogadni a lélek mélyébe az Istent, ki az örök bölcsesség és öröklősség forrása. Ebben áll a vallás-oktatás módszerének alapja. Ez a kiindulási pont, melyből önkényt folynak a többi igazságok is. Arra pedig, hogy ezt megértessük növendékeinkkel, nem lesz szükségünk sem Pestalozzi, sem Diesterweg rendszerére. Ide a gyermek lelkéhez vezető

utat tapintatosan megérző lelkész vallásos szavai vezetnek el csak. Nem hitcikknek alkotják a vallást, hanem a lélek maga teremti azt elő. Meglátja a gyermek Istenét a tél zordonában épen úgy, mint a menykárpit ragyogó csillagai közt. Csak is az Isten létének érzete költi fel a gyermek akaratában a függés, tehát a társadalmi rend és törvények iránt való érzetét is. Vigye, vezesse oda gondolkozását tanítványának minden katecheta, a hol az Isten művei szemlélhetők. Vezesse el a természethez. Itt kezdődik a „szemléleti oktatás“. Megérzi Istenét a gyermek a virágban, a patakok csörgésében, a bogarak zsongásában, a sűrű erdők lombjainak sutogásában; ott látja a jó atyát a nap fénylő tányerában, s meglátja az éj sötét pompájában. S mikor a gyermek szíve eltelt az Istennel, mikor lelke, minden érzése, egy ismeretlen lény felé sovárog akkor egy ihletett perczében tanítsa meg növendékét imádkozni. Vezesse be az érzelmek bűvös sorába, vezesse el a vallás szentélyébe. Itt kezdődik a vallás-oktatás. Az isten a természetben és ő benne, egyaránt megszólal. A természet, mely maga az örök ifjúság s a végtelen aggság, mely a különféleség egysége s az egység különfélesége; a természet,

Mely articulusok felett minek utánna sokat disceptálótunk volna, én az abjurandi formulát nem acceptáltam; hanem az Helvetica Confessio szerint más articulusokat irván, a Méltóságos Consistoriumban felolvastattam, s magamat azokhoz revocáltam.

Az alatt kiküldöttének engemet a házból, és felállván Tiszteletes Püspök Uram Deáki Joseph Uram, ezzel csabította el a Méltóságos Consistoriumot: Nem kell helyet adni a Huszti articulusainak, mert csupa lutheranus tudomány, hamis tudomány, benne vagyon az universalis gratia. Hiszem ha az igaz volna, tehát minden ember idvezülne, senki nem kárhoznék el. Ellenkezik Szent Pál apostól tanításával, ki ad Romanos 9. v. 21. azt mondja: Avagy nincsen-é a fazakasnak hatalma a sáron, hogy azon sárból csináljon némely edényt tisztességre, némelyet pedig becstelenségre? Protestálok! Protestálok! Nem vallásunk! Nem tudományunk!

Ezeknek utánna beszóllittatának engemet is, és a Méltóságos úri fő rendek közzül egyik azt mondá: Huszti Uram, miért nem kérdezett meg Kegyelmed valamelyikünket ez iránt a tudomány iránt? Másik azt mondá: Subscribálja Ked az abjurandi formulát, és mondja Kegyelmed: Revoco! Harmadik így szól vala: Bezzeg azért az universalismu-sért bár ne ment volna Kegyelmed a prussiai

király országába. Negyedik azt objiciálá, hogy Kegyelmednél tudósabb emberek megvizsgálták azt a tudományt. Ennek a hátam megett én is mondék: Hallgasson Kegyelmed, nem bírák Kegyelmed nékem, Udvarhely széken voxoljon Kegyelmed, nem nekem! Utóljára Méltóságos Liber Báró és Consiliarius Bánfi Sigmond Úr ó Nagysága így szólla: Hagyjanak békét nekie az Urak! ha nem akarja a dorđracumi articulusokat acceptálni, nem kell erőltetni. Lássá maga mit csinál és mit hiszen! Melyek úgy menvén véghez, én is elbúcsúztam s eljövék.

Más nap ismét hozzám jöven Doctor Felfalusi Uram nagy buzgósággal ilyen intimatiót tón: Huszti Uram, tagadja meg Kegyelmed az ebadta vallását, mert majd visszaveszik a 200 forint salariumáról való assignatiót, és hunnan fizet Kegyelmed a typographusnak? És hogy él Kegyelmed?

Eszembe juta a Jó b felesége tanácsadása, ki az ő nyomorult férjének ezt mondá: Átkozd meg az Istent és halj meg! Más felől ötlődék elmémbe ama szentirásbéli locus, Ezechielis 14. v. 9. Et Propheta cum erraverit, et loquutus fuerit verbum, ego Dominus decepi Prophetam illum, et extendam manum meam super illum, et delebo eum de medio po-

mely minden mindenben: első ajtó a vallás szentélyéhez. Ez vezet fölfelé a központok központjához: az Istenhez.

Ennyit elbir a zsenge ész, ezt felfogja, megérti a korlátolt tapasztalat; ide nem szabad bejőnie a paedagogia didactikájának. S ezen úton folyvást, az Isten törvényeiről, melyeket végre is emberek irtak le, oly szépen vesz tudomást növendékünk, hogy észrevétlenül szívébe lopóznak a vallás-erkölcsi élet meleg forrásai. Innen buzognak ki a szeretet, jószág, törvények iránti tisztelet, s több magasztos erények, melyek képesek az Isten országának e földön való terjesztésére. Ez nem idealismus többé. A vallás tanítás ilyen kezdete nem fog a paedagogusok botrányköveül szolgálni. A gyermek akarátát, épen mivel szemléleti oktatásra van szükségünk, nem erkölcsi elvont eszmék, hanem vallásos szemléletek indíthatják meg csak. Ezek vezethetik át az erkölcsi élet honába is.

Itt tehát teljesen elhibázott, vagy szabatosabban: túlhajtott követelésnek kell tekintenünk az újabb paedagogusok azon kívánságát, hogy a vallás-erkölcsi oktatás a lelkészek helyett gyakorló tanítók kezeibe adassék. A tanító is lehet vallásos ér-

puli mei Isráél! Azért Istenhez fohászokdván, hogy confundálja azt az embert, hogy ne vehesse eszében, hogy midőn engem meg akart csalni, maga csalatlatott meg, és én in contrarium subscribálván a formulát, az ő damnatioját revocáltam és cassáltam és úgy vehettem kezemhez a 200 forintot az assignatio szerént. Seductore enim ac fallere volentem confundere vitium non est! praesertim extra iudicium constitutum!

Az után a typographiából 950 oratioimat elvitette a Méltóságos Consistorium és most is Méltóságos Gróf Bethlen Ferencz Uram ő Nagysága szállásán vannak Szebenbe.

Az után megizentem Tiszteletes Superattendens Deáki Uramnak, hogy nézze meg a subscriptiót, mert nincsen köszönet benne! Ki is megnézővén, engemet a Méltóságos Consistorium előtt elárult, hogy megcsaltam, és másodsor is damnálni akart, de nem tudom micsoda ok impedálta.

Már most ex fundamento deducáltam az ő Kegyelmek errorait, kik is a Zeno Zittiaeus pogány philosophus fatalis Stoica necessitását adsciscálván, melyet a Praedestinationus haereticus obscurus theologusok circa Annum Domini 405 suscitáltanak volt, Seculo Nono pedig egy Gottschalcus nevű barát recoquált, Zwinglius, Caluinus, Béza és mások propagáltanak, a dordracumi Synodus Annis 1618, 1619, stabilialt, a magyar deákok, a vigyázatlanság miatt, Belgiumból Magyarországra és Erdélybe behordván az Helvetica Confessiönak dolo et frau-

zésü ember, sőt hivatása már magában foglalja a magasabb istentisztelet lényegét, de valódi benső hivatásánál fogva erre csak a lelkész lehet képesítve.

Igy állván a vallás-oktatás kérdése, természetesen törlendő lesz minden mystikus dogmatizálás, mellőzendő lesz minden az ész határain, az itéleten, s a felfogás körén kívül eső adatok tanítása. A növendék csak annyit tanuljon a bibliából, a mennyi Istenhez vezet, s a melynek kétsége a vallástól el nem térítheti Minden, a mit itélete meg nem bir, egyértelmű lesz a hasztalan fáradozással. Erre mondá egyik nagy államférfiu is: „a hitet polgáraink szívéből a helytelen vallás-tanító lelkészek törlik ki.“

De másfelől gondoskodni is kell a helyes vallás-oktatásról és pedig az iskolában, mert ha ottan elhanyagoljuk: a szószékből már nem fognak bennünket megérteni. És zokoghatunk a vallás-erkölcsi élet hanyatlása felett; feljajdulhatunk a vallástalanság és közönyösség felett, de megmarad a vád folyvást ellenünk: nem tanítottunk vallást. Talán erre mondja Napoleon is: „akár republikanus, akár monarchista, akár katolikus társa-

de supponáltanak, a reformatareligiönak régi tiszta tudományát annyira exstingválták, hogy a reformatus nevet viselő professorok, papok és hallgatók előtt ma az Helvetica Confessio és Hejdelbergi Catechismus szerént való tudomány idegen vallásnak tessék, a mint a mindennapi példák bizonyítják.

Finis. m. pr.

Litera A.

Copia.

Deliberatum.

Husztí András, Titularis Kolosvári Professor nagy és sok gonoszra mind czélozó, mind útat nyitó, Mételes Oratiójának neve alatt Szebenben imprimáltatott munkáját a Szent Synodus Generalis kezéhez vette, mind azokkal a szép és bölc Critica Responsiókkal együtt, melyekkel két tudós Professorink és két Tiszteletes Praedicatorink, a megemlített Heterodoxa Oratiót egészen castigálták, és mint egy mérges áspisnak fejét megrontották. Mely Oratio és munka ellen emanált crisiseknek olvasására magának a Szent Generalisnak, statim et de facto, a sok interveniáló akadályok miatt ideje nem lévén, deputált a maga gremiumából négy Tiszteletes és értelmes Atyafakat; kik is azon Tiszteletes és Tudós Professori és Praedicatori Atyánkfainak Rescriptumokat megolvastván, és egymással conferálván, midőn osztán a szent Generalisnak is a sok akadályoktól megszünése lön, azon mindenlk részről való

dalmat akartok, erre a polgárokat az iskolában kell nevelni.“

Önkénytelenül tűnik fel azonban a kérdés: minő módszertani utasítások alapján tanítsunk vallást? Tankönyveink e tekintetben felette hiányosak, vagy épen gyengék. Honnan vegye a lelkész erre az utasításokat, ha csak maga nem akar módszert megállapítani?

E kérdésnél sajnálattal kell kimondanunk: nincs vallásirodalmunk.

A meglevő káték bírálatába nem bocsátkozom. Azon pár, köz-kézen forgó könyvecske csakugyan nem felel meg didaktikai szempontból a paedagogia kivánságának. Az egyház tanáival túltömött volta, itt-ott logikai rendezetlensége, csakugyan nincs hivatva arra, hogy a vallás-oktatás módszertanát reformálja. Most is a régi századok alakításának nyomait, a scholasztikus módszer formáit látjuk bennök, minden belső, mélyebb tartalom nélkül. A kérdések és feleletek csak a tanító kényelmére állítottak fel. A biblia-történetek kissé több tapintatra mutatnak ugyan, de ott is kevés vonatkozást látunk az erkölcsi életre. Szóval vallásirodalmunk hiányosságán segítnünk kell. Hivatva volnának erre

munkákat a Szent Generalis is in publico megolvasta, és ad amussim egyiket a másikkal conferálván revocálta. Mint-hogy pedig az nyilván constál és a Szent Generalis is in conscientia agnoscálja, hogy az az Oratio neve alatt imprimáltatott munka minden részeiben nem Oratio, hanem Imprecatio, és olyan, mely Szent Apostoli vallásunknak egész euersiójára igyekező éles fegyver: Tehát annak Authorát, munkájával együtt, mind a Szent Generalis, és mind az, valaki Szent Vallásunknak igaz és valóságos szeretője s becsülője, méltán damnálhatja. Holott a Nemes Hazának is efféle mételyes tudománynak megújításáról kemény Articulusa existál, Approb. Const. Part. I. Tit. I. Art. II. és III. Ugy a Szathmár-Németi Nationalis Synodusban vivente imo in eadem Synodo Nationali ipso Principe Rákóczi primo praesente, Anno 1646, Die 10 Junii emana, tarum Conclusionum Periodo seu Articulo XVII. efféle tévelygésre utat mutató tudománynak vagy írása vagy tanítása megtiltatik. Azért, minthogy a megírt Authornak is mérges és nagy gonoszra utat mutató tudománya, mind a szent írásnak igazsága, mind szent vallásunknak a Reformationnak idejétől fogva nem csak ebben a hazában, hanem más országokban, Academiákban, és Theologusinktól is mind obserualtatott mind tanítottatott igazsága, nevezetesen az Helvetica Confessio és Hejdelbergi Catechesis ellen vagyon: Azért azon Autornak munkáját sem Religiónk, sem Szent Ministeriumunk nem acceptálja, nem

jobbjaink, már csak az egyház életére való tekintetből is. Egyelőre igen kívánatos volna, ha az egyh. ker. közgyűlés két ilyen munkára pályázatot hirdetne. Egy kátéra és egy biblia-történeti műre. Mindkettőnél feltételül lenne kitűzendő a vallásos és erkölcsös élet párhuzamos ébresztése, prot. szempontból, különös tekintettel az újabb módszertani kezelésre.

Én hiszem, hogy ilyen úton segítnék magunkon. Mert gyenge tankönyveknek két eredményük lehet csak: vagy helytelenül tanítunk és tanulunk azokból, vagy egyáltalában elhanyagoljuk.

Mindkét eset a vallás-oktatásnál beállott már. Gondolkozzanak nagyjaink „mig nappal vagyom!“

Málik József.

Protestantismus a művészetben.

Kolozsvárt, 1878. jan. 16.

III.

Hol nyilatkozik tehát a protestantismus a művészetben?

Első tekintetre e kérdés csaknem megoldhatlannak látszik; nem csoda, mert a reformatio első lépése a mű-

patialja, hanem damnáljs, Szent Irással és Szent Vallásunkkal ellenkező Tévelygésnek tartja. Magát pedig az Authort az Szent Generalis Synodus sem Ecclesiánk igaz Tagjának, sem igaz Vallásunk Professorának nem tartja, mind addig, valámig azon munkáját, vagy abban megírt tévelygésre igazító Opinióját meg nem változtatja, és a szent írásnak igazságával meg nem egyezteteti. Sőt, ha abban perseuerál, minden Beneficiumtól is, valamelyet odig a Reformatum Supremum Consistorium és a Kolosvári Reformata Ecclesia annuatim administrált priválja, és a feljebb feltett Nemes Haza Törvényéhez adstringálja, s nem külömben a Szathmár-Németi Nationalis Synodusnak feljebb megjelentett XVII. Articulusához.

Extradatum e Sancta Synodó Generali in Deva, 11 Junii 1742. celebrata.

Per Johannem Pelsöczy, eiusdem Sanctae Synodi Generalis Juratum Notarium.

Conceptum et Allatum in Inelytum Refor. Supremum Consistorium A. 1742. Die 20. Junii, per

Josephum Deáki Superattendentem,
Georgium Zágonyi, V. D. Ministrum Szekiensem.

Publicé ibidem perlectum et traditum Andreae Huszti Die 20. Junii, Anno 1742.

(Folytatása következik.)

vészettel szemben valóban negatív irányzatának bizonyult be, s így az indolentia vádját ki nem kerülheté. A felújult egyház letépte magáról a százados zománczot, melynek tündöklő és hagyományos fénye eddig elváhatatlanul ragyogott homlokán. Önmegtagadón mondott le a kezében összpontosított hatalmi eszközökről, de első volt, ki a munkafelosztás elvét szentesítette, az egyes emberi cselekvéskörök függetlenségét érvényre emelte. Főszabadítá a művészetet is merev békőidből, s az egyéni relatiók életképes, tarka mezejére utalá. Az egészséges realismus győz az önmagát kiélt, halálos ágyán sinlő idealismus fölött. Nincs már szükség azon társadalmi közvetítőre, melylyel a german szellem jött volt segítségére a még erőtlén, embryonicus állapotú keresztyénségnek; mint ténynyé vált eszme, incarnált életerő, lép ez most a világ elé, compact, összeforrott valóságban, s a férczelmények lehullhatnak már. Friss tavaszifuvallat leng át minden rétegen, a dermedést élet váltja fel, s lehelletére egymásután hajtanak ki a nemzeti tudat, a családiasság, és az autonóm egyén termő rügyei.

Ott áll Cervantes egy új aera küszöbén, mennyei gúnyt sugárzó tekintetét a roskadó multra szögezve, hol a távol kódében hős lovagok szelmalmok ellen csatáznak; míg ugyanakkor, nem messze tőle, egy óriási szellem, kiről mondva van, hogy „Isten után legtöbbet teremtett“, megdöbbenő erővel próbálgatja szárnyait, s igyekszik lerázni magáról egy élettelen, olasz maniernak rátapadó hiu czafrangjait. Ő majd egy ujevangeliumot adand az emberiség kezébe, melyből az megfogja ismerni önmagát, csodás szervezetének legkisebb rugóját, az örömtől a kétségbeesésig, a gyöngyhurokon játszó szerelemtől a gyűlölség vad forgószelégig. Shakspeare ez, kinek nevével még találkozni fogunk a reformatio történetében. A mily mértékben gyöngül az egyház octroyáló parancsszava, azon mértékben vivják ki jogosultságokat az individualitások. Lét- és jogalap egygyé olvadnak. A már bevezetett államalakulások, a hosszú küzdelmek próbáján megedzett nemzetlét, a mult hagyományain csüngő néptudat, megteremtik a honfűi büszkeséget, a nemzetiségi érzetet, szóval a nationalismust; ez pedig átvizsi typicus vonásait a művészetbe is. Iskolák alakulnak ez alapon, ennek minden terén, de különösen a festészetben. Dürer festményei már a megtisztított evangeliumot commentálják, Luther közvetlen befolyása alatt. Mária-képein gyöngéd, idylli színezet ömlik el, a családiasság eszménye az, a mi ecsetjét vezeti, az az elragadó, kedves, német „spiessbürgerei“, melyet később egy Goethe apotheizált megkapó vonásokban. Dürer egész tanulmányt tár az aestheticus és műtörténész szeméi elé, ki a reformatio hatását akarja feltüntetni a művészetekben. Egyik figyelemreméltó körülmény nála, hogy férfialakjai szebbek mint a nőiek. E fontos mozzanatot lentebb bővebben fogjuk taglalni, itt még csak azt jegyezzük meg, hogy Mára képein is nem annyira a formai szépség ideálja az, a mi lelkesíti, mint Rafaelt és Leonardot, hanem a nőnek erkölcsi rendeltetése, és helyzete a

családéletben. Ő is, mint Shakspeare, a cselekvésben nyilvánuló erkölcsi lényegét teszi művészi ideáljává, s a tartalmi benső igazsággal igyekszik mélyebb, maradandóbb hatást eszközölni. A „καλο-καγαθία“-nak egy neme ez, melyet hiában akarnak újabb formalista theoreticusok, mint a Herbarti alapon álló Zimmermann, megdönteni, azért a protestantismus által megteremtve, a modern művészeti nézlet legfőbb és elengedhetlen kriteriumát fogja mindörökké képezni.

Az ifjabb Holbein, híres haláltánczában, már a népies hagyományokat öleli fel, s egyszersmind a parasztháború által felszínre vetett reactionarius elveket teszi sajátjává. Hozzá sorakoznak még Vischer Péter és Colins a szobrászatban, mely már szintén az életvalóság és egyéni characteristica határai közt mozog, s a műipar elősegítése által a polgári élet kifejlődésének is nagy lökést adott. De különösen kedvez e periodus a zenének. A hangszerek mindinkább tökélyesülnek, főleg az orgona és hegedű, mely utóbbinak készítését Felső-Olaszország felülmulthatatlan tökélyre emelte; ez azonban még csak közvetett, s az ipar-ösztön fölserkentése által okozott érdeme a protestantismusnak. Direct befolyást tüntet elő azonban már, a népies motívumok s a polyphon hangszerelés fölhasználása. A confessionalis formák elavulnak, s helyettük a vallásos érzés lényeges kifejezése veszi át a szerepet, melyet később Bach Sebestyén protestáns choraljaiban, az objectiv tisztaság, mennyei nyugalom, és a legnagyobb mértékben hibátlan, művészi kivitel örök példányaiként csodál az utókor. Az egyoldalú architectonicus kidolgozás mellett már plasticai és festői elemeket is vesz magába a zene, jellemzetességre, drámaiságra törekszik, utját egyengeti a modern instrumental-zenének, mely már Händel oratoriumaiban félreismerhetlen nyomokat hágy, s legújában egy Meyerbeer, Wagner, imposans hangszerelésében helyezi fejére a koronát.

Két főtenyező működött főképp közre ez eredmények létrehozásában, melyek bár egymásra kölcsönös befolyást gyakoroltak, mindazáltal lényegileg függetlenek lévén, egymással össze nem téveszthetők, a nélkül, hogy a hamis consequentiák egész raja ne támadjon tüstént nyomunkban. Protestantismus és renaissance, két oly tény, melyek bizonyos tekintetekben kiegészítik ugyan egymást, de történelmi jelentőségük megítélésénél külön szempontok alá tartoznak, végeredményeikben pedig nagyon is eltérnek egymástól. A míg az egyik egy abszolút szükségességnek a dolog természetében magában rejlő, bizonyára kimaradhatlan nyilatkozása, a protestantismus; addig a másik, legjobb akarat mellett is, alig tekinthető egyébnek merő eventualitásnál, s ez a renaissance. Nem akarjuk ezzel sem a bölcsészet, sem pedig a classica philologia terén létrehozott nagy horderejű vívmányok fontosságát csökkenteni, amott az új-platonismus, itt pedig a tudományos szövegkritika és hermeneutica, elég ékesen szóló jelei recreáló irányú munkásságának; de a mi épen felvett tárgyunkat illeti, a művészetben csak groteszk phantasmagoriák, mon-

struosus különczök, s kétértelmű, homályos mixtumok alkotására lett képesítve. Ennek oka pedig nagyrészt a kor fejletlen historiai érzékében, kritika nélküli ideges ingerlékenységében rejlik. Camoens anachronisticus „Lusiade“-ja, Boccaccio pikáns beszélykői, sőt egy Shakspeare tuzó dagálya, izetlen szójátékai, a divatos csengő-bongó sonettek, madrigálok, az édeskés, de kissé tul-aristocraticus pásztor-versezetek stb. még Molière korán is tul-terjedve, mind, mind a renaissance kinövészei, tires chablonok, a dilettantismus kényelmes asyllumai. Egyáltalában a renaissance bírálata csak a tudományok szempontjából üthet ki kedvezően, ellenben a mit a művészet terén elért csak annyi, hogy elősegítette a protestantismus diadalát, megadván a végső kegyelemdőfést az amugy is haldokló catholicus művészetnek.

Böhm Sándor.

(Folytatása következik.)

Az áll. igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvár, jan. 13.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter elnök; Lészay Ferencz, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla ig. tanácsosok; Parádi Kálmán, t. ü. e. Szabó Ádám, szv. Deák József, pt. Bodor Antal titkár, Balogh György, ügyvéd.

Az időközben elnö kilég elintézett ügyek bejelentetvén, tudomásul vétettek.

Dr. Kolozsvári Sándor hivatkozván az „Erd. Prot. Közlöny“ legutóbbi számának egy közleményére, mely szerint az enyedi főtanoda szt.-imrei „Jablonczai“ telke 1870-ben 2000 frtért eladatott, holott a vásár után kevéssel a vasuti kisajátításnál 13 ezer frton feljül becsültetett: kéri a gondnokság fölszólíttatását ez ügyben jelentéstétel végett. Az indítvány egyhangulag elfogadtatik.

A nagy-enyedi főtanoda angol-tőkéje fölvétele ügyében a gondnokság az okmányok fölküldésére hivatik föl.

Jónás Dávid 120 ezer frtért meg akarja az enyedi tanoda vingárdi jószágát venni, de olykép, hogy a vételért 20 év alatt fizeti le 6000 frtos részletekben. A vásári ajánlat ily feltételek mellett el nem fogadható, az úgyről a gondnokság is értesítettvén.

Bene Károly 5000 frtos ajánlata a vingárdi jószág haszonbérlete iránt, az idevonatkozó közelebbi határozat értelmében, leküldetik a gondnokságnak.

Az enyedi tanoda fekvőit illető árverési hirdetés szabályszerűtlenül az ig. tanács s nem a gondnokság nevében tétetvén a lapokban közzé, a gondnoksághoz e tekintetben figyelmeztetés intéztetik, kijelentvén azonban az ig. tanács, hogy az ügy sürgőssége okán nem kívánja a haszonbérletet — új hirdetés közzé tétele által — késleltetni.

Bihari Sándor és Konecz József, m.-vásárhelyi tauárok, fölkéretnek, Göldner Sándor teremii volt pénztárnoktól az illető okmányok és a pénztár átvételére és ide beküldésére.

Szépkenyerű szent-mártoni kepeváltsági ügyben az új díjlevél megerősítették, egyszersmind kimondatván általános elvi határozatképen, hogy az ig. tanács kepe-csökkentési biztos alapképen csak oly tőkét fogad el, a melyek az illető célra leendő fordítás feltétele mellett központi kezelésre ide beküldetnek, tapasztaltatván, hogy a községekben kezelt ilynemű tőkék kepe megváltásra biztos alapúl nem szolgálnak. Egyszersmind utasított a titkár, hogy az elvi megállapodás az ig. tanács évi működéséről szóló jelentésbe fölveendő, a közgyűlés határozata külön is kikéretvén ez ügyben.

A hidegkúti lévitai lakás az állami népiskola számára egy évre bérbe adatván, a szerződés megerősítették, oly feltétellel, hogy a 60 frtnyi haszonbérből fedeztetni kívánt átalakítási költséghez az egyház csak 15 frttal járulhat.

Maksai J. körösbányai áll. elemi népiskolai tanító panaszt emelvén a nm. oktatásügyi miniszternél ottani ref. pap Szegedi Miklós ellen — a főt. püspök úr ez irányú intézkedése tudomásul vétetvén, a püspöki intézkedésről a miniszter is értesítették.

Beregszászi Albert tanácsosi papi állomását már 1877. aug. 2-dikán elfoglalván, bár beköszöntése később történt is, dézmakárpótlási járuléka, nem ugyan megválasztatása napjától, mint kérelmező, de nem is egy korábbi határozat szerint a beköszöntés, hanem a beköltözés napjától (aug. 2.) folyósíttatik.

A k.-ajtai egyház erdejének eladása korábban engedélyezve levén; ugyanazon egyház kepeváltsági tervezetének (melyben az erdő ár 8000 frtban szintén a kepeváltság javára vétetett számításba) azon feltétel mellett ígértetvén a közgyűlés elé ajánlattal leendő terjesztése, ha az erdő ára és az összes váltság-összegek központi kezelésre beküldetnek; az egyház pedig most nyilatkozatot küldvén be, hogy az erdő árból már 4000 frt ott helyben kikölcsönöztetett s a további 4000 frt felküldésére sem hajlandó: az esperes fölhivatik nyilatkozattételre, ha a 4000 frt ott helyi kikölcsönzése az ő tudtával történt-e? útasíttatik továbbá a kölcsön-szerződési okmányok fölküldésére, hogy megítélhető legyen, mennyire biztos a kikölcsönzés? fölhivatik a később befolyandó 4000 frtnak felelősség terhe alatt leendő beküldésére, értesítettvén az egyház a kepeváltsági tőkék biztos voltára vonatkozó fennebbi elvi határozatról.

A gyalakuti tanító felfolyamodása a tanítói áll. nyugdíj-járulék ügyében, a törvény határozott szabványával ellenkezőn. visszaküldetik.

A m.-baksai építés számadásaira tett számvevői előterjesztés elfogadtatik, a számadások helybenhagyatván.

A convent jegyzőkönyve, a főt. püspök úr által beterjesztve, a közgyűlésre leendő bemutatásig csomóra tétetik.

A nagy-enyedi tanoda gondnokságának föltérjesztésére, a kicserélés alatti 19 ezer frt A. betűs papirok folyó értékéig a korábbi határozat értelmében, a kért s már megszavazott előleg kiutalványoztatik.

A m.-igeni papi dézmakárpótlás k. törvényszékileg letiltatván, pénztárnok útasíttatik az illető járulék visszatartására.

A székely-udvarhelyi egyház a „szászok tábora“ nevű dűlőben fekvő földjének szabályszerűtlen elárverezése megsemmisítettén, új árverés rendeltetik el.

A malomi egyház fenkői erdejének eladása nyílt árverésen és a megállapított módzatok szerint megengedtetik.

A kékési papi állomás 1879. Szent-György napjáig leendő betöltetlen hagyása megengedtetik, pénztárnok és az egyház kellőleg útasítottván az addig befolyó jövedelmek tőkésítésére, illetőleg az épületi javítások keresztüvitelére.

A tanügyi előadó előterjesztése a tankönyvek bírálataira vonatkozó általános elvi határozmányok tárgyában elfogadtatván, ez uttal bírálatra kiküldetnek:

1. A Koptka-féle latin nyelvtani kézikönyvek Székely Ferencz és Keresztes József,
2. A Kriesch és Thome-féle természetrajzi tankönyvek Herepei Károly és Elékes Károly,
3. A Thome-féle növénytan tankönyv Baczó Gábor,
4. Kriesch növénytanak Dr. Szász István,
5. Kriesch természetrajza Sándor János, és
6. Torkos és Névi költészettana s írásművek elmélete Makkai Domokos tanároknak.

r. t.

VIDÉKI ÉLELET.

A marosi ref. egyházmegyéből.

Január 13-án.

Ev. ref. anyaszentegyházunk a 60-dik Canonban hatra szabta az úrvacsorában részesedés idejét, meg is jelölvén azokat pontosan. És ez érvényben áll ma is.

A n.-enyedi e. megye az 1874-ik évi e. k. közgyűlésen indítványozta, hogy az adventi és böjtfői úrvacsora-osztás szüntettessék meg. Erre vonatkozólag a hivatolt közgyűlés 115 j. k. sz. alatt ez áll: „Indítvány ilyen értelemben szerkesztve, a kerületi gyűlés tárgyalása alá nem tartozhatik és közgyűlésünk nem is tartja czélszerűnek jelen körülmények között a szertartás változtatását. És ezzel e tárgy a napi rendről levétetett, de nem elvettetett. Később a sz.-szolnoki e. megye az 1877 évi e. k. közgyűlés elébe vitte e kérdést azon módosítással, hogy az e. megyék erre vonatkozó véleményüket az igazgató tanács útján terjeszszék a jövő évi ker. gyűlés elébe, és ezt az illető bizottság is javasolta a j. könyv 32-ik száma alatt, de a közgyűlés az ott felhozott okok alapján most sem tartotta időszzerűnek az indítvány napi rendre tűzését. Hanem azért még is, addig is, míg az indokolásban emlegetett 5 ref. egyházkerület gyűlése ebben végérvényesen döntene, szabad, sőt kötelességünk e tárgyat megvitatni.

E czélből fogtunk mi is tollat jelenben. E pur sí muove. Az adventi és böjtfői úrvacsora-osztást, ha nem akarjuk hogy a nép maga a nemgyakorlás által eltörölje: töröljük el mi. Én tudom, mit jelent advent, miért hívjuk

a másikat böjtfőinek, tudom jelentőségét is. De azt is tudom, hogy nekünk adventünk és böjtlünk nincsen, olyan értelemben, mint a r. catholicusoknak. Ez is egy maradványa a papismusnak, melyet mint emberi tudományt: delendum esse censeo. Azért is továbbá, mert időszzerűtlen mind a két hivatolt úrvacsora-osztás. Ugyanis az adventi és karácsoni úrvacsora-osztás a legtöbb esetben 20—22 napi időközben esik. Például 1877-ben adventi úrvacsorát osztottunk decz. 2-án, karácsonyt decz. 25-én. A leányegyházakban az elsőt decz. 9-én, az utóbbit decz. 26-án, mi hogy igen sűrű, maga a nép figyeltet rá az által, hogy az egyikre, és mindig az adventire, melyet ő maga is csekélyebbnek tart a karácsonyinál, nem megyen el. A böjtfői hasonlókép nem időszzerű azért, mert épen annak készületi hetében szokott bevégeződni a farsang a hushagyó keddel, melyet a mi hiveink is csak olyan pontosan megülnek, akár a pápisták; esznek, isznak, tánczolnak stb. melyek miatt a böjtfői úrvacsorát is elhanyagolják.

Hosszasabban is tudnám okadatolni az adventi és böjtfői — még a nevük is contradictio reánk nézve — úrvacsora-osztások eltöröltetése szükségességét, de úgy hiszem csak ennyiből is világos. Hiszen a ker. anyaszentegyház története nem adventen, de karácsonyon kezdődik. A karácsony utáni ünnepeink, melyek közvetlen Jézusra vonatkoznak, a ker. időszámítás 33-ik évében történt fontos események emlékét ujtják és tartják fenn, még a pünköst is, melyben a ker. ekklézsia legelőbb alakult, ezen évre vall. Mit jelent hát nálunk az advent? De mit a böjtfői? Az úrvacsorát is Jézus csak egyszer szerezte. Mi különbség van tehát a hat vagy négy úrvacsora-osztás közt? Vajjon melyik kedvesebb Jézus előtt, a hat, kettő elhanyagolásával, vagy pedig a négy, illő és méltó részesedéssel. Nem árt figyelembe venni.

És mivel a sajtó van hivatva mindennemű, s a vallásos cselekmények talajának elkészítésére is, legyenek szivesek a hivatottabbak is e tárgyra vonatkozó véleményük nyilvánítására. Ne féljenek a törvényhozás „választottjai“, nem eltörölni kell e két szertartás gyakorlatát, csak tudomásul kell venni azt, mit a nép már csaknem eltörölt.

Egy marosi ref. pap

A királyhágóntúli testvér superintendentiák köréből.

A pápai ref. egyházmegye a nemzeti zsinat nagyfontosságú kérdésében jó példával jár elől, a menyiben Szeke-res Mihály, ref. lelkész kezdeményezése s munkálata nyomán az ügyben közelebbről rendkívüli közgyűlést tartott s a következő javaslatot fogadta el:

A mi illeti a tartandó zsinat a) helyét. Erre nézve figyelmünk tárgyává tevén a közlekedést, fekvést, országgyűlést — mint melyben gyaníthatólag több leendő képviselőnk ül követül, de még megfigyelve a szellemi gyúpontot is: leendő zsinat helyéül Budapestet véleményezzük. b)

idejét. A mi az összeülendő zsinat idejét illeti, a nemzet közérzete, a kiküldött bizottság munkálatainak kerületenkénti bírálása, majdnem összeállítása, úgy hogy az időt, melyben a zsinat higgadtan, hasznosan tanácskozhatik, már most megállapítani nem lehetvén, ez időnek javaslatbáhozása, a kiküldött bizottság joga leend. De ohajtható, hogy az, Magyarhon ezredéves fennállásának évében, 1880-ban legkésőbb megtörténjék.

c) szá m á t. A mi illeti a zsinati képviselők szám arányát: a püspökök és főgondnokokon kívül, minden egyházmegye egy egyházi és egy világi küldött által képvisel tessék, s e képviselők közgyűlésen titkos szavazattal választassék.

d) n a p d i j á t. A képviselők kell, hogy kellőleg díjaztassanak. E czélból lélekarany szerént néhány krajczár vetessék ki a gyülekezeteknek tagjaira, és az a gondnok által beszédetve, a visitationak beadassék „zsinati költségek“ czime alatt.

e) ö s s z e á l l i t á s á t. A zsinat elnökét ad hoc időnként maga választja egy egyházi és egy világi hit-rokon személyében, nem különben jegyzőit és egyéb hivatalnokait, tisztviselőit is.

f) v é g r e h a j t á s á t. A zsinati, Ő felsége által szentesített határozatok, mint törvények, minden kerület által ellenmondás nélkül végrehajtandók.

g) m u n k á l a t a i t. A zsinat teendői sokfélék, de nem czélszerű sokat kitzütni egyelőre, mivel az eredmény kétesebb. Azt is figyelembe kell venni, hogy az ellentétek kiegyenlítettessenek, azt pedig, hogy dogmaticai viták tere egyen, határozottan kerülnünk kell, mint ezt a tiszántúli javaslat is igen szépen mondja. Figyelembe kell venni a sajátos történelmi alakulásokat is, mert p. o. az erdélyi kerületben — ha a mi rendszerünk fogadtatnék el — sok ós hagyomány sértetnék meg a főtanácsban, s lehet, hogy ez, mint b. Kemény Gábor és Szász Domokos konventi képviselők kimondták a konventen, szakadásra is vezetne. Más oldalról a tiszántúli egyházkerület határozottan sürgöli az alulról felfelé új alakulást, az egyházi kormányzási és fegyelmi törvények készítését; és csak is ezekért egyezett bele a határozati konventbe. Ennyi tagadó oldal mellett kísértünk meg felállítani egyházmegyénk megállapodását, úgy hogy a hazai reformátusság, a kálvinista egyház, a jövő új viszonyok között is életerősnek mutatkozassék. Ennek folytán, kívánjuk, hogy zsinatilag állittassék fel mindenekelőtt egy:

α) h a t á r o z a t i k o n v e n t. Nagy szükségünk van erre ki- és befelé. Kifelé, hogy felemelhesse szavát az egyetemes kálvinista magyar egyház és protestáljon az állami túlkapások és napirenden levő iskolai beavatkozások ellen. Befelé, hogy valahára legyen egységes lelkész, tanítói választás, és sok égő seb bekötve általa. A határozatképes konventre nézve egyházkerületünk megállapodott; ehhez tehát többet nem szólunk, hanem az az óhajunk, hogy e konvent ne legyen úgy alkotva, hogy benne az egész megölethessék, ne legyen hierarchikus, hanem legyen végrehajtó testület.

β) Általános segélypénztár. Egy pénztár, melybe minden érdekelt fél, lelkész, tanító adózni köteles legyen jövedelmének százalékát, és a gyülekezetek is adakozni kötelesek legyenek. A zsinat ezt meghatározván, a kezelés, végrehajtás, a határozatképes konvent dolga leend. E pénztár segélyezi a szegény egyházakat stb.

γ) Énekes könyv készítése. Eddig minden kerület külön gondoskodott erről, holott ez az egyetemes ügye. Hogy miként, mi alakban, mily erővel készítettessék e könyv, arra nézve készek az előmunkálatok az egyes kerületeknél.

δ) Új szervezet alól ról fölfelé. Itt csak elvek mondandók ki. A presbyteri szervezet megtartandó továbbra is, nem csak azért, mivel a világ Edinburgban ülésezett egyetemes presbyteri egyháza azt üdvösnek, jövőt alkotónak, életerősnek mondotta ki, hanem különösen azért, mivel hazánkban a tősgyökeres magyar faj, a kalvinizmus, ebben az ország alkotmányával rokonságot talál. De ezen elv alapján, kimondandónak véljük, az élethosszi hivatalok eltörlését, s az időnkénti szabad választás mindenhovai behozását, kivéve a püspök és főgondnokokat.

ε) egyházi törvények készítése. A régi canonok a kor által meghaladvák, ezért ujan készitendők annak meghatározására, mi joga, kötelme a gyülekezeti tagnak, a gyülekezetnek, lelkésznek, tanítónak, presbyteriumnak, egyházmegyének, kerületnek, konventnek, különösen alkotandók fegyelmi törvények a lelkészek és tanítók felett.

h) A z iskolai ügyre nézve a felekezeti, községet is értve egyetemes szervezés szükségé.

i) Végül kimondandónak véljük, hogy a zsinat a dogmatikai vitákat kizárja.

K Ü L F Ö L D.

Oroszország.

(Orosz szerzetesek és apácák.)

Midőn negyven év előtt Custine az orosz apácákról irt, úgy jellemezte őket, mint legzabolátlanabb erkölcsűeket. Ép oly rozszak voltak, mint francia testvéreik a tizenhetedik században, kik Diderotot a „Religieuse“ megírására provokálták. Azóta sem javultak. Összes számok a birodalomban hétezer, a szerzeteseké pedig kilencezer, s nyolczszáz kolostorban vannak szétszórva. Jut tehát minden helyiségre mintegy husz lakárs, ide nem számítva a novitiosokat, kik a fogadalmasoknak szolgálatot tenni kötelesek. A négy nagy laura (így nevezik a terjedelmes kolostorokat) valami százötven szerzetest foglal magában; két elsőrendű apácáság több mint száz „nővért“ tartalmaz, de némely kolostorban csak három, négy barát vagy apáca lakik, kik botrányosan kövérek és gazdagok, s oly életet folytatnak, hogy az ember azt hinné, hogy kísértetbe hozza a nép lustáit és semmirekellőit, irigységgel nézni reájok. Pedig a dolog épen ellenkezőleg áll. A szerzetesi rend nehezen egészíthető ki, daczára annak, hogy a püspökök vesztegetéshez, sőt erőszakhoz is folyamodnak e czélból. Eredetileg szerzetesség csak harmincz, apáczává pedig csak negyven éves korában

lehetett valaki, a postulansok pedig nemesi vagy egyházi eredetűket kellett hogy bebizonyítsák. E föltételek azonban most már nem vétetnek tekintetbe, s csak irni- és olvasni-tudás kívántatik meg. A fogadalmak nem örökösek, s viszszavonhatók bizonyos formalitások mellett, melyeknek leg-egyszerűbb alakja valamely adományozás az illető intézet javára. Másfelől azonban szerzetesek és apácák coelibatusra kötelezvék és elvesztik polgári javadalmukat, (örököseikre száll, mintha meghaltak volna, s ha a polgári életbe visszatérnek, hét évig nem léphetnek állami szolgálatba, földet nem örökölhetnek, nem vehetnek, s Szt.-Pétervár és Moszkvában nem lakhatnak. Lehet, hogy e törvények is visszariasztják az oroszokat a szerzetes élettől, de e körülmény még inkább tulajdonítható a „fekete papság“ iránt érzett megvetésnek és irtózatnak. Hatalmasak, vagyonosak és arrogansok ezek, de mindamellett páriák. Ha azonban valaki legyőzheti ez ellenszenvét, szép pálya tárulhat eléje. Minden egyházi méltóság — metropoliták, érsekek, archimandriták, apátok, priorok — a szerzetesek közül választatik, s az apácák is apátnői, priornői s szent anyai méltóságra emelkedhetnek. Ki van számítva, hogy a laurák apátjai évenként 10,000, a kisebb monostorokéi pedig legalább 2000 fontot tesznek zsebre. Az apátnők hasonlóan gazdászkodnak. Egy év előtt nagy botrányt okozott egyikök, ki miután tíz évig volt hivatalában, férjhez menve Franciaországba szökött, a „Moskwa Gazette“ szerint több mint egy millió rubelt vivén magával.

Ily nagy pénzüsszegek kicsikarására Oroszországban a vallást helyettesítő babona nyújt alkalmat. Szerzetesek és apácák viaszgyertyákkal, szent ereklyékkal, képekkel, mátkagyűrűkkel kereskednek. Árulnak imádságot, áldást, s a monostorokon belüli temetkezés jogát, melyet tehetős oroszok nagy áron vesznek meg, s melyért tetszés szerinti árt fizetnek; a mellett a szerzetesek makacs koldulók, őket üres kézzel bocsátani el szerencsétlen jelnek tekintetik. Minden ajtón bekopogtatnak, s a cselédeknek oly jövedelmező eseményekkel kecsegtetik, mint p. o. menyegző, keresztelés, pénzbeli nyereség, vagy hivatalbani előléptetés. Jó értesüléseik vannak a divatos játékosokról, kikről az a hír hogy sokat nyertek a kártyán, s opera-énekesnőkről, kik szerencsések voltak gyémánt dolgában. Gazdagokkal szemben alázatosak, a középosztályukhoz barátságosak, a szegényekkel pedig dőlyfösen bánnak. Bárminő megvetést is érezzenek azonban irántok a bojárok vagy muzsikok, egy sem méri őket megsérteni, mert Oroszországban ma is áll az, mi Angliában a reformatio előtt, hogy: „ha rosztat szólsz egy szerzetes kutyájáról, ezer szerzetest úszítsz magadra.“ Ha az egyházi javadalmak sértetlenül maradtak volna századokon át, most már az ország fele övök volna, de nagy Péter, Erzsébet és II Katalin könyörtelenül rátették kezeiket vagyonukra, s ezért most a szerzetesek nem igen tördnek földbéli adományokkal. Ajánlj föl nekik termő földet, s panaszosan fogják mondani, hogy többre becsülik a készpénzt vagy ékszereket, mert „könnyebben kioszthatók a szegények között“, ámbár valójában soha sem adnak ki egy kopeket

is. Életmódjukban semmi törvény nem korlátozza, se nem imádkoznak, se nem étkeznek közösen. Lépjön be csak valaki a Troitzai laurába, valami hat mértföldre Moszkvától, mely az ország legterjedelmesebb monostora, s maga előtt látand egy szabályos várost, telve templomokkal s képes boltokkal. Nem kevesebb mint negyvenöt templom van a falakon belül, kisebb-nagyobb, de mindannyi telve nemes emberek sirjaival, s fény és gazdagságtól görnyedő oltárokkal. Szt. Szergiusz, a rend alapítójának kápolnája egy arany, gyémánt és smaragd-tömeg, s érzékenyen fogja felhívni a kormány sovár-gását utána, ha ugyan Oroszország valaha kapni fog egy elég erélyes uralkodót, ki dacolni tudjon azon elítéllettel, mely eddig a szerzetes kincseit még sérthetetlenebbeknek tartotta földbirtokainál. A Troitzai szerzetesek a képes boltokban laknak tetszés szerint, és általánosan tudva levő dolog, hogy miután koldulmányok és keresményöknek felét az apátság rendelkezésére bocsátották, felét magoknak tartják. Mindnyájan hosszú fekete köpenyt viselnek, kötél-övvvel s lecsüngő szakállal, s mint már említettük, a postulansok által szolgáltatnak fel, kik midőn velök dorbézolnak egyházi öltönyt vesznek magukra. Csak nem rég is szokás volt a szerzetesek sorait a Szt.-Pétervári, Moszkvai, Kiewi és Kazáni egyházi akademiák legkiválóbb tanítványai által tölteni be rábeszélés által; de mai napság már a püspökök tartanak szemlét az iskolás fiúk és egyetemi hallgatók fölött, kiválogatva azokat, kiknek e tanulmányra és a vitatkozásra hajlamuk van. Igérik, hogy szülőikre gondot viselnek, s így ezek gyakran akaratok ellenére is rákényszerítik gyermekeiket. Némely papi házból eredő ifjú ambióból veszi föl a rend öltönyét, más nemesi ivadék pedig azért, hogy tönkrejutott családját talpra állítsa. Azonban senki sem lesz Oroszországban hivatásból szerzetes, sem pedig a világi hiúságok fölötti csalódás érzetéből, mert a szerzetes-élet egy neme a pénzcsinálásnak, ármánykodó, roszt hirű és megbélyegzett. Katkoff, kit épen nem lehet iconoclastai hajlamokkal vádolni, ismételve emelte föl szavát a monostorok eltörlése, s javadalmiainak nevelési czélokra való fölháználása ügyében. Mindazonáltal feleli, hogy e javak nagy részben ingók levén, gyorsan odább szállithatók, ha a feloszlatás hírei komolyaknak bizonyulnak be.

(Folytatása következik)

L A P S Z E M L E.

A „Prot. egyházi és iskolai lap“ folyó évi két első száma „Husz év után“ czim alatt, Ballagi Mór tollából egy kitűnően szerkesztett visszatekintést közöl, az utóbbi husz év történetére. Szerző, e magyar prot. egyházunkra nézve oly válságos korszaknak élő tanuja volt, nemcsak, de sőt abban tevékeny részt vett, s így leleplezései kétszeres érdekekkel birnak, mert személyes tapasztalásokon alapulnak. A gyászos emlékeztető Bach-korszak alatt Ballagi lapja csaknem egyedül volt az alkotmányos egyház-politikai elvek képviselője, s annak kétértelmű patensét, mely egyfelől a

magyar egyházak autonómiáját biztosítja, más felől pedig magának tartja fenn ez autonóm rendszernek formulázását — e „fából vaskarikát“, még most is kiméretlen gúnnyal ostorozza. „Félévi zaklatás után — írja tovább — végre belátták Bécsben, hogy a tisztán egyházinak gondolt ügy voltaképpen nemzeti kérdés, melyet tovább erőltetni nem tanácsos, és az 1860. máj. 15-én kelt császári kézirat a patenst ugyan nem vonta vissza, de lehetségessé tette az egyház önálló rendezését a jogfolytonosság alapján“ stb. Bár a szöveg nem említi, lehetetlen rá nem mutatnunk ez alkalommal azon férfira, ki e viharos idők közepette nemzeti egyházunk ügyének egyik legbuzgóbb oltalmazója volt, s kiben a bécsi regime a börtön szenvedései által akarta elfojtani a honi és vallásos érdekeinkért hön lángoló nemes tüzet — Zsedényi Edére, ki később az újjáalkotás művében is, mind e napig, elenyészhetlen érdemeket szerzett magának a késő utódok előtt is. Tovább menve, Ballagi érdekesen festi az élénk mozgalmat, mely a vallás és közoktatás terén pár év óta, valóban reményekre jogosító energiával indult meg. Ilyenekül jelzi különösen az egyesülésre vonatkozó újabb törekvések közt az 1868 szeptemberében Debreczenben tartott négy ref. superintendentia conventjét, a presbyteri rendszer megerősítése érdekében, valamint népiskola-ügyünk, s az erre vonatkozó 1868 diki népiskolai törvény jeles szervezetét. Ugy látszik azonban nem nagy reménnyel van az összetüendő közzsínat munkálatainak egységesítő intentiói iránt. Az államsegély és congrua kérdéseiben fájdalmas adatokkal bizonyítja, mennyire túl vagyunk szárnyalva az ágostal hitvallásuk által, kik „az egyetemes egyházi gyámintézetet 1860 oct. 15-én megalkotván, megkezdték azonnal működésüket, és már az idén, fennállásának tizenhetedik évében, azt jelenthette az elnök, hogy évenként 12,000, keletkezése óta pedig 174,000 frtot adott ki segélyezés czime alatt. De még ezen fölül gyűjtései által módját ejtven annak, hogy a „do ut des“ alapján a németországi hatalmas Gusztáv-Adolf egylettel lépjen összeköttetésbe: ugyancsak 17 év óta onnan is évenként 12—14,000 frtot nyert kiosztandó segélyezésre.“

Ezzel szemben áttérve a ref. egyház anyagi viszonyainak taglalására, s a tűzkár elleni biztosítások, takarékpénztárak, özvegy- és árva-pénztárak jelen állapotairól szólva, a következő hivatalos adatokat közli a királyhágón-inneni, ef. egyházak ügyeinek idevágó részleteiből. „A pesti ref. egyházmegyében a papi özvegy- és árva-pénztár abban a helyzetben van, hogy jövő évben egy gyermek nélküli özvegy 150 frtra számíthat, 18 éven alóli árva külön 37 frt 50 kr-ra; összesen a kiosztandó segély 110 frton felül leend. A felső-szabolcsi egyházmegyében a papi özvegy- és árva-pénztár állománya a múlt évben 21 155 frt 50 kr; a tanítói gyámipénztár külön 7288 frt 89 kr. A dunamelléki egyházkerületben 10 évvel ezelőtt megalakult tanári gyámegylet, múlt évben már hét özvegyet, két segélyre szorult szülőt és egy árvát segélyezett, az özvegyek egyenként 300 frt, az utóbbiak 150 frt évi segélyt nyervén. A pénzállomány volt 24,534 frt 76 kr

A congrua megállapítására czélzó munkálatok közt azon fontos elvi eredmény érdemlő említést, hogy a fizetési minimum, a mint a tapasztalat mutatja, csak vidékek szerint szabható czélszerűen ki. „Ha a tiszántúli egyházkerület 800 frtban megállapított minimumát minden egyházközségben keresztül tudja vinni, ez mindenesetre vívmány lesz, habár a pesti egyházmegyében tényleg magasabb minimum van életbe léptetve. Mikor néhány év előtt indítványoztatott, hogy a főváros közelsége miatti drágább életviszonyokat tekintve a pesti esperességbeli egyházakra nézve 1200 frtnyi fizetési minimum állapíttassék meg, legtöbben, bár elfogadták az indítványt, azt merő pium desideriumnak tekintették. Azonban az esperes erélye, párosulva ildomossággal, kivitte, hogy ma már a 25 anyaegyház között csak kettő van, hol a hiány az 1200 frtos congruát meg nem üti.“ Meleg szavakban emlíkezik meg Ballagi azon nagy-szerű alapítványról, melyet br. Baldácsy a magyar korona területén levő összes prot. egyházak javára, részint a desolált, részint az építkező egyházak segélyezése czéljából tett. A nemes alapító idegen felekezetiességű lévén, ez által a pártokon felül álló közérdek, s az azokat egyesítő hazafias, testvéri szellem kifejlesztésére látszott főtökintettel, irányadással lenni. A humanitarius vállalatok közt a „Budapesti protestáns országos árva-egylet, a prot. tndományosság terén pedig, a központi egyetem eszméjének kivihetlensége daczára, legalább a tanerők szaporításának, s a theologiai tanfolyam idejének 2 évről 4 évre való meghosszabbítási ténye, hívják fel első sorban a figyelmet. Nem egy nevezetes momentumot mutathatunk fel a theologiai irodalom terén is, mely kezd önállóbbá lenni, s idegen befolyásoktól láthatólag emancipálja magát, bár e részben még sok kívánni való marad fenn. Kedvezőbb már a sajtóról kimondott, jóllehet igen is futólagos véleménye Ballaginak, de a mely attól az elvszerűséget nem tagadja meg. Missio-ügy, a vasárnap kérdése, biblia-revideálás, énekes-könyv javítás, apostolicum stb. stb. mind visszhangot keltettek a sajtóban is, melyet legalább indolentiával nem lehet vádolni. Végül az unitarius egyházzal emlékezik meg Ballagi, mint most, confessionalis zárkozottságának levételzése után, valóban fontos közmívelődési tényezőről. Érinti internationalis helyzetüket, szívós, életerős compactiojukat, az irodalmi hatást mit jótékonyan eredményeztek stb. Mi pedig, bevalljuk, hajlandók volnánk a Ballagiénál nagyobb enthusiasmmal üdvözölni e tényeket, melyek rövid husz év alatt valóban nem esekély prodigialitásról tanuskodnak; s ha a jövő husz év is ehhez hasonló eredményeket fog felmutatni, akkor nem kételkedünk abban, hogy a magyar protestantismust nomskára ott fogjuk látni, azon a magaslaton, honnan már akadálytalanul fogja életre keltő sugarait szétszórnai nem egy felekezet, nem is egy nemzet, de egy szabadságért sovárgó egész világ minden tagjára, minden porszemére.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvárt, jan. 18.

— Főtiszt. Révész Bálint úr, mint a konventi egyik albizottság elnöke, főtiszt. püspök urunkat egy átiratban fölkérte, hogy egyházkerületünk szakavatottabb egyéneit szólítsa föl az egyházi szervezetre, kanonokra, fegyelmi szabályokra vonatkozó indokolt tervezetek készítésére, május 1-ig bezárólag, mely tervezetek az egyházi lapokban közzé tetetvén, a május havában, Debreczenben, tartandó bizottsági ülésen felhasználhatók lennének. A főtiszt. püspök úr, azon helyes indokból, hogy a nagy munka terhe és kötelessége, első sorban, egyházkerületünk konventi tagjaiból kinevezett albizottsági tagokra nehezklik, ezek közül a helyben levőket (dr. Kolozsvári Sándort s a lapok szerkesztőjét) e hó 16-án előleges értekezletre magához hívta s ennek eredménye lón, hogy az egyházi szervezetre vonatkozó javaslat készítésére dr. Kolozsvári, a kanonokra vonatkozóra a lapok szerkesztője vállalkoztak. Mindketten azonban a nagy munkára felette gyöngéknék érzik magukat, s addig is, míg a főtiszt. úr körlevelét kibocsátaná, a maguk részéről egyházkerületünk buzgó s szakavatott egyéneinek támogatását kérik. Részünkről lapunkat a nagyfontosságú eszmecserének készséggel megnyitjuk.

— M.-Vásárhelyi egyházközségünk közelebről tartott közgyűléséből átiratot intézett a közigazgatási bizottsághoz, kijelentve, hogy népiskolái fönntartására nem rendelkezvén elegendő anyagi erővel, azokat kiközösítésre felajánlja, s az egyezkedés megkötésére biztosok kiküldését kéri. A közigazgatási bizottság, tekintettel arra, hogy az országos törvény a népoktatásról való gondoskodást, első sorban, a községek kötelességévé tette, biztosait ki is küldötte. A mi egyházkerületi közgyűlésünk is nyilatkozott a kiközösítés kérdésében, már évekkal ezelőtt, kijelentve, hogy ott hol nem forog fönn nemzetiségi vagy vallásos veszély, a kiközösítést nem ellenzi. Részünkről, a hol csak lehetséges, a felekezeti népiskolák fönntartását ohajtjuk, a nélkül azonban, hogy a községi vagy állami iskoláknak, melyekben felekezeti érdekeinket, a vallás buzgó tanítása által, mindig megovhatjuk, ellenségei volnánk. Jelszavunk: mentől több jó népiskola, legyen az felekezeti, községi, vagy állami. Sőt határozottan ki merjük mondani, hogy felekezetünk missiója első sorban, a vallás ápolása s terjesztése lévén, egyházközségeink csak ott s addig viselhetik a népoktatás nagy terhét, hol és meddig első rendű céljuk kockáztatása nélkül tehetik.

— Nagy Elek, nyug. miniszteri tanácsos halála hírét vettük a napokban, (jan. 7-én.), ki mint egykori kormányzói tanácsos, alkotmányos életünk küzdelmeiben tevékeny részt vett vala, s különösen feledhetlen érdemeket szerzett magának azon kormányzói felirat által, melyben a bécsi kormánynak az erdélyi országgyűlés összehívására czélzó intézkedése hiussított meg. Mint az unitárius egyház főgondnoka, a megboldogult, egyházi életünket illető minden mozzanat irántinemes érdeklődése ésbő ügy buzgalma által tünt ki. Betegsége már évek óta tartá ágyhoz szegezve. Temetése rendkívüli imponans látványt nyújtott, s részt vettek abban az egyházi, polgári és katonai hatóságok főbb tisztviselői kivétel nélkül. Az unitárius status nevében Berde tanár mint egyházkerületi főgondnok, helyezett koporsójára diszes koszorút, majd unitárius püspök Ferencz József emelte, ki egy szép beszédben az elhunyt, érdemekben gazdag életének egyes megható vonásait. A béke áldása lengjen a kihült nemes porok felett!

— A szászvárosi második papi állomásra pályázók közül, a mint értesülünk Keresztes József urnak, a nagyenyedi pápnövelde segédtanárának, kitünő exegetáknak van legtöbb kilátása, ez utóbbi időben oly nevezetessé vált állomás elnyerésére. Részünkről sajnálnók, ha tudományos exegetikánk egy oly hivatott munkását veszténé el Keresztes úrban, ki annak valóban becsületére vált, s mivelésében ifja kora daczára, már is oly szép eredményeket tudott felmutatni.

— T. Benedek Áront, n.-borosnyói nyugalmazott lelkésztársunkat, egyházkerületünk tisztos Nesztorát, a felejtetlen gr. Mikó Imre hajdani tanítóját, súlyos csapás érte. Az agg, 87 éves patriarcha, nejét, Csizsér Agnest, ki 52 éven át hű társa s tizenegy gyermekeinek jó édesanyja volt, elveszíté. A temetés e hó 11-én ment végbe s a koporsó és sir fölött, melyet az agg özvegyn kívül, öt élő gyermek, számos unoka s a rokonok s résztvevők népes serege vett körül, Kis Antal Sámuel lelkésztársunk megható beszéddel, Bartha Károly, f. dobolyi lelkész, buzgó imával tolmácsolták, a mélyen sujtó veszteséget. Nyugodjék békével a derék nő s anya, ki egy hosszú életen át hitt, remélt, szeretett!

A szerkesztő postája.

Borbély Sámuel szerkesztő urnak, Zilah A lap eddigi számai tévedésből, a nem létező „Zilah“ szerkesztőségének küldettek. A hibát helyhoztuk.

Reformatus egyházirodalmi ujdonság!

Epen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

NEPSZERŰ HALOTTI BESZÉDEK,

Irta: **FÁBIÁN DÁNIEL**, szilágy-csehi ev. ref. pap.

I-ső kötet ára 1 frt 40 kr.

A második kötet még ez év folytán hagyja el a sajtót.

Az első kötet tartalma: I—X. Közönséges halotti beszédek XI—XVI. Halotti beszédek gyermek felett XVII—XXIII. Halotti beszédek ifjak felett

Nyomatott Stein János n. kiv. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás.
b.-farkasutca 16. sz hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legcélszerűbben pos-
tautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A centralizáció réme. Szász Béla. — Protes-
tantismus a művészetben. IV. Böhm Sándor. — Az áll. ig. tanács
r. gyűléséből. r. t. — Vidéki élet: A küüllői egyházmegyéből.
I. — Külföld: (Oroszország.) — Irodalmi szemle: Homo
Sum. (Regény írta Ebers György.) — Krisztus Rómában. Váradi A. —
Tárca: Adalékok az erdélyi ref. egyház történelméhez IV. Huszti A.
eliteltetése 1742-ben. (Vége.) Közl. Szabó Károly. — Egyházi és
iskolai hírek. — Körövények. — A szerkesztő postája. — A kiadó
hirdetési.

A centralizáció réme.

Kolozsvár. 1878. jan. 22.

Az áll. igazgató-tanács ismét egy oly lépést
tőn, mely bizonyos fősztől menthetetlenül kihívja
ellenében a centralizációra való törekvés bűnvád-
ját. Jannár 13-diki gyűlésében ugyanis a főt. püs-
pök úr indítványára elhatározá, hogy takarékmag-
tári, vagy más kepe-megváltási alap jövedelméből,
a kepe csökkentése vagy megváltása csak úgy
engedtetik, illetőleg terjesztetik ajánlattal az egyh.
kerületi közgyűlés elé, ha a csökkenés vagy meg-
váltás alapjául szolgáló tőke, központi kezelés (ér-
tékpapirokba fektetés) végett ig. tanácsunkhoz föl-
küldetik, mivel tapasztalás szerint az egyházközsé-
gek kezelése alatt álló ily magtárak és tőkék jö-
vedelmeire — papi vagy tanítói rendszeres fizeté-
sek alapjaként — biztosan számítani nem lehet;
egyszersmind útasítá titkárát, hogy ez általános elvi
határozatot a közgyűlés elé terjesztendő évi jelen-
tésbe vegye be avel a kéréssel, hogy a közgyűlés
ez irányban hozzon külön határozatot, addig is min-
den idevágó ügy ez elvi megállapodás értelmében
intéztetvén el.

Nem ennek a határozatnak nyilvánossá tételén
kezdve fog az igazgató tanács ellen a centralizá-
ció vádjá fölemeltetni; nem ez lesz az első eset.

hogy a központi kormány hatalmi köre terjesztésé-
nek gyanuja alá vonatik; de mi azt hisszük, hogy
e vád és gyanú elől sem a főt. indítványozó, sem
az ig. tanács ama gyűlésén jelen volt tagok vissza-
riadni nem fognak, tekintve azt a czélt, mely e ha-
tározat hozatal alkalmával a szavazók előtt kifeje-
zetten is lebegett, s azokat a körülményeket, melyek
a központban összehalmozódó bizonyító tények tanu-
sága szerint a czélt ily határozat nélkül teljesen
meghiúsítanák.

Tudjuk mindnyájan, az egyházi lapok hasáb-
jain, az egyházak legkülönbözőbb vidékeiről, ismé-
telve lön hangoztatva, hogy a kepe-rendszer, mint
a napi s tanítói fizetés biztos alapja, mind ingado-
zóbbá válik; természetes tehát a törekvés, hogy
ez ingadozó alap szilárdabbal helyettesítessék, mire
nézve már évek óta foly az egyházközségekben a
munka, a kepe-megváltás alapjainak megteremtése
javára, első sorban a takarékmagtárak fordittatván e
szélra.

Ám az egyházkerületi közgyűlés a takarékmag-
tárakat nem állandó alapként, hanem csak gyűj-
tési eszközként volt hajlandó elismerni, mihez ké-
pest el is rendelte, hogy a magtárak bizonyos ma-
ximumra fölgyarapodván, a fölös részek eladassanak
és mint tőkék kezeltesse, a mi természetes is,
miután a magtárak csak bizonyos forgalmi területre
szoritkoznak; miután a tárak bizonyos része szük-
ségkép gyümölcsözés nélkül heverne; miután a tul-
csigázott gyümölcsötetés magoknak az egyházközség
tagjainak romlására vezetne, s miután a gabna in-
gadozó áránál fogva a járulékok a javadalmazottak
biztos fizetéseként nem szerepelhetnének.

A kérdés már most az, hogy a mag- (és bor)
tárakból s más alapokból ily czélra tőkésítendő ösz-
szegkek hol és miként kezeltesse? Az ig. tanács

válasza e kérdésre, fönnebb idézett határozata, mely szerint a megváltási alapok a központban szabályszerű értékpapirokba fektetve s természetesen kizárólag a kitűzött czél javára, kezelendők.

Az igazgatótanácsot érintett határozatának hozatalánál mindenesetre az kellett hogy irányozza, hogy a papi és tanítói fizetés eddig biztos alapjának átalakítása csak abban az esetben fogadható el, ha a már ingadozóvá válni kezdő alap teljesen biztossal cserélhető fel, a papi és tanító fizetések minden időkre s nem ideig-óráig szolgáló fenntartói levén egyházainknak, vallásos gyülekezeteinknek. A módoszatok tehát, a melyek szerint e minden időkre biztos alapok megteremthetők, igen sok s talán még elég körültekintést sem vehetnek igénybe, mert látjuk, hogy az egykor oly biztosnak tartott kepe sem bir ma-holnap az idők változtának ostromaival szemben helyt állani.

És hogy e körültekintés ugyancsak indokolva van, azok tudhatjuk legjobban, a kik előtt az egész egyházkerület ügyei, körülményei és — mondhatjuk — sebei nyilván valók levén, minden lépten-nyomon keserűen tapasztalhatjuk, hogy a sok elméleti vita közben — mint a prokátorok kezére jutott nagy örökség — a pör eldöltével majdnem egészen elpárolog.

Egyházaink vagyona, fekvői és tőkési, már akár a gondatlanság vagy értelmetlenség, akár a hasznosítás vagy gazság okán elég, — hogy számtalan helyütt sajnálatos módon apadóra indultak. Egyházközségi nagy értékű és terjedelmű fekvők generációkon át községi tagok által potom áron hasznóbéreltetnek, s vagy nem lehet a tömeges aversio kockázatátása nélkül hasznóbérelti nyílt árverést elrendelni, vagy ha elrendeltetik: az egyháztagok conspiratioja meghiusítja az egyház nagyobb előnyére szolgáló sikert; egyházak éveken át nem birnak számadó-gondnokokra szert tenni, mert a gondnokok évtizedeken át folytatott gyakorlat nyomán a fekvőkre nézve privilegizált bérlőkül is tekintik magukat s a szabályszerű eljárás e privilegiumoknak gátat vetvén, gondnokságra sem vállalkoznak, mely állomás ma már még csak az útmunkától való mentséggel sem jár. Az egyházi tőkék nagy kamatokra kikölesönözve az egyház tagjainak, van eset rá, hogy épen a papnak, a kamat felhajtása igen természetes okoknál fogva lanyhán folyt s az éveken át fölgülekezett kamat, utóbb erélyes intézkedések nyomán, tőkéstől együtt fölhajtatván, anyagi bukására vezetett a licitacio alá vont egyháztagnak, s még jó, ha az árverelés egyáltalán ki vala eszközölhető, de az egyházi kikölesönözött tőkék jó része, minden visitatio és esperesi,

TÁRCZA.

ADALÉKOK

az erdélyi ref. egyház történelméhez.

IV.

Husztí András elítéltetése 1742-ben.

Közli: Szabó Károly.

(Vége.)

Litera B.

Copia.

Formula juramenti occasione damnatae Orationis panegyricae, opèri juridico Clarissimi Domini Andreae Husztii praefixae, eidem auctori proposita.

Én Husztí András esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu és Szent. Lélek, hogy az Helvetica Confessio, Palatina Catechesis, és régi kegyes reformatusink s theologusink ellen teljes életemben, sem in publico, sem in privato, nem írok, nem szóllok, nem tanítok; nevezetesen a Dordracena Synodusban feltött öt articulusokat

hűségesen megtartom, vallom. Sem in publico sem in privato azokat az articulusokat, melyeket a mostani opus juridicumnak eleiben tött Oratio Panegyricában kiírtam, nem tartom, nem tanítom, sőt recántálom, damnálom és cassálom. Mely censuráztatott articulusok ellen ha vétenék valaha, eo in casu a reformata ecclesia kebeléből sine vlla spe misericordiae in perpetuum egremiáltassam, excommunicáltassam. A mennyiben pedig ezen oratiomban az egész Reformatus Statust megbotránkoztattam, és szent vallásunk ellenségeinek a szidalomra s nevetségre okot adtam, azé szívbéli töredelmességgel szánom, bánom. Melyre nézve mind azokat tulajdon kezem írásával is improbálom. Isten engem úgy segítjen!

Lecta in Supremo Ref. Consistorio die 20 Junii, 1742.

Concepta a Josepho Deáki Superattendente.

Reiecta in Consistorio ab Andrea Husztii ideo, quia tyrannidem in conscientiam sapit, et quinque articuli Synodi Dordracenae ethnicam Zenonis Cittiaei philosophiam Stoicam redolent.

m. pr.

Litera C.

Nomina personarum Illustrium, quae in Inclyto Consistorio Supremo Reformato, Cibiinii Anno 1742. die 20 Junii, dum Sententia con-

püspöki ellenőrzés mellett, biztosítatlanul adatik ki s nem egyszer fordul elő, hogy épen a főt. püspök úr jelentése nyomán derül ki a szabályszerűtlen eljárás, az intézkedés meg is történik, de hogy a kár megtérül-e, az nem bizonyos. Itt van például az az eset, hogy csak a nagyjából említsünk, hol az országgyűlési képviselő ezerekre menő készpénzben adott iskolai alapítványa elveszett. Az ig. tanácsi commissio kiszállt, a gondnok bűnvádi kereset alá vonatott, de a pénz elveszett. Máshol a pap háza és egyház ládája kirabolatott; amott elégett; emitt az egyház követelése fölhajtására a tagok 25 — 30 család aversiojával feleltek; itt az egyház egy határozott célú alapja, míg a takarékpénztári könyv az ig. tanács pénztárában őriztetett, más célra elköltetett; ott a pap egy urb. papir eladása körül kifejtett hűtlenségéért actio alá került, stb. stb.

Im csak nagyjából és emlékezetből fölhozva, néhány év tapasztalatai nyomán, ez esetek. S kérdem már most, lehet-e ily körülmények közli biztos alapnak, papi és tanítói rendszeres fizetés minden időben szilárd fundamentumának tekinteni azokat a tőkéket, a melyek ily s ezekhez hasonló eshetőségeknek vannak kitéve s vajjon nincsen-e indokolva az igazgató tanács elhatározása, a midőn p. o. egy szilágysági egyházközség kepe-megváltási

demnatoria adversus Andrea m Huszti lata publicè perlegeretur atque extraretur, praesentes fuere.

1. Excell. Comes Adamus de Bethlen, tunc Comitatus Albensis Comes.

2. Exc. S. R. I. Comes Alexander Teleki de Szék, Consilarius.

3. Magnif. Baro Sigismundus Bánffy de Losoncz, Consilarius.

4. Magnif. Baro Josephus Nalácz, Consilarius.

5. Baro Ladislaus Bánffy, Comes Comitatus Krasznensis.

6. Baro Samuel Kemény, Comes Comitatus Dobocensis.

7. Comes Samuel Bethlen, Bonyhensis.

9. Baro Franciscus Bánffy de Losoncz.

10. Comes Samuel Bethlen de Iktár.

11. Illustr. Gabriel Alvinczi, Gubernialis Secretarius.

12. Illustr. Josephus Inczédi de Várad, Protho-Notarius.

13. Illustr. Samuel Inczédi de Várad.

14. Spectabilis Franciscus Földvári.

15. Spect. Jobus Türi.

16. Nobilis Sebessi, Deputatus Sedis Udvarhely.

ajánlatát (termények helyett pénz-fizetés iránt) csak abban az esetben volt hajlandó elfogadni, ha az illető tartozások telekkönyvileg biztosítatnak; vagy akkor, a midőn a megváltási tőkék szabályszerű értékpapirokba leendő befektetés végett, központi kezelés alá helyeztetnek.

Előzetes példát szolgáltatott az eljárásra a korábbi illetékes testületek, a midőn az úrbéri váltás alapján fennálló papi és tanítói állomások s az illető egyházak urbéri papirjait központi kezelés alá vonták, s ha egyházaink kinnlevő birtokai és értékei sokszerű kár és megcsönkítettetés esélyeinek voltak és vannak kitéve, legalább ezek az alapok nem csak hogy teljesen biztosítottak, hanem számtalan esetben megfizethetetlen hasznára váltak sok egyháznak, iskolának, a gondosan megtakargatott filérek időnként való csakis czélszerű — s nem derűre-borura történő — kiutalása nyomán. E kamatok az egyházaknak szabad rendelkezésére állván, a legcsekélyebb szükség előfordultával szélbe szálltak volna, míg így a valóban nehéz idők számára fentartva, a kisebb szükségek fedezéséről kénytelenek voltak az egyháztagok saját áldozatkészségök nyomán gondoskodni, s az önségély protestans elvét magok közt ébren tartani. A konkrét esetek elintézésénél egyszer-másszor tévedhetett az ig. tanács,

17. Nobilis Gentsi, Deputatus Comitatus Krasznensis.

18. Baro Wolfgangus Bánffy.

Item.

19. Clarissimus Superattendens Josephus Deáki.

20. Clariss. Dominus Georgius Zágoni, Pastor Székiensis.

Item.

21. Stephanus Halmágyi, Scriba ac Praelector Sententiae.

Denique.

Andreas Huszti, in quem sententia sine allegationibus et probationibus Machiavellico processu illegitime lata dirigebatur.

Schum Jakab levele egy erdélyi református főúrhoz.

(A eredeti németből fordítva.)

Illustrissime Domine

Domine mihi Colendissime!

Miután Méltóságodtól bucsut vevék, beszólt hozzám az ismert Huszti András uram és communicálta vélem körülményeit, melyek csekély belátásom szerint igen kényesek, mert ámbátor a Reformátusk azt hiszik, hogy ügyök véle befejezve s eligazítva van, mindazonáltal melléklendő

— emberek vagyunk. De alkalom adtán lehet sokkal bölcsőbb igazgató tanácsosokat választani s ez elvnek kötelezővé tétele által biztosítani az ügyet, mentesítve — emberileg szólva — minden előfordulható veszélytől.

Részünkről nem e naptól s e határozat hozatalától kezdve vagyunk azon az elvi állásponton, melynek a főt. püspök úr ez egyhangulag elfogadott indítványa, ez irányban kifejezést adott. Azt is jól tudjuk, hogy nem fognak hiányozni, a kik az ig. tanács e határozatát a vagyon-elkobzás színében fogják föltüntetni s a centralisacio rémét fogják e miatt a falra festeni. De reméljük, hogy az egyházkerület józan belátása nem a susárok gyanúsításai, hanem az érvek mérlegelése nyomán fog e kérdésben dönteni.

Szász Béla.

Protestantismus a művészetben.

Kolozsvárt, 1878. jan. 23.

IV.

Kimondhatjuk bátran, hogy a renaissance az antik művészetnek csak elévült formáit, külsőségeit keltette életre, míg a tartalom, a lényeg érintetlenül maradt. S ha a későbbi korban találkozunk ennek daczára is oly eszmékkel, oly érzésekkel, melyek talán a letűnt classicismus vi-

irataiból, melyek copialiter communicáltak, mást fognak ő Méltóságai tapasztalni. Realis különbséget tesz ő inter Fundamentum Fidei ac Theologiae Particularistarum, Articulis Synodi Dordracenae simpliciter et absolute inhaerentium; et Fundamentum Religionis Reformatae ex Confessione Helvetica et Cathéchismo Haidelbergensi extractum. Az első ellenségeinek tulajdonítja, a másikat magának tartja fenn. A vele controvertálókat, a mennyire belőle kivehettem, a hazánkban recipiált Religiotól való eltéréssel vádolja, a mennyiben magokat máskülönbén Helveticae Confessionis Addictusoknak nevezik és írják, holott magokat tőlünk különbözőknek akarják tudni. Megeshetik, hogy ő e felett ama Catholicusok egynehányával értekezett, kik őt arra ösztönözték, hogy a dologban irást nyujtson be a Méltóságos Guberniumnak, a mint ő én előttem nebány terminussal, bár kissé homályosan, nyilatkozott, s tőlem tanácsot kérni akart. Megvallom, hogy a mig egyfelől örülök, hogy az igazság Isten kegyelméből és Jézus érdeméből a Reformatusok előtt is felsütni s világítani kezd, s a horrendum absolutum decretum absque intuitu fidei elvettetik; másfelől nem rejthetem el aggodalmamat, ha meggondolom mi lehetne ennek a következése, ha mindkét felőli támadóink használni akarnák ez alkalmat, s következőleg bebizonyíttatnék a Reformatusokra, hogy a Helvetica Confessiotól eltértek. Épen azért mindent elkövettem, hogy a vitába bele ne men-

lágnezletének különféle árnyalatú visszatükrözését tüntetik elő; úgy ez határozottan iskolák vívmánya csak, az izlés ténye, a mint az tisztán esetleges alapon önkaratulag szab magának irányt és elveket. Ily értelmű művészeti iskolák létrejötte azonban, mint már fentebb láttuk, a protestantismusnak köszönhető. Világos tehát, hogy itt is, közvetlenül vagy közvetetten, de döntőleg folyt be a protestantismus az ó-görög fogalmak conserválására, s a ma is „classicus“-nak nevezett hellén szellem gyökeres ujjáéremtésére.

Ide tartoznék ugyan, de terünk szűk volta miatt mellőzendő, az antik és protestáns, vagy hogy már nevének nevezük a gyermeket — modern szellem némely analog vonásainak egybevetése. Ez egybevetést többben megkísérlették már a történelem ó- és ujkori egyes phasisai közt, még pedig nem is fogalmak, hanem közvetlen tények felmutatása által. Fontos mozzanata ez a történelem és emberi szellem philosophiai vizsgálatának, de ránk nézve most csak másodrendű érdekekkel bír, azért hát e kérdést átugorva, rátérünk a protestantismus lélektani hatásainak taglalására, melyeket az, a megismerő, érző és akaró ember életfunctionainak összességére gyakorolt.

Nem vehetjük azonban, a protestantismusról szólva, mérvadóul annak confessionalis formáit, nem azon hiteczikelyeket, melyeket időnként fejlesztett ki önmagából tapadó indák gyanánt, hogy talaján leszögezve tartsák. Mi a protestantismust eddig is dogmáktól destillált, aetheri minőségében, elvont történelmi jelentőségében értelmeztük, s ha az élet meg is követel némi formulázást az elvekben, ez nem a tiszta lényegiség rovására, csak a

jek, a Doctor urnak pedig lelkére kötöttem, hogy a Méltóságos Gubernium elé ne vigye e controversiát, ha nem akarja, hogy azt higgyék róla, hogy hitsorsosait tüzzel-vassal akarja pusztítani. Figyelmeztettem arra is, hogy oka van a vigyázatra, nehogy ezáltal ad Castræ Pontificiorum vitessék, s így Scyllam evitaturus in Charibdim essék. Így hát intésemre lemondott első szándékáról, az ügyet a Guberniummal communicálni, a másik ellen azonban legünnepélyesebben protestált és contestált.

Ennekokáért szükségesnek tartottam Méltóságodat erről tudósítani, ha talán ő Méltóságaiknak tetszenék e felől valakivel sub rosa értekezni, a nélkül azonban, hogy elárulnák, hogy az én tudtommal történik. Bizonyos vagyok a felől, hogy az egész dolog Isten dicsőségére van szánva, s a kellemetlenségek kikerülése czéljából soroltatott általam elő, azért ő Méltóságai nem fogják megbánni, hogy e levelet elolvasták, és ezennel kívánok Méltóságodnak Isten bő kegyelme mellett egyházunk és nemzetünk javára hosszú és egészséges életet, a miért is Istent szivemből kérni fogom, s maradok

Illustritatis Vestrae
Berethalom, d. 15 Octobr. 1742.
ad pia quaevis officia
devinctissimus servus
Jacobus Schunn.

külső lehetőség föltételeinek betöltéseül történik. Legmagasabb értelmében a protestantismus egy formai negativum, melynek egyetlen, s csak viszonylagosan tevőleges jellegét történelmileg elfoglalt visszahatási álláspontja képezi, honnan a szabadság, világmegváltás elveit hirdette fenn.

E szempontból azonban lehetetlen volna bárminemű concret meghatározását adni a protestantismusnak. Szerencsére nem szükség e magaslatra állanunk, kezdjük ott a hol a való élet terén, a társadalom, s benne az ember erkölcsi gyökeres átváltoztatását veszi munkába. Csodálatos ugyan, hogy már az első lépésnél összeütközésbe jö magával a szabad akarat és praedestinatio ellentmondó tanaiban, de könnyen meggyőződhetünk affelől, hogy a két elmélet közül az előbbi volt a valódi, a protestantismus igaz, hamisítatlan kifolyása. Az absoluta praedestinatio már későbbi keletű, nem közvetlen tény, de reflexiogyümölcse. Ehhez hasonló ellentmondás látunk ma is azon körülményben, hogy a század tudományossága a determinismust védi föltétlenül, holott ezzel szemben egész társadalmi szervezetünk alapja az egyéni önállóság s a független emberi akarat.

Tudjuk, hogy a protestantismus határozottan visszautasította a szentek és angyalok közbenjárásáról szóló tant. Előtte az ember, mint erkölcsi lény, önmaga felelős minden tényéért, minden gondolataért. A középkor a jó és rossz eszméjét szintén dogmáknak vette, s az embéren kívül mutatott helyet nekik, bizonyos merev dualisticus magatartást öltvén azokkal szemben magára fel. Véget vett azonban csakhamar ennek a protestantismus, s ha e két sarkelvnek pantheisticus egységét még nem is meré kikiáltani, de legalább az erkölcsi émben levő viszonyosságát föltétlenül hangsúlyozá. Egy rugót adott ezáltal a lélek gépezetének, mely azt mozgásba hozni, s a legváltozatosabb működésre ösztönözni vala hivatva. Jóban és rosszban egyaránt legyőzhetlenné lett az ember, Isten és daemon egy személyben. Csak tőle függ, hogy e képességek közül melyiket juttassa érvényre. Mindenesetre első lépés a küzdelem kell hogy legyen, mert e küzdelem ad mélyebb alapot, jelentőséget az elérendő erkölcsi eredményeknek, e küzdelem fogja tartóssá formálni a jellemet, s ezért szentesítette e küzdelmet a protestantismus.

De épen e küzdési momentum tette oly igazzá, oly örök emberivé a protestans erkölcsiséget. Győzzön bármelyik elv, az erkölcs-bíró csak a küzdő, a szenvedő embert látja maga előtt s humanus álláspontjáról sokat megbocsát neki szenvedéseieért. Az elbukottnak sorsa már számalom, részvét, megdicsőülés a küzdelemben, nem pedig megköveztetés. E magasztos világnézetet fejezik ki a Shakspeare-i drámák, a természeti ember feltüntetése alapján. Ez értelemben nevezzük mi Shaksperet művészeti elveiben protestansnak, szemben a historizáló aestheticusok téves felfogásával, kik p. o. Hamlet dogmaticus hátteréből Shakspeare catholicus hitelveire, fogalmaira vélték következtetést vonhatni.

Czélunk ezuttal a protestantismus hármast, u. m. egyéni, nemi és társadalmi hatását tárgyalni, mindannyiát pedig aestheticai vonatkozásaiban. Azt már láttuk, hogy befolyása alatt a küzdés ténye nem csak az orkölesi egyénben, de azon kívül is, a természet- és világprocessus minden körében, általános lételvvé magasult; de a mily mértékben ez történik, azon mértékben oldja fel kötelékeit az abszolút lélek is, s teremt magának egy új világot, vágyai, reményei mintájára. Az eszmény és való, élet és ábránd közötti ellentét, nem tagadhatjuk, a protestantismusban sincs megoldva, de legalább módot nyújtott a lehető kibékítésre a közerkölcsi tudat alapján.

Alig hisszük, hogy valaha ugynevezett optimisticus jellegű korszak létezett volna, vagy létezhetne ezután is bármikor, míg csak a világtörténelem az emberiséget mint olyant, annak szükségleteit, vágyait, csalódásait fogja visszatükrözni. A nélkül hogy Schopenhauer feltéileu hivei lennénk, igazat kell neki adnunk abban, hogy a míg örömeink füstként párolognak el, az átélt fájdalmak, szenvedések elenyészhetlen nyomokat hagynak hátra sziveinkben, arczainkon. S hogy egy jó óráért, annyi ezer keserűséget tudunk feledni, megbocsátani, ez is csak nyomorultságunkról tanuskodik. E rendszer helyes, kétségbevonhatlan, csak az abból kivont következtetések tévesek, kárhoytatandók. A Nirwana, nemlét, halál, mint merő negativok, nem tekinthetők logikai megoldásoknak, s az élet megoldása csupán és egyedül az élet alapján válik lehetővé. És itt nyilatkozik legfényesebben a protestantismus diadala, a jótékony hatás, melyet a meghasonlott kedélyben okozott. Főlemelte a már-már csüggedő emberi szellemet s megmutatta neki, miként lehet a körülmények, a helyzetek urává, vagy legalább méltó ellenfelévé. Hatalmas lángra szitotta benne az önérzet szikráját, s ezernyi apró fogást tanított meg neki, melyek segítségével kijátszani legyen képes a megbuktatására törekvő viszonyokat, s győztesként emelkedjék ki a mindennapi harc örök zsvajából. Lássuk most néhányát azon eszközöknek, melyek őt e moralis magaslatot elérni segítették.

Böhm Sándor.

(Folytatása következik.)

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvár, jan. 20.

Jelen voltak: föt. Nagy Péter elnök; Szász Béla igaztan., Szabó A. szv., Deák J. pt., Bodor Antal titk., Balogh Gy. ügyv.

Az időközben elnökiileg ellátott ügyek bejelentetvén, tudomásul vétetnek.

A köbölkúti egyhk. több rendbeli vásári szerződése, melyek mellett több egymás mellett fekvő apróbb szántóföldeket tanítói alapja számára megvásárol, megerősítetik.

A tamásfalvi leány-egyháznak néhány birtokos, a támogatás alkalmával, egy szép tagot ajándékozván, e fekvőt a középlaki beszoigáló lelkész használta, azonban adófizetés

nélkül, Most a hátrálékadó 190 frtra felgyülvén: végrehajtás rendeltetett el a haszonélvező pap ellen s az esperes utasítást kér. A tamásfalvi egyháznak e tagon kívül semmi birtoka, sem consistriuma, sem curatora nem lévén: az esp. utasítatik, hogy ha a közléplaki papi díjlevelébe kitéve nincs, hogy a kérdéses egyház e fekvőjéért az adót az egyhk. fizeti: az adófizetésre a haszonélvező papot szorítsa.

Az oláh-ujfalusi egyház 100 frtos Teleki-alapítványának kamatai a papnak kiutaltatnak, egyszersmind kimondatván, hogy a mostani pap szolgálatba lépte előtt esedékes intercalaris kamatok a tőkéhez csatoltatnak, s nem utalványozhatók ki az esperesnek az egyház irányában érvényesíteni kívánt követeléseit törlesztésére, miután az alapító levél határozottan kimondja, hogy az alapítvány jövedelme csak is a papi fizetés javára fordítható.

A m.-ujfalusi ker. egyház eladott fekvőinek árából a második felerész (701 frt 50 kr) beküldetvén, pénztárra utaltatik, az esperesi 200 frt fizetés alapjához csatolandólag; a folyó kamatokban 46 frt 66 kr szintén beküldetvén, ebből 16 frt az esperes fáradozásainak jutalmazására kiutaltatik, a fennmaradó 30 frt 66 kr az esperesi fizetés folyó fedezésére rendeltetvén.

Az oktatásügyi miniszter felhívása folytán értesítetik, hogy a szőkefalvi egyhk. nincs abban a helyzetben, hogy felekezeti iskoláját törvényes állapotba hozza s ezért följánltatik ez iskola költségivé tételre.

Özv. Lakatos Istvánné, a Dániel-alapítvány 1876-tól élvezője kéri, hogy ez alap 1872—1876. évi intercalaris jövedelme is részére utalványoztassék. Az alapítólevél az időközi kamatok tőkésítését rendelvén el, kérése nem teljesíthető.

A peteki egyhk. számadó gondnoka előbb csak 4 marha után mentesítettvén az utmunkától, a szolgabíróhoz folyamodott teljes mentesítéséért; ez azonban csak 2 marha után mentességet engedett s az egyhk. most a határozat ellenében kéri az orvoslát kieszközlését. Az egyhk. értesítetik, hogy a közlekedési miniszterium úgy értelmezi a kormányzékai idevonatkozó rendeletet, hogy csak is az egyháziak és harangozók mentesek az utmunkától s ezért a folyamodás eredménytelen volna. Udvarhelymegye közönségéhez azonban kérelem intéztetik, hogy más törvényhatóságok példájára sziveskedjék a mentességet saját hatáskörében s méltányossági tekintetből általános érvényűnek mondani ki.

A honvédelmi miniszter elutasítja abbéli kérelmünket, hogy a hadkötelezettség kedvezményei a tanító képezdei növendékekre és azokra a theológusokra is kiterjesztessenek, a kik besoroztatásuk után lettek papnövendékekké. Az ügy áttétetik a közgyűléshez, hogy a véderőről szóló törvény irányú megváltoztatását kérelmezze a törvényhozástól.

A m.-déli és az alsó tőöki egyházközségek sem tankepesített tanítót szegényes iskoláikban tartani, sem a 12 frt nyugdíj illetéket fizetni nem bírván: az oktatásügyi miniszterhez fölterjesztés intéztetik, hogy vagy e hiányok iránt elnéző legyen, vagy az illető községekben állami iskolát fölláttani kegyeskedjék.

A böződi egyhk. erdeinek kijelölt részei eladása egy-egyházmegyei biztos jelenlétében s nyílt árverésen megengedtetik, a bejövendő összegekből az iskola-telek vételára s a helyben hagyandó költségvetés szerinti iskola-épület költségei fedeztetvén.

A főt. elnök úr indítványára az enyedi főtanoda fekvőinek haszonbérleti árverelésére igazgató-tanácsi biztosul dr. Kolozsvári Sándor kéretik föl, utasításba adatván a biztosnak, hogy a közgyűlési határozat értelmében az ig. tanács a tanoda gondnokságával egyetértőleg levő a haszonbérletbe-adás fogatosításával megbizva, az árverés szabályszerű keresztülvitelét a gondnoksággal együtt ejtse meg.

A fehérvizi egyhk. egy 2000 frtos követelésének adása kéri az első helyen betáblázott tartozásának második helyre leendő átkebelezését. A kérés, a fennálló szabályokkal ellenkezvén, meg nem adható.

A kolozsmegyei közíg. bizottság átirata nyomán kérdés intéztetik az espereshez, hogy a daróczi kántor-tanítói állomás betöltése iránt minő intézkedéseket tőn?

Ismételve fölmerülvén az eset, hogy oly egyházi területektől, melyek már a szerződés megkötése előtt biztosítottak az I. m. általánosnál, a szerződési kedvezmények megtagadtattak: átirat intéztetik az igazgatósághoz a kedvezmények általánosítása iránt.

Az erd. keresk. és hitelbank ismételve fölszóltattatik az a.-rákosi papot az ottani Bethlen-jószágból illető járandóságok biztosítása ügyében.

A malomi egyhk. több adósának egy évi fizetési haladék engedélyeztetik.

Az egyházmegyék kikerekítése iránti vélemények be- küldésére az egyházmegyék és püspöki egyházak fölhivatnak.

Bányai V. volt pénztárnok elleni követelési összeg megállapítására kiküldött bizottság véleményes jelentése elfogadtatván, az ügyvéd utasítatik a kellő törvényes lépések megtételére.

A garasos pénztár évi kamatai, a közgyűlés határozata értelmében, a főt. püspök úrhoz utalványoztatnak a pénztárból rendszeresen.

r. t.

VIDÉKI ÉLET.

A küllői egyházmegyéből.

Jan. 15 1878.

Folyó hó 11-én tartatott D.-Szt.-Mártonban egy rendkívüli egyházmegyei közgyűlés, melyet elnök esperes afa a jelenlevők legszívesebb üdvözlétével nyitott meg, délelőtt 11 órakor.

A gyűlésnek főbb tárgyai ez alkalommal csak is a mlsgs áll. igazgatótanács egy pár fontos leiratának közlései lévén:

Olvastatott először is a tiszántuli egyházkerület által indítványba hozott egyetemes alkotmányozó zsinat tárgyaira nézve, a mlsgs igazgatótanácsnak azon leirata, melyben az egyes egyházmegyéket nyilatkozattételre hívja fel.

Egyházmegyei közgyűlésünk ezen nagy fontosságú tárgy komolyabb átgondolása, megvitatása és ismertetése céljából egy több tagú bizottságot véleményez kiküldeni, kik a dolog érdeméhez képest a közelebbi közgyűlésre határozott véleményt terjeszsenek be.

E nagy bizottság tagjai, esperes afa elnökle, alatt a következők: Kinisi Mihály, Gerendi István, Kispál Sándor, Gáspár György, Csizsér Zsigmond, Csiki György, Barthos Dénes, Báthori János, Sámuel József, Nagy Domokos, Kovács Elek, Bartalus Sámuel, Kakasi Márton, Szilágyi Károly afiai.

Ezek után olvastatik: a m. áll. igazgató tanácsnak „egyházkerületünk összes lelkészei számára nyugdíj-intézet felállítását tárgyazó véleményes leirata“ és végül felhivatik egyházmegyénk a „segéd-lelkészség felállítását illetőleg“ véleményadásra. A m. igazgatótanácsnak e két utóbbi leiratai is áttétettek a fentebb leirt nagy bizottsághoz, véleményadás végett.

Ezeken kívül még egy pár egyháznak iskolája érdekében, — egy párnak pedig kéregetés tárgyában benyújtott kérése intéztetett el.

És most jön a java. Hogy az ostor vége is elvégezze a maga szerepét, egy pár világi úr amugy veszedelmesen interpellálta az esperestet, miszerint „akar-e? s ha igen: minő elégtételt akar szerezni magának és az egyházmegyei közgyűlésnek azon sérelemért, melyet elkövetett a mlsgs igazgatótanács, képviselőválasztásunkat illetőleg, jogtalan intézkedése folytán!“

Ezen ide nem illő, és a tárgysorozatban elő nem forduló kellemetlen tárgynak, elnök esperes afa szokott ügyességével vetett véget, azon ígéréssel, miszerint a beadandó szavazatok felbontását nem az egyházmegyei tanácsban, hanem a közelebbi közgyűlésen fogja eszközölni és akkor helye lesz a szegény, sérelmet szenvedőnek gyógyító balzsamért kiáltozni. (Hogy van-e balzsam Gileádban? azt majd megmondja az igazgatótanács.)

Még csak azt jegyzem meg, hogy fennirt rendkívüli nagy bizottságot, melynek idő szerinti összejövele vagy saját magának, vagy másnak valakinek igen nagy terhére lett volna, mlsgs Gerendi István úr, egyik szorgalmas és kitűnő világi képviselőnk, sövényfalvi vendégszerető házához hívta meg a fennevezett tárgyakat illető vélemények elkészítése végett. Ez alkalomból jól esett mindnyájunknak kedves tudomásul venni: hogy vannak világi képviselőink között olyanok is, kik nem csak a jog élvezetét, de a kötelesség teljesítését is szeretik!! Isten velünk.

r. l.

K Ü L F Ö L D.

Oroszország.

(Orosz szerzetesek és apácák.)

(Folytatása és vége.)

A kormánynak azonban koránt sem szándéka a fekete papsággal szakítani, mert érdekeinek igen jól szolgál-

nak. A szerzetesek és apácák a vallásos fanatizmus propagatoraiként működnek, s ez gyakran elősegíti a politikai célokat. Bármily megvetettek is, a babona, mely kezeikbe sok pénzt játszik, náluk nagy erő, s fontos dolgok véghezvitelére szolgál emeltyűl. Semmi sem megfoghatatlanabb, mint az az érzés melylyel az orosz egy szent kép előtt csuszkal, míg az azt hordozó egyházi személyt megvető pillantásokkal méregeti; tény azonban, hogy a orosz vélemény, mely a szerzetesek és apácák iránt nyilatkozik, cseppet sem gátolja a legbüszkébb bojárokat sem abban, hogy előttök fejet hajtsanak, s titkaikat rájuk bízzák. Például, ha egy magas rangú hölgy roszul lesz, ápolónőül egy apácza jelentkezik, s fogadtatik el előleges megbeszélés nélkül, mert a hölgy férjét a közvélemény neje felgyógyulása iránti érdektelenséggel vádolná, ha visszautasítana egy oly nőt, kinek jelenléte isteni áldást áraszt az egész háznépére. Természetesen az apácza nem ápol, de maga jól legel; néhány imát mormol a beteg ágya mellett, s babonás lelkületére jól begyakorlott szinlés által hat. Mielőtt a házat elhagyná, annak minden körülményeit kiösméri, s tapasztalatait, ha szükségesnek látja, legcélzzerűbben használja fel. Így tesznek a szerzetesek is, kik a kórházakat, vásárokat, iskolákat és kaszárnyákat látogatják. Az oroszok teljes tudatával bírnak annak, hogy a papság, s különösen a fekete papság által képviselt confessio sérthetlensége tréfa dolog; de azért nem kevésbbé hallgatnak, mert azon terrorizáló hiedelemben élnek, hogy a szolgálta illetéktelenségének semmi köze az általa szolgálta ügy szentségével, s hogy egy szerzetest vádolni annyi, mint szerencsétlenséget idézni magára. A szerencsétlenségtől való ezen félelem, mely az orosz szal türkiszt hordoztat, s az opált kerülteti, darabka skárlát posztót tétet zsebébe, s megremegteti, ha egy kalánnyi sőt felborít, ép oly hatással van a szabad gondolkozóra, mint az ó-moszkovitára, ki hiszi, hogy a Kiewi katakombákban nyugvó száraz csontok Szt. Pál ünnepén éjjel minden évben fölélednek. Az orosz kigúnyolhatja a fensőbb hatalmakat, de az alsóbbak iránt tisztelettel viseltetik. Midőn a kormány a mostani háborút megkezdé, a papság volt megbizva, hogy közlekedést költsön a népben a hitetlen török ellen megindítandó hadjáratra, s e hivatásában nagy buzgalommal járt el. A kegyes mozgalom a csárnó boudoirjában vette kezdetét a Szt.-Pétervári metropolita által, aztán az archimandriták által a nemesség minden boudoirjába bevitetett, a szerzetesek és apácák közvetítése folytán pedig a népre szállt át, kiknek volt gondjuk rá, hogy hasznót huzhassanak az orthodox pietizmus ez általános fellángolásából. Hetekig, hónapokig voltak tömve a templomok tisztekekkel és közlegényekkel, kik kardjaikat s szuronyaikat hozták megáldani el, mely szertartás a fegyvereknek az oltárra való helyzetetéséből állott, természetesen pénzért. Pénzt csikartak ki e kívül az anyáktól, s özvegyektől is, kiknek amuletteket árultak, mely szeretteiket sérthetlenné teszi. Ily uton fajul a vallás hitvány pénzbeli üzérkedéssé.

Pall Mall Gazette.

IRODALMI SZEMLE.

Homo Sum.

(Regény, írta Ebers György.)

Az „Egyiptomi király leány“ és „Uarda“ című regénye által világhírré emelkedett német író, Ebers György, egy minden tekintetben kitűnő művel lepte meg újra a közönséget, mely tőle megszokott már csak amindennapiasságon jóval felülemelkedő termékeket várni. Ebers valóban kiváló tehetség, bebizonyította ezt már első regényei után, most pedig elvitázhatlan jeleit adja annak is, hogy oly eredetiséggel bír, minővel a jelen chablonszerű időkben csak nagy ritkán találkozhatunk. Műveit, gyönyörű nyelvén kívül bizonyos, komoly, bölcselmi színezet jellemzi; nem idegenkedik azon nagy problémák feltüntetésétől, melyek az emberiséget mindenha foglalkottatták, de éppen titokteljes, homályos voltak miatt, soha sem vesztenek ingerükből. Alakjai megkapó igazak és művészi bevégeztségűek, a mese szálainak továbbfejlesztésében, érdekes bonyolításában pedig valódi mester. Magyar olvasó közönségünknek, meddő regényirodalmi viszonyaink közepette, rendkívüli élvezetet nyújthat e nemés irányú, emelkedett szellemű író olvasása. Jelen műve, melyet jó magyar fordításban a „Hon“ közöl, tárgyát a pogánysággal küzdő keresztyénség hitharczai, szenvedései s győzelmeiből meríti, Konstantin idejében. Egy felette hű, kikerekített, szemléltető korrajz. Tendenciája felmutatni a lélek vallásos küzdelmét igazán emberi módon, s teszi ezt oly finom árnyalással, oly megragadó kedélymélységgel s mindent átölelő szeretettel, hogy az ember bele nem fárad a bölcs költő hallgatásába. — Ide czéloz a könyv czíme is: „Ember vagyok“; azaz érdekel minden, a mi emberi. A Sinai hegyi remeték életviszonyaiba mesterien vannak beszöve a kornak forrongó eszméi, s a szereplő személyek sorsával kapcsolatba hozva az ó- és új vallások szellemi vetélkedése. Föltűnő, hogy a szerző, bármely egyháztörténezt is megszegyenítő éleslátással, a keresztyénséget nem úgy tünteti fel mint győzelmet a theologiai debatéokban, de mint az emberi erkölcsi eszmény fölemelőjét, megtisztítóját. Befejezősül azon igazság nyer benne hallgatólagos kifejezést, hogy a fölmagasult erkölcsi erő, a remetei vezeklésben, az életre tett ismételt alkalmazás nélkül, alig legyőzhető kísértéseknek van kitéve. Mutatványul álljon itt a költői műből egy szép részlet, melyben a könyv hőse, Pál remete, megtérését beszéli el. Az előzmény pár szóban foglalható össze. Pál Alexandriában él, mint gazdag ifjú, tétlenül. Az akkori arszlánok módjára részt vesz egy verekedésben, mely alkalommal nehéz sebet kap. Keresztyének találják rá eszméletlen állapotban, fölveszik és ápolni kezdik. E pillanattól fogva így folytatja elbeszélését:

„Szemeimet fölnyitva egy nagy, tiszta teremben találtam magam, világos szövetű függöny mögött. Fölemelkedni nem tudtam, s mintha napok helyett csak percekig aludtam volna, legelső gondolatom újra kakasaimra irányult.

Az utolsó összecsapásnál legjobb kakasom jól megrakta a szép Nikanderét, ő azonban mégis elvitázni akarta tőlem a betétet. De én érvényt akartam szerezni jogaimnak! Rohanják meg legalább még egyszer egymást a kakasok, s ha Nikander vonakodnék, akkor ökölviadalra fogom felhívni őt a palaestrán, s gazsága emlékei kék bélyeget fogok sütni a szemére. Kezeim, bár gyöngék voltak, ökölbe szorultak, ha a bosszantó vitára gondolék. „Nó várj csak!“ suttogtam magamban.

„Ekkor hallám, hogy a szoba ajtaja, melyben nyugovék, fölnyilt, s ime három férfi tiszteletteljesen közelite egy negyedik felé. Ez utóbbi méltóságosan s még is barátságosan köszönté őket s a darab papírt, melyből olvasott, összehajtá. Szerettem volna őt megszólítani, de nem valék képes száraz ajkaimat fölnyitni s még is láttam s hallottam mindent, mi a szobában körültem történt.

„Különösnek tetszék ez akkor nekem; e férfiaknak már köszöntése feltűnő vala.

„Csakhamar meggyőződtem, hogy a széken ülő egy bíró, kihez a többiek mint panaszlok jönnek. Mindhárom aggok s szegények valának, de a jó emberek, használat végett, egy darab szántóföldet adtak át nekik. Midőn azonban a vetés ideje eljött, egyik, egy szép fehér hajú agg, beteg lett s az aratáskor sem segített. „A termésből az őt illető részt, bizonynyal, nem adják ki neki“, gondolám magamban, de másként történt. Az egészségesek a csépléskor a harmadrészt a beteg házához vitték, de ez makacsul vonakodék elfogadni a gabonát, mert sem a vetés, sem az aratás idején nem segített s fölhevta a bírót, magyarázza meg azoknak, hogy oly vagyont, melyet nem ő szerzett, elfogadni nincs joga.

„A bíró mindeddig hallgatott. Ekkor fölemelé okos, barátságos arcját s kérdé az aggtól: „Társaidért s munkájuk sikeréért imádkoztál-e?“

„Igen, felelt az agg.

„Akkor imádságod által segítettél rajtok — mondá a bíró — az aratás harmada a tied s el kell azt fogadnod!“

„Az agg meghajtá magát, kezeit nyujtottak egymásnak a férfiak s a bíró szobájában újra egyedül maradt.

„Nem tudám, mi történik velem. A panasz s a bíró ítélete is visszatetsző volt nekem s még is mind a kettő szívemre hatott. Elaludtam újra s midőn másnap, megújulva, fölébredék, a bíró hozzám jött s orvosságot adott nekem, nem csak testem, de lelkem számára is, melyen — bizonynyal — éppen annyi seb vala, mint összeroncsolt tagjaimon.

„Ki volt a bíró? kérdé István.

„Eusebius, kanopusi presbyter. Keresztyének félholtan találtak engem az utcán s házába vittek, mert testvére, az özvegy Teodora, a város diakonissája volt. Mind a ketten ápoltak engem, mintha testvérük lettem volna. Mikor gyógyulni kezdtem, csak akkor mutatták nekem a keresztet s annak tövis-koronáját, ki érettem is sokkal nagyobb szenvedéseket tűrt el s megtanítottak engem, hogy

szeressem az ő sebeit s önmegtadással viseljem az enyimeket. A kétségbeesés száraz fáján csakhamar a reményesség zöld rügyei fakadtak s az élet végén a pusztaság ürré lett fölmutatták előttem a mennyet, minden örömeivel.

„Uj emberré levék s jövőndő gyanánt egy vég nélkül boldogító lét tárult fel előttem. Tudtam már, hogy az örökévalóság vár rám; fölnyilni láttam az ég kapuit s a keresztiséget fölvevém.

„Alexandriában már mint halottat gyászoltak s testvérem, Arsinoë, férjével — a prefektel — együtt, mint örökösöm, falusi jószágomra költözött. Én nekik hagytam azt örömmel s azóta a városban laktam, hogy az üldözések alatt atyámfainak segítségére lehessenek.

Krisztus Rómában*)

„Elmenvén, prédikáljatok . . .
de ingyen vettétek, ingyen
adjátok. Ne szerezzetek aranyat,
se ezüstöt se pénzt a ti
erszényetekbe. . . .”
Máté X. 7—9.

A kriptá mélye szomorun setét;
Dohos légét kerüli a sugár,
Csak a futó időnek réme jár
Kövébe vésni bús történetét.
A Kathedral órjás boltivein
Nyomasztó hollószárnnyal ül a csend,
Köszentjei oly némák benne, mint
A százados halottak odalent.

S im, a homályból egy fehér alak —
Mint egy megéledt márvány lép elő.
Szomorú arczán fonség, szeretet,
Egy nagy világot általölelő;
S mikép ha minden benső áhitat,
A mely imára gyult a bolt alatt,
Isten szavára testet öltene:
Olyan sugárzó arcza és szeme.

Minden kő egy halottat rejt; de ő
Nem olvas büszke sirirásokat,
A legrégebb halottat keresi.
Szomorú mosolylyal hagy el sokat
A kikiről annyit hazudik a kő,
Hogy fényes arcza elborul belé.
Tovább megy, mig egy ércszobor alatt
Péter apostol sirját föllele.

Kezével megérinti a követ —
És mégremeg rá templom, boltozat,
Az örök lámpa mécsvilága, és
A néma alvó a sirkő alatt,
Fölőbred és lerázza komoran
Tizenhatszázad hosszú álmait,
S kitörve sirja gránitajtáját
Megismeri az éjhomályon át
Az égi mester arczvonásait!

Le, térdre hull . . . megaggott homlokát
Lehajtja, megcsókolja lábait, —
Kezén a két szög vérező helyét,
Keblet, melyben a szeretet lakik

*) A „Petőfi társaság lapjából“ vesszük át e szép közleményt.
Szerk.

„Én mesterem szegények jóltevője.
Csodák ura!“ — A mester int: „Kövess!“
„Hová?“ — „Ki, a világba, hol ma ülik
Föltámadásom ünnepét.“

Üres

A templom. Künn most viv az éjjel
A szürkületnek fehér angyalával.
Mint egy futó daemonnak, vére ömlik
Hol az sugárpallossal verte által,
S mint diadalmi gloria kél a nap,
S első sugára a nagy ég alatt
A koldus mezben álló Messiás
Elé hull, mint egy égi hódolat.

„Te koldusmezben?“ kérdi az apostol.
A mester mond: „Valék-e dús? valék-e
Hatalmas? Nem szegényül ismerél meg?
Enyém csupán a szeretet s a béke.
E kettővel váltám meg a világot
De nem hallék azóta, csak siralmat.
Eljöttem látni hova hullott vérem,
És mit termékenyít az égi harmat?“

„Jer. Lássam az utódok új világát,
A melyből annyi siralom fakad.
Az átkot, jajszót, mely egembe száll át
Itt, bölcsőjében hallgasd meg magad.
Lássam, mint tartják meg lelkem parancsát:
„Legyetek egyszerűk, szegények, és
Szeressétek az embert önmagáért,
S osszátok meg vele a szenvedést!“

*

— Harangok zsongnak ünnepet jelentve.
Királyi fényben állnak templomok.
Arany palást, szikrázó ékkövekkel
Sugárzik, fényes gyűrű, láncz ragyog;
Gyémánt özön borítja pásztorbotját
Egynek, kit vállain hoz a tömeg,
Hordszéke bibor, fényesebb a napnál,
S minden gyémánton, mely a tiarán áll,
Magszégényült kis napsugár remeg.

A mester állva várja, mig eléri
A magas ember büszke fénye őt.
„Le! térdre! térdre!“ így rival rá durván
Egy hellebárdos a menet előtt:
„El! rongyhad! félre, koldus!“ — s eltaszítja
Egy durva kéz átvert baloldalán
Kitört egy vércsepp . . . „Hát ki ez?“ — „A Krisztus
Helytartóját csak ismered talán?“

„Krisztus szegény volt?“ — „Helytartója gazdag.“
„Krisztus gyalog járt, vándorolva?“ — „Nos,
A helytartója hordszéken . . .“ — „De Krisztus
Nem üzte el a koldust, folytonos
Gyógyítás, áldás volt az útja . . . nem járt
Csak egy tövistől megtépett ruhába,
És még ez egyre is koczkát vetettek!“ —
„Nos, hát az Krisztus volt, — de ez a pápa!“
„Mester jerünk, — ne legyünk folt a fényen.“
S tovább vonul a két koldus szerényen.

*

Eljött a dél. Asztalhoz ült a gazdag —
Dús lakomára. Zárdák éttermében
Felrakva, mint szem- és szájinglerő asztag,
Miben az ő és új világ termékeny.
Megtél a ház a tálak fűszerével

S az éhezőket odacsalsa mind.

— Zörget a mester. „Adjatok, s adatni
Fog nektek, Krisztus szavai szerint!”

„Pokolba, renyhe koldusnép! a konyhán
A hulladékból majd jóllakhatol.“

— Aranybetűkkel a falon ragyogván
Ez áll: „Leszen egy pásztor s egy akol.“

S hogy szomorúan visszatér, a diszes
Góth csarnok ékes képeit vizsgálja.
Szent Márton, a ki köpenyét od'adja,
Az étket osztó Erzsébet alakja,
Az utszél megátkozott fügefája,
A két hal és az öt kenyér csudája,
Krisztus, ki önön testét megtöri
S szétosztja. Oh, e test mi szent, mi drága!
„Mily szerzet ez?” — Péter felel: „Jerünk
Mester, ez itt a Jézus társasága!”

Künn, a kövön, a forró nap hevében,
Koldus, beteg és nyomorult nép várja
Epedve, lázas — türelmetlen, éhen,
Hogy végződjék a szerzet lakomája.
Csak egy marad magában, összetörve,
A földre szegzett bús szemével, —
Ó mondjam-e, e lélekkrázó körbe,
A Messiás hogy őt kereste fel?

„Mi bánt?” — „Nem kaptam bűnbocsánatot”,
„Miért?” — „Vétkeztem gyermekem miatt.”
„Ezért busulsz?” — „Nem; Isten megbocsát,
Tudom; de már e szörnyű suly alatt
A hulladékból én ma nem kapok;
Ismernek. Éhező porontyaim
Hiába várnak.”

„Jönnek a papok!”
A lakomának vége.“

„Ugy jerünk”
Mond a lesujtott koldús, „mert elűznek.”
Felel rá Krisztus: „Nincsen lakhelyünk!”
— „Úgy jertek hozzám. Kenyerem az nincsen,
De hajlokomban megfértek velem.
A mim van, azt megosztom.” — Óh, a mester
E szókra boldoggá lett végtelen!

S a mint a béna koldus meggy előttük,
Homályosuló utcákon vezetve —
A távol templom száz harangja cseng, bong,
Föltámadásra hív. — Távol keletre
Már est borúlt. Az égnek homlokát
Befogta csillagoknak koszorúja.
Zászlók lobogtak . . . s mint egy szörnyű gúnydal
Egetverőn zengett a „halleluja!”

— „Ez itt kis kunyhóm” mond a béna koldús;
Négy kis poronty fetrengett benn! — Talán
A tövis-koronázott Krisztus képe,
A jobb napoknak emléke talán.
— S a mester most palástját hátravetve
Őt vérező sebével áll előtte.
Homloka vérzik, tövise ragyog:
„Ismerjete meg”, így szól, „én vagyok!”

„Oh mester! nem bocsátom sebeidbe
Imára kulcsolt ujjaim! Hiszek.
Te a miénk vagy. A szegények atyja;
Te eljössz hozzánk! Kis tanyám rideg,
De nem kívánok fényt és boldogságot,
Nem kincset! — Oh, az mind hitvány salak!

Csak engedj itt meghalni, te előttem,
Szógekkal átvert kezeid a'att!”

Felelt a mester néma fájdalommal:
„Bizony, bizony, hogy igazat beszél.
Az boldog, a ki tiszta lelke szárnyán
A tulvilágba száll, s nem az ki él.
. . . Jertek velem hát, tanuságot téve,
Hogy szent tanom, a melyért szenvedék,
Melyért meghaltam majd két ezredéve
A fény házaiból száműzeték,
S hogy a megváltott nagy föld kerekén
Csupán a kunyhó és a sir enyém!”

Váradi Antal.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

K o l o z s v á r t, jan. 25.

→ SZIGLIGETI EDUÁRD ←

nincs többé!

Néhány nappal ezelőtt e lesujtó hír nyi-
lalott át a magyar hazán s minden magyar
szíven. Mert, bár nem tartozott felekezeti
hivei sorába, még is — a szó legmélyebb,
legigazabb értelmében — miénk, mindnyá-
junké vala ő, mint a magyar népszimű
irodalom megalapítója; mint a magyar szel-
lem terjesztésének, több mint 40 éven át,
főlkent apostola; mint a magyar hazának,
örömben, búban mindég hű fia; mint a
legnemesebb emberi erényeknek, szóban,
tettben, a köz és családi élet terén, nemes
példa adója. Nem e lapok föladata tüze-
sen méltatni a halhatatlan érdemeket, me-
lyeknek gazdag koszorúja halántékait kö-
ríté, de azért jól esik szívünknek, e helyen
is, megemlékezni e pár szóban róla, ki
magyar fajunknak egyik kiváló büszkesé-
ge, dicsősége volt, s lesz. Legyen az ő ne-
mes emlékezete általunk is áldott, áldott,
áldott!!

— Következő sorok közlésére kértünk föl:
Több oldalról hallva, hogy a nagy-enyedi föta-
noda négy évi vagyón kezeléséről becses lapjá-
ban megjelent helyreigazításaim bizonyos részé-
ből, tudniillik a mult 1877-dik évi 48-dik szám
519-dik lapjának, következő soraiból: „a más
két árverelő nem levén erkölcsileg kötelezve”,
kisebbitő vélemény nyilvánítása volna báró
Bánffy Albert, igen tisztelt egyházkerületi fő-
gondnok úr, mint ilyen ellen, kimagyarázható;
ezen téves nézet terjedésének elejét veendő, si-
etek, a nélkül hogy e tárgyról, közel rokonom
és barátom, a báró urral csak beszéltem volna
is, kijelenteni: hogy beüsmerve, miszerint a szen-
vedett igazságtalanság miatti hevemben, az idé-
zett sorok írásakor tisztelt barátom, a báró úr

minden esetre sokkal csekélyebb erkölcsi kötelezettsége elkerülte figyelmemet: kinyilvánítom, hogy meg vagyok győződve, miszerint az enyémmel hasonló erkölcsi kötelezettség mellett ép úgy járt volna el, mint én. Budapest, 1878. jan. 16. Zeyk József.

— Kérelem és emlékeztetés. A dévai realiskola segélyszögelyete nevében még mult 1877 év folytán több gyűjtőívvel kerestük meg hazánk elismert tanügybarátit, érdemes főpapságát, előkelőit és értelmiségét. E felhívásokból alig 10% érkezett azonban idáig vissza, s minthogy számadásainknál nehezen nélkülözhetjük azokat, a meghosszabbított határidő pedig f. 1878 január 31-ével lejár: tisztelettel kérjük egyletünk minden jóakaróját: méltóztassanak izeiket még az esetben is elküldeni, ha gyűjtésük netán eredménytelen volna. Bizalommal fordulunk egyszermind a bál- és concertrendezőkhöz, pénzintézetek, társulatok vezetőihez is: méltassák a magyar nemzeti közművelődés érdekében fáradozó ifjusági segélyszögelyetünket kegyes pártfogásukra és ajánlásukra! Déva, 1878 január 17-én, Matusik Nep János, igazgató. Téglás Gábor jegyző.

— T. Kovács János ó.-tordai lelkészársunkat f. hó 9-én a sepsi egyházmegyében, Nyén egyházközsége, közfelkiáltással, lelkésszé választotta. Választóknak, választottnak jó szerencsét kívánunk!

— A „Hunyad“ írja, hogy a dévai megüresedett papi állomásra eddig három pályázó jeientkezett: Jánosi Gábor nagy-enyedi, Deák Gerő szászvárosi segédtanárok, és Somkerek Miklós széki lelkész. Különösen Deák Gerő nyerte meg a hiveket ékes előadásával.

A főtiszt. püspök úr a következő körölvényeket bocsátotta ki:

Tudásul.

31—1878. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ó nagyméltósága 31,495. sz. a. kelt leiratában a Dárday Sándor által szerkesztett „Közigazgatási lapok“-at és ennek „Közigazgatási Döntvénytár“ című mellékletét, mint a melyben egyházi és iskolai kérdésekben kiadott elvi jelentőségű miniszteri döntvények is közöltetnek, ajánlja az egyházak s különösen a tanodák figyelmébe.

60—1878. A vallás és közoktatásügyi miniszter úr ó nagyméltósága 32,876 sz. a. kelt leiratában tudatja, hogy Greksa Antal táczyi r. k. tanító, tolvajlás miatt 5 havi börtönbüntetésre ítéltetvén, a tanítói pályától véglegesen eltiltatott.

73—1878. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 32,888 számú leiratában arról értesít, hogy Bilohradszky József diósberényi volt r. kath. segédtanító, fertőztetés büntette miatt másfélévi börtönre ítéltetvén, mint ilyen a tanítói pályától véglegesen eltiltatott.

Köröztetnek:

18—1878. Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben a lo mpér ti kántor-tanítói állomás. Fizetése: minden gazdától, (80) egy nagy véka rostált kétszeres búza, egy veder bor és egy szekér fa; minden tanulótl (70) 20—40 kr, fél veder bor és egy csirke; can. portio, szántó és kaszáló együtt 2 hold, tisztességes lakás, gazdasági épületekkel s veteményes kerttel.

51—1878. Ugyanezen egyházmegyénkben a sz.-nagyfalusi papi állomás. Javadalma: minden gazdától (250) egy véka búza, garas pénz czimen 10 kr., szállós gazdától egy 15 kupás dézsa must, szőlővel nem bírótól 20—20 kr., bérfizetők felétől 1—1 szekér fa; can. portio 7 1/2 hold kaszáló, melynek szénáját az egyház, sarjút a pap dolgoztatja; 3 1/4 hold szántót az egyháztagok egyszer megszántnak: 1 és fél hold szőlő, melyet a pap elődjétől 160 frton tartozik megváltani; az összes can. portio mintegy 21 hold; 15 éven felüli ifjaktól 1—1 napszám; stola. Jó lakás kerttel. Pályázati határnap mindkettőre február 15-ike. Folyamodványok esperes t. t. Szabó Pál aához Diósadra (u. p, Sz.-Szentkirály) küldendők,

57—1878. Görgényi egyházmegyénkben a m.-bölkényi kántor-tanítói állomás. Fizetése pénzbe számítva 200 frt. tisztességes lakás, gazdasági épületekkel s kerttel. Pályázati határnap február 15-ike. Folyamodványok esperes t. t. Benkő János aához M.-Péterlakára (u. p. Sz.-Régen) küldendők,

Felhívás.

63—1878. A tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöke, főtisztosleltű Révész Bálint szeretett kartársam, mint a conventi egyik albizottság elnöke felszólítására, felhivom úgy a lelkész urakat, mint világi buzgóbb s szakavatottabb hit-rokonainkat, hogy a kiknek kedvük s hivatásuk van, folyó évi május hó 1-jéig, az egyházi szervezetre, kánonokra, fegyelmi szabályokra vagy együttesen, vagy valamelyikre ezek közül, de mindenestre alapos indokolással kísért tervezetet készítsenek, s azt valamelyik egyházi lapban nyomassák ki, hogy így az albizottsági tagok előre ismerjék, és a május havában összehivandó albizottsági tárgyalás alkalmával felhasználhassák.

Kolozsvár, jan. 16-án 1878.

A szerkesztő postája.

Egy vén papnak, a marosi egyházmegyében. A szellemdús karczolatot élvezettel olvastuk végig, de visszaemlékezve, bogy az az özvegy-árvai kassa kérdése a mult évben már egyszer akkora vihart keltett egy pohár vízben, hogy a szörnyű vész minket is csaknem elsöpört, — jobbnak látjuk a karczolatot ad acta tenni.

Horváth Istvánnak, Bürkös. A mult évi küldeményt megkapta-e ön? Hosszú hallgatásáért több felől interpelláltak. Mí baj van?

Hirdetések.

Éppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

Lukács Ödön

Egyházi Beszédei. 35 beszéd templomi és temetési használatra. Egy testes kötet. Nagy 8-rét 280 l.

Ára 1 frt 80 kr.

Közönséges Egyházi Beszédei. Nagy 8-rét 150 lap.

Ára 1 frt.

Fejes István

Temetési beszédei 130 lap.

Ára 1 frt.

Egyházi Beszédei. Két testes kötet.

Ára 4 frt.

Egy szép asszony. A Kisfaludi társaság által 50 arannyal jutalmazott költői elbeszélés.

Ára 60 kr.

Dr. Kerényi Ede, felgymn. tanár

A világtörténet időrendi átnézete. Különös tekintettel Magyarországra a legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 1 frt.

Magyarország történetének időrendi átnézete. A legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 36 kr.

(A legilletékesebb hazai lapok igen elismerőleg említik Dr. Kerényi tankönyveit és oda nyilatkoznak, hogy ezen történelmi kézikönyvek, iskolai irodalmunkban, hiányt pótolni vannak hivatva — ajánljuk tehát azokat a nagy közönség jóindulatu figyelmébe.)

Megrendeléseket elfogad és pontosan eszközöl. **STEIN JÁNOS.**

(14—*)

Éppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

GYÁSZ- ÉS SIRBESZÉDEK,

prédikációk, imák, sirversek.

Irta: **BORZSÁK ENDRE**, szegszárdi ref. lelkész.

I füzet. Tartalom I. Sirbeszéd, összesen 16 beszéd. II. Gyászbeszéd, összesen 10 beszéd. III. Prédikációk, összesen 10 beszéd.

Toldalékul 20 különféle alkalomra írt sirversek ima alakban.

Ára 1 frt 50 kr.

Protestáns egyházirodalmi műveket tartalmazó jegyzékkel kívánatra ingyen és bérmentve szolgálók.

PROTESTÁNS EGYHÁZI BESZÉDEK GYŰJTEMÉNYE.

VI. kötet. Tartalom „Édes Albert egyházi beszédei“ jutányos kiadása.

Ára 80 kr.